

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Den Gamle By

2008

Den Gamle By 2008

Offentlige tilskudsgivere

Kulturministeriet

Århus Kommune

Donationer til store aktuelle projekter

Den Moderne By	A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal
Møntmestergården	Augustinus Fonden CAC Fonden Knud Højgaards Fond
Kunstkammer	Annie og Otto Johs. Detlefs' Fonde OJD
Brand og tyverisikring	Tryg Fonden
Dansk Plakatumuseum	Århus Kommune Augustinus Fonden Arbejdsmarkedets Feriefond Vilhelm Kiers Fond
Erindringshus	Oticon Fonden The John and Birthe Meyer Foundation Tryg Fonden
Pavillon 1909	Inge og Asker Larsens Fond
Personbåren formidling	Arbejdsmarkedets Feriefond
Undersøgelser	Tuborg Fondet
Bindingsværksmur	Sportsgoods-Fonden

Hovedsponsor

MORGENAVISEN
Jyllands-Posten

Den Gamle By 2008

Den Gamle By er under protektion af
Hendes Majestæt Dronning Margrethe II

Redaktion	Thomas Bloch Ravn og Elsebeth Aasted Schanz
Papir	135g Satimat Club
Skrift	Adobe Garamond
Opsætning	Narayana Press og Elsebeth Aasted Schanz
Tryk	Narayana Press
ISBN	978-87-89328-35-5
ISSN	0909-945x
©	Den Gamle By og forfatterne
Omslagsbillede	Dekorationsmaler Hans Henrik Olsen maler gobelintapet i Møntmestergården

Indhold

Thomas Bloch Ravn Autenticitet og faglig troværdighed	7
Merete Pugflod Pallesen Møntmestergårdens dekorationer på vej	21
Jens Ingvordsen og Tove Engelhardt Mathiassen Musæum 1927	31
Elsebeth Aasted Schanz Tobakken er kommet på museum	39
Kristian Buhl Thomsen Et 1900talshus fra Viborgs brokvarter	53
Tove Engelhardt Mathiassen Fest og festtøj gennem 100 år	59
Søren Bitsch Christensen Årsberetning Dansk Center for Byhistorie	70
Thomas Bloch Ravn Årsberetning Den Gamle By	84
Miniguide	118
Sponsorer	123

Autenticitet og faglig troværdighed

Af Thomas Bloch Ravn

Autenticitet og faglig troværdighed er nøgleord i Den Gamle Bys virke, det gælder også i forbindelse med den aktuelle genskabelse af et moderne bykvarter. Museumsdirektør, mag.art. Thomas Bloch Ravn indkredser i denne artikel begrebet autenticitet og argumenterer for en nuanceret og pluralistisk anvendelse heraf.

Autenticitet er et af tidens plusord og meget brugt inden for museumsverdenen. Til grund for denne artikel ligger års diskussioner med kolleger i Den Gamle By. I øvrigt er en del af de refererede tanker blevet udviklet i forbindelse med en række indlæg ved undervisningen i Museologisk Kommunikation ved Aarhus Universitet i foråret 2005.

Når noget kaldes autentisk signaleres det, at det er godt og ægte, naturligt eller oprindeligt i modsætning til det, der måtte være uægte eller ligefrem falsk og fagligt forkert.

Ser man nærmere på ordets betydningsindhold og anvendelse, er det imidlertid ikke så enkelt. Autenticitet er ikke et begreb med en entydig definition. Ja, rent faktisk har det et ret upræcist betydningsindhold.¹

Myten om Theseus Skib

Problematikken om ægthed og identitet er behandlet i mange sammenhænge, og skoleeksemplet er myten om Theseus' skib, der fortælles af den græske forfatter Plutarch, som levede i årene 46-127.²

Theseus var den græske kongesøn, der slog uhyret Minotaurus ihjel. Da han kom hjem til Athen besluttede borgerne at bevare hans skib som et minde om sejren over uhyret. Bevaringen foregik på samme måde, som man altid bevarer træskibe, nemlig ved at udskifte rådne planker og erstatte dem med nye.

Myten er siden antikken blevet brugt som afsæt for en diskussion om autenticitet og identitet. Var det stadig det

Den Gamle By hjemtager så meget af originalmaterialet som muligt. Her er værtshuset Bent J i Århus under nedtagning.

samme skib, selvom det ene bræt efter det andet blev udskiftet? Hvis ikke, hvornår ophørte det så med at være det? Når 51 % var udskiftet? Og hvad så når 49 % var udskiftet?

Lidt ordhistorie

Ordet autentisk stammer fra det græske *authentikos*, som betyder ægte eller pålidelig. Det kommer af *autentes*, der betyder forfatter. Ordet gik igen i latin, og blev i græsk-romersk kultur brugt i forbindelse med verificering af, hvorvidt en tekst var ægte i betydningen, at den kunne føres tilbage til en bestemt forfatter eller original.

Samme anvendelse ser man af begrebet i renæssancens Europa.

Først i løbet af 1800'erne begynder antikvarer, arkæologer og kunsthistorikere at bruge begrebet i forbindelse med analyse af genstande.

I dag anvendes autentisk inden for adskillige fag fra kryptografi til musikvidenskab, fra filosofi over it til kulturarv.

Senest har jeg bemærket, at en madanmelder ved et landsdækkende dagblad har kaldt en københavnsk frokostrestaurant for autentisk!³

Den gennemgående pointe synes at være, at det, talen er om, skal være i overensstemmelse med sit ophav.

Den norske model

Ser man nærmere på det kulturhistoriske område, kan det konstateres, at autenticitet er indgået i mange diskussioner, ikke mindst inden for antropologien.⁴

I Norge har der gennem de senere år verseret en for Den Gamle By yderst interessant og relevant diskussion om autenticitet i forbindelse med restaurering og flytning af bygninger.⁵

Så sent som i 1998 betragtede den norske rigsantikvar flytning af bygninger som man gjorde det på frilandsmuseerne som "en forældet ideologi".

Siden har bl.a. arkitekturprofessor Knud Einar Larsen og museumsmanden Lars Roede argumenteret for en mere nuanceret og pluralistisk vinkel på autenticitet.

Lars Roede har sammenfattet diskussionerne i tre forskellige former for autenticitet i forbindelse med bevaring af historiske bygninger.⁶

Først den materielle autenticitet, ifølge hvilken originale bygningsdele er ukrænkelige og skal bevares for enhver pris. Også når det får næsten absurde udtryk for eksempel ved at man udskifter de nederste dele af en plankevæg, mens de øverste, originale bygningsdele godt nok bevares, men på ingen måde viser, hvordan væggen oprindeligt så ud.

Dernæst den processuelle autenticitet, hvor man accepterer

Når Den Gamle By nedtager et hus, foretager museets konservatorer grundige undersøgelser af farvelag og tapeter, så kildematerialet er i orden.

Takket være Peter Holms indsats er Borgmestergården i dag bevaret i Den Gamle By. Nationalmuseets daværende direktør Sophus Müller mente, at det eneste bevaringsværdige ved bygningen var porthammeren, afbilledet øverst på næste side.

udskiftning eller rekonstruktion, så længe man udskifter med materiale af samme slags, og med anvendelse af værktøj og håndværksteknikker, som er i pagt med de oprindelige.

Endelig den visuelle autenticitet, hvor overfladen naturligvis er autentisk, i processuel forstand vel at mærke, mens det bagvedliggende kan være moderne, for eksempel for at kunne opfylde kravene i et nutidigt bygningsreglement.

Sophus Müller og Peter Holm

Siden de første folkemuseer og frilandsmuseer blev oprettet i sidste del af 1800'erne har der været to hovedretninger i dansk museumsverden. Mellem de ældre montremuseer og de nye frilandsmuseer. Mellem fokus på enkelting og fokus på helheder.

Dette skisma kom første gang frem i forhold til Den Gamle By i begyndelsen af 1900'erne, da Peter Holm genskabte den renæssancegård, der under navnet Borgmestergården skulle blive begyndelsen til Den Gamle By.

Peter Holms ambition var at undersøge den gennem årene stærkt ombyggede renæssancebygning, flytte den og genskabe den i en udgave, som den ifølge bygningsarkæologiske undersøgelser havde set ud, da den blev opført i Århus 1597. Det indebar ifølge sagens natur, at man var nødt til at rekonstruere betydelige dele af huset, og at man her måtte anvende reparations- og erstatningsmaterialer, der aldrig havde hørt til Borgmestergården. Bygningen blev indrettet med interiører, som viste, hvordan solide borgere havde boet gennem 250 år.

Det var dette, Nationalmuseets direktør, den anerkendte arkæolog Sophus Müller kaldte for “Peter Holms teater”, idet han samtidig pointerede, at den eneste bevaringsværdige del af Borgmestergården var bygningens udskårne porthammer.

Sophus Müller var i 1897 gået til generalangreb på fri-landsmuseernes flytning af bygninger og rekonstruktion af interiører og eksteriører. I stedet skulle man sætte den enkelte, autentiske genstand i centrum og gøre den tilgængelig for forskeren.

I et brev fra 1908 beskriver Peter Holm, hvordan Sophus Müllers lokale proselyt, formanden for Århus Museum, konsul Ollendorff havde kaldt borgmestergården for “noget forbandet skidt” og ment at flytning og bevaring af gården ville være bedrageri overfor museumstanken. Ollendorff havde ifølge Peter Holm sat trumf på ved at mene, at “vi må hugge den til pindebrænde og derved se at få så meget ind som muligt af de 1000 kr, vi har været så dumme at sætte i den”. Peter Holm på sin side mente, at et museum med tingene i “systematisk, stilhistorisk orden... ville virke uendeligt ked-sommeligt”.⁷

Fronterne blev trukket skarpt op. Helhed med elementer af rekonstruktion eller isoleret enkeltgenstand.

I dag ser vi det ikke så meget som et enten/eller, men snarere som et både/og.

Forskellige vinkler

I forhold til Den Gamle Bys måde at lave museum på, er der navnlig fire vinkler, hvor autenticitetsproblematikken er til diskussion.

For det første spørgsmålet om en bygning bevarer bedst på roden eller ved at flytte den.

For det andet spørgsmålet om hvorvidt man i en flyt-

et bygning kan installere interiører, der ikke stammer fra bygningen, og i videre forstand sammensætte interiører af enkeltdele, der hver især har forskellig proveniens.

For det tredje, hvorvidt det overhovedet er fagligt acceptabelt at forsøge at genskabe det liv og virke, som fandtes på et givet tidspunkt, men hvor menneskene fra dengang ifølge sagens natur ikke længere lever.

Og for det fjerde kan man diskutere, om en ægte og oprindelig genstand, for eksempel Borgmestergårdens udskårne porthammer, kan udstilles autentisk i en glasmontre med elektrisk lys og i moderne udstillingslokaler.

Flytning eller bevaring på roden

Ifølge Sophus Müllers skal bygninger bevares på roden. Flytning er fagligt forkasteligt, fordi en flytning altid vil rumme elementer af rekonstruktion. Det er i øvrigt en holdning, der stadig er forholdsvis udbredt i bevaringskredse, men i disse år er et mere nuanceret syn på vej.

Professor Gert Bech-Nielsen har beskrevet udviklingen således: "Det har i en årrække været god tone hos arkitekter at mene, at huse skal bevares på roden, og at det ikke længere er relevant at flytte bygninger til et frilandsmuseum. I dag mener flere og flere imidlertid, at der bør være tale om et både/og, idet bevaring i form af henholdsvis fredning og frilandsmuseum er komplementære størrelser. Personligt har jeg længe været af denne opfattelse".⁸

Genstandene har begrænset udsagnskraft i sig selv. Det er museumsfolkernes viden og indsigt, der er afgørende for at fortælle historien, så den er forståelig for et nutidigt publikum. Her Den Gamle Bys klunketidsstue fra København.

Den Gamle By tilslutter sig Gert Bech-Nielsens holdning om, at noget bevares bedst ved, at huset bliver på roden, andet kan bedst bevares ved flytning.⁹

Det kan illustreres med en historie om to fiktive huse.

Det første hus er fredet og står, hvor det altid har stået. Store dele af de originale byggematerialer er bevaret, herunder også de ændringer, der er kommet til. I baggården er vaskehus og lokum imidlertid væk, ligeså nyttebuskene, og i stedet er der kommet parkeringsplads, skagensbænk og blomsterkasser i trykimprægneret træ og med tyrolerpelargonier. Indvendigt er det tidligere spisekammer indrettet til toilet. Stue og køkken er slået sammen til alrum, og der er kommet fjernvarme og elektricitet osv.

I Den Gamle Bys Levende Museum har fagfolk rekonstrueret en række idealtyper. Her tænder skomagermadammen op i ovnen.

Det andet hus er flyttet fra sin originale placering til et fri-landsmuseum, typisk fordi huset var dømt til nedrivning eller voldsom ombygning. Under flytningen er dele af tømmeret og murværket udskiftet, enten fordi det er nedbrudt eller fordi det repræsenterer senere tilføjelser i forhold til den udgave af huset, som det er ønsket at genskabe. Til gengæld svarer de nyetablerede omgivelser til den tid, som huset skal afspejle, og indvendigt er huset indrettet med værksteder og boliger fra samme periode.

Det er Den Gamle Bys position, at bevaring på roden og flytning til frilandsmuseer er metoder, der supplerer og kompletterer hinanden og som derfor bør anvendes parallelt.

Kombination af forskellige elementer

Ud fra den strenge Sophus Müllerske museumstradition er det heller ikke legitimt at skabe helheder, der rummer elementer med forskellig proveniens eller tilhørsforhold.

Problematikken kan illustreres med Svendborghuset, der blev opført i Den Gamle By i 1991.

Selve bygningen er flyttet og genopført med genanvendelse af så stor en andel af de originale materialer som muligt, dog er tilføjelser senere end sidste del af 1800'erne fjernet.

Indvendigt fremstår huset som en helhed med skrædderværksted og klunkelejlighed. Værkstedet stammer fra en skrædder i Århus, klunkestuen med møbler stammer fra København, og soveværelset er fra Randers.

Der er ikke noget organisk samvær mellem de enkelte elementer. Det, der binder dem sammen, er museumsfolkernes viden og faglighed, som her er den styrende faktor og medvirker til at skabe en helhed til glæde for publikum.

Levende Museum

Der er heller ingen tvivl om, at Sophus Müller ville være arg modstander af det levende museum, som Den Gamle By har udviklet gennem de senere år. Og på trods af en øget udbredelse af forskellige former for levendegørelse er der stadig visse museumsfolk og andre, der er skeptiske over for denne måde at formidle historie på.

I Den Gamle Bys levende museum har museets fagfolk valgt at rekonstruere et antal idealtyper, altså personer som kunne have levet på et bestemt tidspunkt. De er udstyret

med en identitet, en rolle og en funktion, som er med til at give deres fremtræden dybde og dimension.

Det er klart, at man ikke kan give aktørernes ansigter og kroppe det præg, som nød, sygdomme, undertrykkelse og krig må have sat på mange af dem.

For Den Gamle By er det imidlertid vigtigt, at det levende museum er medvirkende til at udbrede den historiske interesse og fascination også til folk, der normalt finder museer kedelige og elitære.

Montreudstilling

Endelig kan man også problematisere den klassiske museumsformidling, nemlig udstilling af enkeltgenstande i sig selv, typisk i en glasmontre, der intet har med selve genstanden at gøre.

Her er det muligt at studere den enkelte genstand i detaljer, og er der flere af slagsen kan man fokusere på forskelle imellem dem.

Men det er begrænset, hvor meget information og formidling, der kan gives om stenalderen i en udstilling af en eller flere stenøkser i en glasmontre, med moderne lysætning og i et arkitekttegnet lokale.

Eller for så vidt en udstilling af Borgmestergårdens udskårne porthammer i en montre, uden sammenhæng med den bygning, hvor den hører hjemme.

På den ene side sættes der på den måde fokus på den enkelte genstand, men på den anden side er det vanskeligt at forstå dens anvendelse og sammenhæng med andre ting.

En pluralistisk tilgang

Som det fremgår af ovenstående indkredsning og problematisering kan man diskutere autenticitet i forhold til både substans, form og kontekst.

Det er Den Gamle Bys synspunkt, at ingen model er mere rigtig end andre.

Det er både legitimt og relevant at holde fast i originals substansen for enhver pris. Det er også helt i orden at udskifte materialer på en seriøs måde for dermed at kunne fastholde den givne total form, ligesom det også er legitimt at museerne fremstiller og formidler fortidige menneskers liv og levned. Og endelig er det naturligvis også legitimt

Den klassiske montreudstilling findes i Den Gamle Bys museum i museet, genskabelsen af et museum, som det så ud i 1927.

at fokusere på enkeltgenstanden, selvom den er taget ud af sammenhæng.

Det er alene synsvinklen, der afgør hvilken form for autenticitet, der lægges vægt på. Drejer det sig om videnskabelige studier af enkeltgenstande, er den klassiske montrestilling formentlig hensigtsmæssig. Er det derimod historiefortællingen – også til ikke museumsvante gæster – er det de mere eller mindre rekonstruerede helheder, der er midlet.

Museumsfolkernes faglighed afgørende

Afgørende for Den Gamle By er, at man altid anvender autenticitet i sammenhæng med faglig troværdighed.

Museumsgenstandens autenticitet er i sig selv et vigtigt udgangspunkt. Men den kan ikke – eller kun sjældent – stå alene. Først via museumsfolkernes faglige medvirken opstår der sammenhænge, fortolkninger og fortællinger, som kan formidles videre til publikum.

Det siger sig selv, at der naturligvis ikke gås på kompromis med fagligheden, hvad enten det drejer sig om enkeltgenstande, rekonstruktioner eller nye sammenstillinger.

Husflytning i store enheder

Når Den Gamle By flytter og genopfører historiske bygninger til Den Moderne By, vil det oftest ske i store enheder, hvor huset efter grundig opmåling og bygningsarkæologisk undersøgelse skilles ad og boltes sammen i store sektioner. Derpå flyttes det på magasin eller til et fundament, som er forberedt hertil.¹⁰

På den måde bevares en meget høj grad af originalsubstans i selve huset med slidspor, indridsninger i mursten – og måske et drenge- og et pigens navn og et hjerte med en pil igennem!

Omgivelserne kan i Den Gamle By genskabes så de kommer så tæt som muligt på de forhold, der fandtes på det tidspunkt, som huset skal illustrere.

Derimod giver genopstillingen af et sådant hus ikke anledning til at genopfriske eller vedligeholde de håndværksmæssige teknikker, som var almindeligt anvendte, da huset blev opført, men som siden har været pladsen for moderne elementbyggeri og skalmuring. Det er den type kundskab, som man i Norge kalder handlingsbåren kundskab, og som alene bevares ved at de bliver brugt.

Den Gamle By bestræber sig på at flytte og genopføre historiske bygninger i så store enheder som muligt. Her murdele fra huset fra Skottenborg i Viborg.

Hjørnehus fra Helsingør fra 1898, som Den Gamle By har valgt at rekonstruere. Dels fordi en sådan bygning vil være vanskelig at skaffe, dels fordi håndværkerne ved genopførelsen kan opbygge viden om datidens byggeteknikker.

Rekonstruktion og bevaring af handlingsbåren kundskab

Det er en af årsagerne til, at Den Gamle By har valgt at bygge et af husene i Den Moderne By som en rekonstruktion. Konkret drejer det sig om et hjørnehus fra Helsingør, der genopføres mere eller mindre som en kopi ud fra princippet om det, man i Norge kalder processuel autenticitet.

Et sådant arbejde vil give museets håndværkere en enestående mulighed for at genopdage og opbygge erfaring inden for de håndværksteknikker, der var udbredt, da man opførte byernes karrébebyggelser – på linie med de kompetencer, Den Gamle Bys håndværkere i dag besidder, når talen er om bindingsværk og interiører fra 16-1700tallet.

Efter studier af det originale tegningsmateriale samt opmåling og dokumentation i det hus, der skal rekonstrueres, vil rekonstruktionen blive udført med den samme teknik og med anvendelse af samme typer materialer som ved opførelsen for godt 100 år siden.¹¹

En anden årsag til, at museet foretager den slags rekonstruktioner, er, at det ellers næppe vil være muligt at erhverve et hus af den kaliber, idet sådanne huse kun yderst sjældent

er truet af nedrivning. Og Den Moderne By vil simpelthen være ukomplet uden et hjørnehus af den type med tårn, kar-
nap og masser af murpynt.

Endelig hænger den valgte model også sammen med, at museet har hjemtaget nogle ekstraordinært fine interiører, som det næppe ville være realistisk at finde en fornuftig byg-
ningsmæssig ramme til på anden vis. For eksempel et kondi-
tori med paneler og stuk, som kræver lokaler af en helt be-
stemt størrelse. Dette kan nu indplaceres i Helsingørhjørnet,
som derved også kommer til at fungere som en slags montre
om denne enestående helhed.

Peter Seebergs patient

En tilsvarende problematik om rekonstruktion behandler
forfatteren og museumsmanden Peter Seeberg i sin novelle
Patienten fra 1962.¹²

Novellen begynder med, at patienten fik amputeret det
ene ben, kort tid efter det andet. Så kom turen til arme, lun-
ger, nyrer, tyktarm, tyndtarm, og senere igen hjerte og hoved.
Indtil der ikke er mere tilbage at skifte ud, og patienten be-
kymret spørger sin kone, om hun kan kende ham? “Åh jo”,
græder hun, “det er dig. Det er dig”. “Så lad det være mig”,
siger jeg. Hver dag”.

Flere tangenter

Den Gamle By har som princip, at museet spiller på flere
tangenter.

Det gælder på formidlingsområdet, hvor museets publikum
kan opleve alt fra genstandsudstillinger og lærdomsfyldte fore-
drag til levende museum og dramatiserede rundvisninger.

Samme princip gælder, når talen er om autenticitet.

Det er Den Gamle Bys opfattelse, at forskellige vinkler og
en pluralistisk tilgangsvinkel giver en mangearartet bevaring og
formidling, som igen er med til at sikre, at den kundskab og
inspiration, der ligger gemt i historien og museerne, kommer
flest mulige mennesker til glæde og gavn.

Afgørende er, at den kulturarv, der bevares og formidles,
til stadighed er i pagt med sit ophav, og at kulturarven for-
valtes på grundlag af den til enhver tid bedste faglige kund-
skab.

Noter

1. Om autenticitet se generelt Knut Einar Larsen: "...hele deres rikhdom av autenticitet", i Fortidsminneforeningens Årbok 2004, Oslo s. 15-27. Se også følgende webadresser: <http://da.wikipedia.org/wiki/Autenticitet>; [http://en.wikipedia.org/wiki/Authenticity](http://en.wikipedia.org/wiki/Authenticity_%28philosophy%29); http://en.wikipedia.org/wiki/Authenticity_%28philosophy%29
http://www.international.icomos.org/naradoc_eng.htm
http://www.icomos.org/venice_charter.html
2. Det følgende baserer sig især på Knut Einar Larsen: "...hele deres rikhdom av autenticitet", i Fortidsminneforeningens Årbok 2004, Oslo s. 15-27.
3. Niels Lillelund: Bistro, bistro, Morgenavisen Jyllands-Posten 18. juli 2008, Erhverv & Økonomi.
4. Se for eksempel Richard Handler: *Authenticity, Anthropology Today* 2,1, 1986 s. 2-4; Edward M. Bruner: *Abraham Lincoln as Authentic Reproduction: A Critique of Postmodernism, American Anthropologist*, 1994 s. 397-415 samt Alison J. McIntosh & Richard Prentice: *Affirming Authenticity. Consuming Cultural Heritage, Annals of Tourism Research* 26,3, 1999 s. 589-612.
5. Knut Einar Larsen: "...hele deres rikhdom av autenticitet", i Fortidsminneforeningens Årbok 2004, Oslo s. 15-27; Lars Roede: *Flytning – forkastelig eller forsvarlig?*, *Fortidsvern* nr. 4, 1999 s. 14-19; Lars Roede: *Kopi og original – flytning og autenticitet*, i Arne Bugge Amundsen m.fl. (red): *Museum i fortid og samtid*, Oslo 2004.
6. Lars Roede: *Flytning – forkastelig eller forsvarlig?*, *Fortidsvern* nr. 4, 1999 s. 14-19.
7. Thomas Bloch Ravn: *To Hovedspor, Festskrift til Birgitte Kjær*, 2007 s. 13-24; Sophus Müller: *Museum og Interiør, Tilskueren*, september 1897.
8. Gert Bech-Nielsen her citerer fra Thomas Bloch Ravn: "Ikke spor for tidlig", *Den Gamle Bys årbog* 2007 s. 12.
9. Se også Trygve Fett: *Er det lov å flytte hus, slik museerne ser det?*, i Lars Roede (red): *Rapport fra Forum for Friluftsmuseer, Norsk Folkemuseum* 1994.
10. Se Allan Leth Frandsen: *Sådan flytter man et hus*, *Den Gamle Bys årbog* 2007 s. 38 og fremefter.
11. Se også Niels Meyer: *To preserve heritage by keeping up good trade and craftsmanship; Association of European Open Air Museums, Conference Report from Finland* 2005 s. 48-54.
12. Peter Seeberg: *Patienten*, i *Eftersøgningen og andre noveller*, 1962.

English summary

Authenticity is a buzzword in the museum world. It is a thoroughly positive word and signals that something is genuine, original, and natural, which, at the same time, means that not being authentic is the same as being artificial, false, or even wrong.

However, authenticity is not a concept with a clear scien-

tific definition. This makes it problematic to apply in museological discussions.

In this text, museum director Thomas Bloch Ravn follows the history of the word authenticity from the verification of ancient texts in the Greek and Roman world to the modern distinction between material authenticity, functional authenticity, and visual authenticity, which is developed in Norway.

Furthermore, he discusses different angles on authenticity in relation to different museological problems, especially relevant in open-air museums, and he argues for a pluralistic approach where the decisive focus always will be the professionalism of the museum staff.

Therefore, he concludes that it is more relevant to relate to professional reliability, credibility, and trustworthiness than to the vague and ambiguous word authenticity.

Møntmestergårdens dekorationer på vej

Af Merete Pugflod Pallesen

Den lange forvandling fra enkeltdele i et fugtigt skur på Københavns Vestre Kirkegård til pragthus på en hædersplads i Den Gamle By fuldendes nu med sprudlende farver og mønstre. Efter mere end 10 år undervejs åbner Møntmestergården i maj 2009. Pressekoordinator og journalist Merete Pallesen har været i trolde-mændenes og -kvindernes værksted og talt med håndværkere, arkitekter og museumsinspektører i aktion.

Gennem de godt 250 år Møntmestergården stod i Borgergade i København var den udsat for mange forandringer både indvendigt og udvendigt.

Nu er det store bygningsværk blevet genopført med udgangspunkt i perioden fra 1720erne til 1760erne, som man vurderer er bygningens glansperiode.

Møntmestergårdens stueétage, hvor fugleloftssalen er det markante centrum, illustrerer perioden omkring 1700 til 1740, der benævnes højbarokken.

Førstesalen bliver indrettet som en møbleret lejlighed fra omkring 1768 med elementer fra både barok og rokokko.

Beslutninger med belæg – fire principper

Arbejdet med at genskabe så omfattende et bygningsværk og dets interiører har været tidskrævende, men også betydet nye udfordringer for både museumsfagligt personale og håndværkere.

For det første gælder det overordnede princip, at den vigtigste kilde til genopførelsen altid er det originale materiale fra bygningen, og hvad sporene og farverne derfra fortæller.

Dernæst er det den skriftlige dokumentation fra offentlige myndigheders arkiver, for eksempel brandtaksationer, der tæller.

Som det tredje princip henter man derudover dokumentation fra lignende bygningsværker fra samme periode eller bygningsdele herfra.

Den lille rest af det oprindelige tapet øverst er en yderst værdifuld kilde til valg af farve til de nye papirstapeter, som trykkes på billedet til højre.

I de tilfælde, hvor man ikke har kunnet finde kilder af nogen art, har det været nødvendigt at tage afsæt i museumsfolkernes og håndværkernes indsigt i og grundlæggende fornemmelse for teknikker og materialer og deres generelle viden om tidens boligindretning.

Håndtrykte papirstapeter

De håndtrykte papirstapeter, som pryder to rum på 1. salen, er rekonstrueret ud fra ganske få og spredte kilder. Heldigvis har en rest papirstapet fra 1. etagens renovering i 1768 overlevet de mange år på magasin, så der har ikke været tvivl om, hvordan resultatet skulle være.

I en brandtaksation fra 1768 står der: "2den etage En Sahl paa 6 Fag, gibsed paneeled og betrocken med nyemodig Papiir, derudi en 2 Etage Vindovn med behörig Tromle og Röer,...."

Efter analyse af papiret, pigmenterne, stilen og mønsteret kunne tapetet også sandsynliggøres at stamme fra 1760erne.

Selvom papirstapeter blev moderne i denne periode, har museet kun fundet ganske få og ufuldstændige anvisninger på, hvordan man greb arbejdet an. Ved at samle og udbygge den eksisterende viden og raffinere de enkelte elementer i processen, er det lykkedes at genskabe tapeter så tæt på de oprindelige som overhovedet muligt.

Ingen lange baner

Papirstapeter i 1700tallet blev normalt opklæbet på lærred. Derfor blev der først håndsyet baner af jutelærred, som blev fæstnet stramt til væggenes trærammer – ikke med en sømpistol, som ellers kunne friste en nutidig håndværker.

Papir i baner var ikke en tilgængelig vare i 1700årene. Og Møntmestergårdens tapeter består derfor af håndlavede ark papir limet sammen til baner.

Limen, som malerne har brugt, er harelim fremstillet af hud fra døde dyr. Den viste sig at blive en vigtig ingrediens i flere sammenhænge. Harelimen er ved stuetemperatur fast i konsistensen, men blødes op i vand et døgn, før den skal bruges. Ved opvarmning bliver harelimen flydende og har egenskab som bindemiddel i limfarven. Når harelimen bruges i limfarve, taler man om, at den "limer" de enkelte komponenter, som er kridt, vand og pigment, sammen. Deraf navnet limfarve.

Malerne stryger først de lange tapetbaners bundfarver med pensel. Efter tørring er banerne klar til trykkeprocessen i tre faser. Trykkebordet af kraftigt egetømmer er også specialkonstrueret til formålet.

Grønt og rosa

Museet har valgt at fremstille kopier af det originale tapet i 1. salens fineste rum, karnapsalen. Dette tapet havde farverne rosa og grøn – modefarver i tiden.

Analyser af den originale rest tapet har vist spor fra kobber, og opskriften på den grønne farve er eksperimenteret frem.

Kobbersulfat i pulverform opløses i koldt demineraliseret vand. I et vandbad varmes den op til mellem 60 og 80 grader under omrøring. Ved denne temperatur blandes amoniak dråbevis i kobbersulfaten, og farven ændrer sig fra blå til irgrøn.

Herefter skal blandingen køle af, og pigmentet falder til bunden. Det overskydende vand hældes fra. Pigmentet skylles med demineraliseret vand fire gange og hældes i et filter, drypper af og tørrer ind. Nu bliver den til en hård masse, som skal rives fint. Blandet med limfarve får malingen den rette konsistens og farve, der også kaldes anderitgrøn.

Den rosa farve i originaltapetet stammer fra et organisk

Den grønne farve til papirstapetet fremstilles over vandbad. Amoniak drypper langsomt i spanden med kobbersulfat og demineraliseret vand, og farven ændrer sig fra blå til grøn.

Små søm i kanten af klodsen sikrer, at mønstret rammer nøjagtigt det samme sted hver gang, der trykkes. Den grå farve i andet tryk er bensort fremstillet af affædte knogler, som er pulveriseret og brændt.

Tre håndskårne trykklodser i pæretræ – et stykke præcisionsarbejde, der har taget Den Gamle Bys billedskærer fire måneder at udføre.

pigment. Farvekonservatorens analyser viste, at pigmentet kunne være cochinille, udvundet fra en mexicansk kaktuslus, udtræk fra rødtræ eller krappplantens rod.

Ved blegningsprøver viste det sig, at lyset hurtigt bleger cochinille og rødtræ. Derfor valgte man det mest lysægte pigment krapprod, der er kendt siden middelalderen og dyrket som kulturplante. Krappplanten, hvis røde pigment var meget brugt i 1700årene, kan i øvrigt også ses i Den Gamle Bys apotekerhave.

Mønster i tre tryk

Efter grundmalingen af papiret med grøn og rosa, er næste skridt selve trykningen af mønstret.

For at få de forskellige mønstre i hver sin farve, der er genskabt fra det originale tapet, har Den Gamle Bys billedskærer skåret tre forskellige trykklodser af pæretræ. Et stykke arbejde, der kræver både præcision og overblik, og som har taget fire måneder at udføre.

Tilsammen danner de forskellige tryk det færdige blomstermønster. Ved hvert tryk mættes trykklodsen med farve, og små spidse søm i kanten af klodsen danner pasmærker. Ved hjælp af sømmene sørger maleren for at ramme nøjagtigt det samme sted, hver gang der trykkes, så intet overlapper.

Malingen skal i vandbad

Trykkeprocessen begynder med, at trykklodsen trykkes ned på en særlig "stempelpude" mættet med limfarve. Pudsen

består af et tykt lag filt lagt oveni en træramme med vandtæt hørlærred. Rammen flyder på et lunt vandbad. Det flydende, fleksible underlag betyder, at trykklodsens fremspring bedre dækkes med farve i et passende lag.

Varmen holder harelimen i limfarven flydende. Hvis temperaturen bliver højere fordampes vandet, konsistensen bliver for tyk og limstofferne nedbrydes. I det hele taget er det en særlig udfordring at få nøjagtig den rigtige konsistens og passende mængde maling på trykklodsen så tilpas tyk, at den ikke drypper på papiret. Samtidig må den ikke sætte for høje aftegninger, så mønsteret flyder ud.

Blåt og gråt

Hjørnesalens tapet er i samme mønster som det originale, men får en blå farve med hvid kant og gråt mønster. Et sådant tapet er ikke bevaret fra huset, men farvekombinationen var meget almindelig i tiden.

Den blå farve, der går igen i husets originale baroktrappe, hedder pariserblå og er almindelig kendt siden 1720'erne. Limfarven til tapetet er fremstillet af harelim, pigment, kridt og vand bearbejdet til en blød pasta. Hertil kommer en usædvanlig ingrediens i denne sammenhæng, nemlig honning. En af malerne læste i for længst udgåede lærebøger, at honning kunne virke stabiliserende og samle de enkelte elementer. Og det viste sig at holde stik.

Ovenpå den malede blå og hvide bundfarve trykkes det grå blomstermønster i tre nuancer. Den grå farve hedder bensort og fremstilles af affedtede knogler, der tørres, pulveriseres og glødes. De tre nuancer af gråt kommer frem ved at blande forskellige mængder kridt i limfarven.

Tapetklistret er økologisk

Banerne af tapet er noget vanskeligere at sætte op end malerne er vant til med nutidens tapeter.

Lærredet af jute, som hænger stramt på rammen, bliver nemlig slapt i kontakten med den våde lim. Det betyder, at tapetet er svært at fæstne til underlaget. Malerne må også have helt tørre hænder, for ellers smitter farverne af.

Limen er ikke en traditionel tapetklistret, men økologisk mel rørt op i koldt vand. Blandingen varmes op og tilsættes en smule harelim. Efter at massen er afkølet, sies den for klumper.

Det kræver stor føling med materialet, når tapetbanerne skal klæbes på væggene. Malerne må også have helt tørre hænder, for ellers smitter farverne af.

Mageløse marmoreringer

Få danske håndværksmalere havde i 1700årene set ægte marmor, og økonomien tillod sjældent at invitere udenlandske malere, der kunne imitere marmor naturtro. Det var overladt til malernes egen fantasi at forestille sig, hvordan marmor kunne se ud i overensstemmelse med tidens trang til illusion.

Den fornemme baroktrappes marmoreringer er afdækket lag for lag, og det blå-hvide mønster kan sandsynligvis dateres til 1740erne. Bortset fra en mindre del, der vil forblive afdækket i blegede farver, vil en ny farvestærk marmorering pryde hele trappeforløbet.

I Herrens kontor på første salen har man som forlæg for marmoreringerne også dokumentation i det originale materiale, nemlig et originalt panel, hvis mange farvelag toner frem ét for ét i afdækningen.

Sandstensimitationerne i samme rum følger sig til traditionen med den frie fortolkning snarere end den præcise imitation.

I femfagssalen i stueetagen er de sprudlende marmoreringer-

Den imponerende baroktrappe får en marmorering som kan dateres til midten af 1740erne.

Et velbevaret panel blev afdækket i adskillige lag og aflørede den originale marmorering. I herrens kontor har malerne genskabt decorationen.

ger på paneler og karme på samme måde et udtryk for den datidige forestilling om marmor og en spejling af tiden, der krævede farver og kontraster.

Fugleloftssalens senbarokke marmoreringer fra begyndelsen af 1700årene er knap så fantasifulde, men udtryk for samme tendens. Her og i andre sale, hvor man ikke har haft tilstrækkelig dokumentation fra de oprindelige materialer, har museet bl.a. hentet inspiration på Selsø Gods ved Skibby på Midtsjælland og Clausholm Slot ved Randers.

Naturens mønstre pryder væggene

I arkitekten Hans Henrik Engquists optegnelser fra nedrivningen i 1944, fremgår det, at væggene i et af rummene på 1. salen var i røde mønstre på grå bund, og det har sandsynligvis været rocailler – en asymmetrisk og muslingeskalligende ornamentik. Stilbetegnelsen rokoko kom fra Frankrig og stammer fra ordet “rocaille”, der oprindeligt dækker over en udsmykning med sten og muslingeskaller.

Den elegante rocaille har været udbredt i den sidste del af 1700årene og er dokumenteret i Møntmestergården af Hans Henrik Engquist.

Det er en rocailledekoration fra den nu nedrevne herregård Rødset ved Ålborg, der er forlæggert for femfagssalens

Femfagssalen får en dekoration af rocailler – en ornamentik med muslinger og sten. Maleren eksperimenterer sig frem til den helt rigtige version.

Forberedelser til det 30m² store gobelinmaleri. Vævede gobeliner var ofte for kostbare for et borgerhjem i 1700årene.

vægdekoration. Den har tidligere været brugt i Borgmestergårdens rokokosal, men blev overmalet i 1960'erne.

Rocaillen går i øvrigt igen i den vindovn af støbejern, der skal opvarme salen.

Sjalsmønster og damask

Den Gamle Bys tekstilsamling er så righoldig, at der også herfra er hentet inspiration til dekorationen i Møntmestergården.

Skabelonmaleriet i Fruens kabinet på første salen vil blive et såkaldt sjalsmønster, som er tegnet af fra et stykke dåbstøj. Ligesom vi kender det i dag, gik de samme mønstre igen i tekstiler til bolig og beklædning og i vægdekorationerne.

Arkitekten Hans Henrik Engquists optegnelser fra nedtagningen i 1944 fortæller, at der var grønne vægbeklædninger i Fruens kabinet. De har skullet efterligne de kostbare tapeter af silkedamask.

Engquists notater fortæller også, at Herrens kontor var beklædt med ægte silkedamask. Nu bliver væggene prydet med en moderne kopi af 1700tallets silkebeklædning i et symmetrisk, organisk barokmønster.

Søjler af sandsten

Fugleloftssalens loftsbe-maling var givet fra begyndelsen, men vægdekorationen har været drøftet intenst, og mange ideer er prøvet af.

Mange af væggene i Møntmestergården var oprindeligt dekoreret med landskabs- og søjlemotiver, men de dokumenterede rester har ikke været tilstrækkelige til at rekonstruere ud fra. Søjlemotivet i fugleloftssalen er valgt ud fra et maleri, der viser et samtidigt interiør.

Gobelinmaleri

Den senere tradition med bemalede lærreder på væggene ses som en videreudvikling af de vævede gobeliner, der ofte var for kostbare for et borgerhjem.

Bemalede lærreder er fundet blandt det oprindelige materiale, og her har der været brugt hørlærred.

I stueetagens femfagssal er væggene forberedt til et kæmpe gobelinmaleri på 30 m², og i løbet af de kommende måneder vil et imponerende baroklandskab tone frem felt for felt.

Håndværkere

Malersvendene er Ditte Skjøth, Anne Mette Sørensen, Dorthe Kristensen, Frank Blom og Hans Erik Olsen. Derudover har malerformand Torsten Lykke Nielsen, billedskærer Lars Laursen og papirkonservator Ole Hertzum bidraget med deres ekspertise.

Styregruppen

Et fagligt forum har på månedlige møder lagt linjerne for den indvendige dekoration. Gruppen, der har indsigt i relevante bygningsmæssige spørgsmål fra alle vinkler, består af museumsdirektør Thomas Bloch Ravn, bygningschef Niels Meyer, projektleder og restaureringsarkitekt Karen Marcmann, farvekonservator Nynne Sethia, museumsinspektør Tove Mathiasen, malerformand Torsten Lykke Nielsen, tidligere malerformand Tove Sloth Lave, overinspektør Johnny Møller Jensen og tidligere overinspektør Birgitte Kjær.

En række søjler giver Fugleloftssalen et præg af helhed. Både søjle- og landskabsmalerier har dekoreret Møntmestergårdens vægge i 1700'årene.

*Malerholdet, som genskaber
Møntmestergårdens farver og
dekorationer.*

English Summary

Thanks to a donation of almost 9 mil. DKK from the Augustinus Foundation, the new wall decorations in the Mintmaster's Mansion are close to being completed. Beautiful marbling, hand-made wallpaper, rocailles, and a giant gobelin tapestry adorn skirting boards and canvases.

The vast building has been rebuilt to mirror the period 1720-1760 combining elements from both baroque and rococo. Having been underway for more than 10 years, the Mintmaster's Mansion is set to open in May 2009.

Musæum 1927

Af Jens Ingvordsen og Tove Engelhardt Mathiassen

I påsken 2008 åbnede Hendes Majestæt Dronningen Musæum 1927 i Den Gamle By. Nyskabelsen indgår i det moderne bykvarter, som Den Gamle By i disse år arbejder på at etablere. Museumsinspektørerne cand.mag. Jens Ingvordsen og cand.phil. Tove Engelhardt Mathiassen fortæller her om projektet og dets baggrund.

Midt i den del af Den Gamle By, som skal indrettes til et 1927kvarter, ligger Aabenraa-huset. Det er et bindingsværks- hus opført i Aabenraa i 1675. Huset blev i 1738 suppleret med en grundmuret tilbygning, som indeholder et velbevaret interiør fra slutningen af 1700tallet. Aabenraa byråd havde i 1948 overdraget huset til Den Gamle By. Bygningen var ganske vist fredet, endda i klasse A; men da den lå i vejen for byens udvikling, sørgede man for, at den blev affredet. Fra 1951-53 blev huset registreret, flyttet og genopført under ledelse af Den Gamle Bys daværende arkitekt Hans Henrik Engqvist, hvorpå det åbnede med posthus i den ældste del – og et helstøbt interiør med sønderjyske møbler i den grundmurede del.

Kun få genstande er tekster i Musæum 1927. Til gengæld er navnet på den person, der har foræret genstanden, nævnt.

Billede fra Djursland Museum i perioden 1917 til 1924, hvor det lå på Lillegade 48 i Grenaa. Billedet har været en stor hjælp som kilde til ophængning af våben i Museum 1927.

Det ville være synd og skam radikalt at ændre husets sønderjyske interiør med diele, køkken med åbent ildsted, panelstue med alkove og bilæggerovn. På den anden side ville interiøret være yderst malplaceret i 1927kvarteret. Så Den Gamle By måtte finde på en anden løsning. Da provinsmuseer i begyndelsen af 1900tallet ofte lå netop i smukke, bevaringsværdige bygninger, fostrede vi på museet den idé, at man kunne bevare interiøret på den oprindelige plads ved at indrette et museum i bygningen. Samtidig ville Den Gamle By kunne fortælle historien om, hvordan provinsbyernes museer så ud på den tid.

Provinsmuseernes rolle i Danmark

Europas konger og fyrster havde allerede i 1500tallet deres personlige kunstkamre. Borgerskabet stod fra midten af 1800tallet for oprettelsen af de første provinsmuseer i de danske købstæder. I kredsen af grundlæggere er der overvægt af lærere og sagførere, købmænd og læger, fabrikanter og murermestre, altså mænd fra byens bedre borgerskab.

Formålet var både at forherlige købstadens navn og sikre området oldtidsminder. Derved skabtes interessen for vor fælles fortid og en ensartet nationalfølelse – eller dansk selvforståelse, om man vil.

Billede taget efter en ombygning af Bornholms Museum i 1923. Det viser et rum på 1. sal med lige rækker af genstande på vægge, hylde og på bordet. Her ses gardiner i et udstillingsrum. Foto: Alfred Kjølner (1883-1957), Allinge.

Væsentligt nyt i Den Gamle By

For Den Gamle By er der flere fordele ved at kunne åbne et museum.

For det første får vi, som nævnt, et nyt og ganske betydningsfuldt afsnit til bykvarteret fra 1927.

For det andet får vi nu mulighed for at udstille en række ting, som ellers ikke passer ind i konceptet for et frilandsmuseum. Det drejer sig om genstande, der for 95 % vedkommende er hentet i Den Gamle Bys egne samlinger, som gang på gang overrumpler med deres rigdom og fylde. De sidste fem procent har vi været glade for at kunne låne hos gode kolleger rundt om i landet.

Og den tredje fordel ved åbningen af Musæum 1927 er, at Den Gamle By nu kan vise hele Danmarkshistorien. Der er måske ikke så mange, der tænker over det, men ret beset viser Den Gamle Bys 30.000 kvm kun 500 års historie. Med den nye tilføjelse på godt 70 kvm udvider vi nu tidsrammen til hele 10.000 års Danmarkshistorie.

Udgangspunktet for Frilandsmuseerne

Frilandsmuseerne har rod i de store kunst- og industriudstillinger, der blev moderne i anden halvdel af 1800tallet. Nogle var slået stort op som verdensudstillinger, mens andre var i en mindre skala. Fælles for dem alle var, at de viste de nyeste produkter fra den unge industri og kunsthåndværk. Danske kræfter ønskede ikke at stå tilbage her. Allerede i 1852 blev der afholdt en udstilling i København blandt andet med produkter fremstillet på basis af den nye Industriforenings arbejde. Foreningen var stiftet i 1838 og afholdt udstillinger og udgav mønsterforlæg, det vil sige arbejdstegninger og forlæg til nye produkter.

Det store danske gennembrud kom i 1879, hvor Kunst- og Industriudstillingen blev stablet på benene i København med Bernhard Olsen, stifteren af Frilandsmuseet, som primus motor. Bernhard Olsen var stærkt inspireret af en tendens på de europæiske verdensudstillinger, nemlig at udstillingsarrangørerne opbyggede nationale udstillingspavilloner med træk af den hjemlige arkitektur og med sceniske opstillinger af dukker, som var klædt i tøj indsamlet i landdistrikterne.

I de skandinaviske lande vendte man sig til bondestanden

Montre med genstande fra "Førrige Aarhundrede" i Musæum 1927.

i dannelsen af en ny selvforståelse i de unge nationalstater. De nationalromantiske kræfter opfattede bondestanden som den danske kulturs bærere, selv om den reelt havde været uden for politisk og økonomisk indflydelse i det gamle stændersamfund.

Den Gamle Bys rod er Landsudstillingen i Århus 1909, en verdensudstilling i miniformat, hvor Borgmestergården, som nu ligger i Den Gamle By, for første gang viste en boligkavalgade.

Museernes videnskabelige ordning

Frilandsmuseernes arbejdsmetoder var i begyndelsen i høj grad i modvind i de etablerede museumskredse. Eftertiden har udpeget den legendariske Sophus Müller, som fra 1892-1921 ledede Nationalmuseets 1. afdeling, som den fremmeste fortaler for genstandsudstillinger. Müller præsenterede sine synspunkter med skarpspidset pen i en artikel i 1897, og kritikken drejede sig primært om frilandsmuseernes måde at sammenstykke postulerede helheder på.

I denne forbindelse er det interessant at se, hvad han selv stillede op på piedestalen med betegnelsen videnskabelig. Han skriver blandt andet: "I Museet gives der kun én Ordning, nemlig den, der samler Genstandene efter deres inderste og mest væsentlige Forhold".

Ser man nøjere på de udstillinger, der blev opstillet i hans ledelsesperiode, kan man tydelig se, hvordan en videnskabelig korrekt museumsudstilling tog sig ud. For eksempel Kristian

Bahnsøns nyopstilling af Nationalmuseets østgrønlandske samling i 1892. Her er typeopstillinger af redskaber og andre genstande det gennemgående træk. Ens eller næsten ens genstande ligger på lange rækker i de tætpakkede montrer og bag dem står fangernes dragter monteret på stativer uden krop og ansigter med fangstredskaber i nærheden. Altså en antydning af en funktionel helhed. I Musæum 1927 bliver de to udstillingsmetoder forenede.

Fortællingen

Vi har konstrueret en fortælling, ifølge hvilken Musæum 1927 blev stiftet som forening i 1872. På det tidspunkt er 1864 stadig i erindring, Pariserkommunen har skabt usikkerhed, og Dalgas' motto Hvad udad tabes skal indad vindes, er højaktuelt, også på kulturområdet. Der samles ind, og i 1897 åbnes den første udstilling for publikum i et enkelt rum.

I 1922 får byens musæum i alt fire rum til rådighed og udstillingen nyopstilles i de montrer, der også danner rammen i 1927. Blot er der i 1927 sket det, at musæet er blevet stadig mere kompakt, idet nyttilkomne genstande må placeres, hvor der er plads og ikke nødvendigvis, hvor de passer rent kronologisk. Uden magasiner var det vilkårene! Således er det ganske tidstypisk, at den store velkomst fra rebslagerens lav er anbragt i montren med middelalderlige genstande, idet der kun her var tilstrækkeligt med plads til den.

Museumshistorie

Til grund for Musæum 1927 ligger omfattende studier i vejledninger, beskrivelser og billedmateriale fra hen ved et halvt hundrede danske museer, som velvilligt har stillet deres historie til rådighed for projektet.

Billedmaterialet er meget detaljeret og viser blandt andet montretyper, udstillingsform, gardiner samt udstillingstekster og belysning (eller snarere manglen på samme) med meget mere.

Den Gamle Bys egne genstandsudstillinger, hvor de ældste er fra 1926, har været en guldgrube af informationer. Monterne stammer fra en udstilling, der blev åbnet i Den Gamle By i 1926 og nedtaget for få år siden. Farveanalyser har dokumenteret, at de var enten ådrede eller hvidmalede med guldkant, og sådan er de naturligvis blevet opmalet på ny.

Reelt følger Musæum 1927 Den Gamle Bys åbningstider. Men skiltet i vinduet er helt i det gamle musæums ånd.

Indretningen af Den Gamle Bys museum følger forbillederne. Dette medfører en minimal tekstning af de enkelte genstande og en set med nutidens øjne ensformig fremvisning af stenøkse ved stenøkse ved stenøkse. Vi har fulgt forbillederne så godt som muligt. Dog er der selvfølgelig ét sted, hvor vi ikke kan gå på kompromis med forbillederne: Sikring af de udstillede genstande.

Arbejdet med Musæum 1927 involverede de fleste af Den Gamle Bys afdelinger. Først skulle de eksisterende interiører dokumenteres og nedpakkedes. Af håndværkerafdelingerne var der herefter især bud efter maler- og elektrikerafdelingen, men også murer- og tømrerafdelingen var der brug for. Alle genstande var forbi bevaringsafdelingen, der i månedstid havde bordene fyldt med genstande fra de sidste 10.000 års historie. Bevaringsafdelingen lagde stor vægt på, at konserverede genstande ikke måtte være konserveret med teknikker taget i brug efter 1927.

Et vue fra den sønderjyske panelstue, hvor ophængte våben pryder væggen, og hvor der er monteret med genstande fra renaissance og barok, ind til lertøjsmontren fra "Forrige Aarhundrede".

Aaben fra Kl. 11 til Kl. 2

Sådan står der i vinduet – "eller naar Døren er aaben", har vi tilføjet, som en opfordring til at tage i døren og gå indenfor.

Reelt følger Musæum 1927 nemlig Den Gamle Bys åbnings-tider. Straks man kommer ind, ser man skiltet “Man maa ikke berøre de udstillede Gjenstande”.

Montrerne er forsynet med instruktive overskrifter med ordene Sten- og Bronzealder, Jernalder, Middelalderlige Sager, Kirkelige Sager, Baroktiden, Bondesamling, Borgervæbningen – og, ikke mindst, Forrige Aarhundrede!

Som det var normen i 1927 er kun få genstande tekster og da først og fremmest for at oplyse om donatoren. Skiltene er parafraaser af skilte fra Den Gamle Bys egen samling, for eksempel: “Kornsegl. Gave fra Arvingerne efter Fru Togfører Hirsch, her”, “Skospænder skjænket af Proprietær Eduard H. Tørsleff, Mosegaarden” og sidst, men ikke mindst “Fad. Gave fra Fru Dampromlefører Nielsen, her”. I sidstnævnte tilfælde er der faktisk tale om et spændende vaskefad importeret fra Ostindien i slutningen af 1700tallet – men dét fortæller teksten altså ikke!

Den historiske interesse går her hånd i hånd med selvfølelsen. En dobbelthed, der i øvrigt næppe er udtrykt bedre end af forfatteren Johannes Buchholtz, der som optakt til åbningen af Struer Museum i 1930 skrev følgende: “Gennem en sådan samling vil (byen) på en smuk måde fastslå sin stilling som en selvstændig by, der mindes fortiden og trygt stoler på den udvikling, der kommer”.

Litteratur

Thomas Bloch Ravn: Ikke blot et museum, men hele byens historie, i FRAM 1990.

Thomas Bloch Ravn: 1900tals byen på museum, Danske Museer nr. 3, 2003.

Thomas Bloch Ravn: To hovedspor, i Spørg Birgitte. Festskrift til Birgitte Kjær, Århus 2007 s. 13-23.

Thomas Bloch Ravn: “Man maa ikke berøre de udstillede Gjenstande”, Danske Museer nr. 4, 2008.

Det nationalhistoriske Musæum paa Frederiksborg Slot. Kort Vejledning samt Nummerfortegnelse: Hillerød 1926.

Allan Leth Frandsen og Thomas Bloch Ravn: Den Moderne By i Den Gamle By, Århus 2007.

Peter Holm: Den Gamle By i Aarhus, Aarhus 1951.

Kalundborg og Omegns Museum. En illustreret Vejledning for Besøgende, ved J.S. Møller; Kalundborg 1915.

Bjarne Kildegaard: Hedeboegnens kultur på Nationalmuseet. Hedebo et nationalromantisk omdrejningspunkt (red. Ena Hvidberg), 1994, s. 58-73.

Birgitte Kjær og Tove Engelhardt Mathiassen: Befolkede rum. Den Gamle By, Årbog 1995, s. 61-86.

Tove Engelhardt Mathiassen: Museumsvirksomhed på antropologiens område. Upubliceret hovedfagsspeciale, Aarhus Universitet 1994.
Sophus Müller: Museum og Interiør. Tilskueren 1897, s. 683-700.
Henrik Nyrop-Christensen: Peter Holm og hans museum. Den Gamle By, Årbog 1984.
Holger Rasmussen: Dansk museumshistorie. 1979.
Sten Rentzhog: Friluftsmuseerna. En skandinavisk idé erövrar världen, Stockholm 2007.
Bjarne Stoklund: International Exhibitions and the New Museum Concept in the latter half of the Nineteenth Century. Etnologica Scandinavia 1993, s. 87-113.

English Summary

In 2008 Den Gamle By opened a museum as it could have been in a provincial town in 1927 – one of the key years of Den Gamle By's extension called The Modern Town. In fact, the idea began as a joke, but after some consideration it was decided that it was something to go for. We did comprehensive studies in photos, plans and guidebooks from provincial museums all over Denmark. We found the right place in an existing building from Aabenraa with original interiors from the late 1700s, which now could be preserved as a part of the museum furnishing.

The museum is important to Den Gamle By for at least three reasons. Firstly it supplies the 1927 town district with a characteristic feature for this period. Secondly it forms the framework for exhibiting objects, which not normally fit into the open-air museum concept. And finally it endows Den Gamle By with a storyline of 10.000 years of national history, whereas Den Gamle By as an open-air museum normally covers no more than 500 years.

Tobakken er kommet på museum

Af Elsebeth Aasted Schanz

I eftersommeren 2004 lukkede W.Ø. Larsens tobaksmuseum, som lå på Amagertorv i København. Skandinavisk Tobakskompagni erhvervede samlingen og skænkede den sammen med en stor del af sine egne antikviteter og kuriøse tobaksgenstande til Den Gamle By. Den omfattende samling, der tæller flere tusinde genstande, fortæller tobakkens kulturhistorie fra den gjorde sin entré i Europa frem til den nyeste udvikling indenfor området. Museumsinspektør, ph.d. Elsebeth Aasted Schanz gør her rede for den historie.

“Der må da være en grænse”, udbød en af museets assistenter, da vi sammen pakkede den store samling af tobaksgenstande ud. Hendes udbrud skyldtes en pibe, der var smykket med et orgie af nøgne kvinder og en enkelt lille fallisk mand. Det slog mig med det samme, at det var lige præcis det, der ikke var. Der er ingen grænser overhovedet for den fantasi, som udfolder sig i tobaksgenstandene og som kommer til udtryk i de mest smukke, kunstneriske udsmykninger og de mest kitschede, forfærdelige frembringelser.

Fantasi uden grænser

Aldrig før har jeg haft fingre i en genstandsgruppe, som i den grad boltrer sig i kreativ fantasi og fremkalder latter hos beskuerne. Det gælder for eksempel den spinkle cigarpibe med det yndefulde kvindeansigt udskåret i elfenben. Når man vender piben om, viser bagsiden sig at være en ypperlig, nøgen kvindebagdel, hvor piberøret forsvinder ind mellem balderne. I den mere latrinære afdeling findes en jæger, der med bøssen parat til skud sidder på hug halvvejs gemt bag en busk. Vender man denne cigarpibe om, finder man ud af, at manden samtidig sidder med bar numse og er ved at forrette sin nødtørft. Han både skider og skyder på samme tid, kan man roligt sige. Store pompøse calabashpiber og elegante, skrøbelige kridtpiber vidner om henholdsvis hjemlig grosse-

Cigarpibe med yndefuldt kvindeansigt fortil og en overraskende vovet bagside, ca. 1880.

*Pibe med erotisk sceneri udska-
ret i bruyèrerod.*

rehygge og forfinede studenter à la Holbergs Erasmus Montanus fordybet i diskussion og indhyllet i tåger af røg.

For en lang række af genstandene gælder, at deres tidligere ejermænd har været meget bevidste om at udtrykke deres egen personlighed og deres private interesser i genstandens udformning. Følgelig kommer tobakssamlingen også til at vise de vekslende perioders idealer, personernes sociale status og den mandeverden, som langt hovedparten af genstandene har været en del af. En lighter er for eksempel monteret i en tidligere håndgranat, en cigarklipper kan både være skjult i en pistol og i et stort projektil, mens soldaterpiberne fortæller om en heroisk, aktiv militær karriere. For samtlige genstande gælder det, at de først og fremmest har været en del af den hjemlige privatsfære, men samtidig beregnet til at vise frem i godt selskab.

Engang var det en naturlig del af kulturen at ryge og denne helt særlige kulturhistorie er nu kommet på museum i Den Gamle By, så eftertiden kan se, hvordan det, der er blevet forbudt og ugle set, gennem mere end 400 år var et naturligt livsvilkår, som man ikke var flov over. Tværtimod rummede de forskellige former for tobaksindtag en betydelig signalværdi.

Tobakken kommer til Europa

På sæt og vis var det ved en tilfældighed, at tobakken blev opdaget af europæerne. På samme måde som det var et tilfælde, at Christoffer Columbus i sin søgen efter Indien i stedet snublede over Amerika 12. oktober 1492. Han blev

mødt af en gruppe forbløffede og nysgerrige indfødte og for at vise deres gensidige gode vilje og venlige intentioner overrakte de hinanden gaver.

Den italienske navigatørs delegation forærede spejle og andet flitterstads til de indfødte. Til gengæld modtog Columbus og hans mandskab blandt andet nogle bundter tørrede blade, som duftede stærkt og krydret. Spises kunne de imidlertid ikke, men til deres store undren overværede europæerne, hvordan indianerne rullede bladene sammen, tændte ild til dem og sugede røg ind i mund fra dem. En højst mærkværdig og barbarisk vane.

I kølvandet på Columbus' opdagelse stævnede en stribe europæiske lande over Atlanterhavet for at sikre sig del i det nye kontinent. Med fascination iagttog sømændene det fremmede ritual med "at drikke tobak", som man kaldte det. Det eksotiske fænomen vakte opsigt blandt søfolkene, som yndede at gøre sig bemærket med denne fremmede og ganske ukendte skik, når de vendte tilbage til deres hjemland.

I Nordamerika var piberygningen dominerende blandt indianerne og det smittede kraftigt af på de englændere, der oprettede bopladser og siden deciderede kolonier i det nordlige Amerika. Derfor blev England også det første europæiske land, hvori piberygningen fandt fodfæste. Spanierne, der holdt sig til Syd- og Mellemamerika, lærte sig at rulle primitive cigarer og cigaretter og nyde tobak indrullet i majs- eller palmeblade.

Fælles for sømændene, uanset nationalitet, var, at de bragte frø fra tobaksplanterne med sig hjem og på denne måde fik de tobakken indført i Europa.

Den helbredende urt

På baggrund af den nuværende rygerdebat og nutidens indsigt i tobakkens skadelige virkninger, er det egentlig paradoksalt, at tobaksplanten oprindeligt – på linie med en række krydderplanter – blev regnet for en helbredende og sundhedsmæssig gavnlig urt. Det er den omvendte verden. "Den helbredende urt" kaldte man den ligefrem. De tobaksfrø, som de søfarende bragte med sig til Europa, blev sået i klostergårdene side om side med andre undergørende lægeurter. Som al anden medicin blev tobakken forhandlet fra apoteket.

Tobaksplante gengivet i et fransk håndkoloreret kobberstik.

Planten fik sit officielle latinske navn "Nicotiana" i forbindelse med at en fransk ambassadør, der hed Jean Nicot, i 1561 ved hjælp af pulveriserede tobaksblade formåede at helbrede enkedronning Catharina af Medici for migræne. Bladene blev betragtet som et universalmiddel og fik en række positive tilnavne så som "den guddommelige urt" og "urten mod alt ondt".

Desinficerende middel

Tobakken blev anvendt i salver, væsker og i pulverform. Ikke mindst røgen havde en undergørende effekt som desinficerende middel, mente man. Helt kan denne påstand ikke tilbagevises. Røgen har efter alt at dømme haft held til at tage livet af visse skadelige bakterier. Derfor blev røgen også et udbredt forebyggelsesmiddel i forsøget på at begrænse de voldsomme pestepidemier, der hærgede Europa i 1600- og 1700tallet.

Ud over den desinficerende virkning troede man også på, at røgen kunne virke opkvikkende. Der eksisterede ligefrem et såkaldt røgklyster, et mærkværdigt lægeinstrument med hvilket man kunne blæse tobaksrøg ind i patientens endetarm. Metoden mentes at være gavnlig ved en lang række sygdomme og ikke mindst ved genoplivning af druknede og skindøde.

Kridtpiberne

Selv om det i første omgang var som undergørende middel, at tobaksplanten kom til Europa, gik der ikke lang tid, før den også blev anvendt som nydelsesmiddel. I Danmark regner man med, at begge former har vundet indpas nogenlunde samtidig i 1500tallets sidste årti.

Et utal af udenlandske skibe lagde til i Helsingør for at betale sundtold til kongen. Skibenes mandskab benyttede sig af opholdet til at gå i land, strække benene med fast grund under fødderne og få sig en dram og en pibe tobak på det nærmeste værtshus.

Med rædsel, forargelse og nysgerrighed bevidnede borgerne i Helsingør, hvordan engelske sømænd trak røg fra en pibe ind i munden og efterfølgende lod den bølge ud af både mund og næsebor. Det var den rene djævelskab. Og det var nyt, det var spændende, det var eksotisk og pirrende. Så trods

Kridtpiberne var yderst skrøbelige og skulle de transporteres, skete det enten ved at stikke dem gennem et hul i hatten eller ved at putte dem i et kridtpibefuderal. Fuderal i træ med messingudsmykning.

forargelsen skulle det prøves også af menigmand, som ikke havde oplevet Den fagre nye Verden på egen hånd, men som dog ved at ryge, kunne få en lille aktie i det store eventyr.

Det afgørende gennembrud fik tobaksrygningen dog først under Tredivåarskrigen 1618-48, hvor soldaterne fandt trøst i deres piber og efter krigen bragte skikken med sig viden om i Europa.

De piber, man røg på i 1600tallet, var alle de såkaldte kridtpiber. En betegnelse, der egentlig er misvisende, idet materialet slet ikke var kridt, men ler, som blev støbt i en form og dernæst brændt. Piberne var skrøbelige og enhver piberyger havde et anseeligt forbrug af piber, hvilket også var grunden til, at produktionen af kridtpiber var meget omfattende, og at arkæologer ved udgravninger af fundsteder fra 1600- og 1700tallet støder på store mængder af knækkede og ødelagte kridtpiber.

Merskums- og porcelænspiber

Først i slutningen af 1700tallet tog man andre materialer i brug i udformningen af piberne og i det efterfølgende århundrede blev de lange piber populære. Pibehovederne var udført i porcelæn eller merskum, som er et mineral, det er let at skære i og som samtidig er modstandsdygtigt overfor ilden.

Langpiben var uløseligt forbundet med den hjemlige hygge. Alene pibens anseelige længde gjorde, at man ikke lige puttede den i lommen, inden man skulle i byen og den var i øvrigt upraktisk på åben gade. Så langpiben er på mange

Langpibe udskåret i merskum med låg af sølv og piberør af elfenben og ibenholt, ca. 1850.

Langpiberne kunne være op til to meter lange og derfor svære at håndtere. Her stol specielt designet til rygning af langpiber, så rygeren kunne få støtte til arme og krop.

Soldaterpiber i porcelæn med bemalinger og påskrift. Sidste halvdel af 1800tallet.

måder et sindbillede på det borgerlige 1800tals dyrkelse af hjemmet og familien.

Soldaterpiberne udgør et helt kapitel for sig indenfor gruppen af lange porcelænspiber. Forsynet med navn og bataljon samt smykket med krigsskuepladser, galoperende krigere højt til hest eller værdige soldaterprofiler, var de en meget personlig genstand for den enkelte soldat. Den lave hyre tillod ikke, at soldaterne bare købte sig en pibe, tværtimod måtte de betale af på den gennem hele soldatertiden. Første dag i hæren fandt soldaterne vej til marketenderen, udvalgte sig en lang pibe, som blev bemalet og som de derefter kun kunne ryge på hos marketenderen indtil den dag, de var færdige i hæren og alle afdrag endelig var betalt på piben, som de nu kunne få med sig hjem som souvenir og varigt minde.

Med hensyn til fremstillingen af piber kender fantasien ingen grænser, hverken i udformning eller materialevalg, der strækker sig fra sten over majskolber til hjortetak, fajance og glas. Nogle materialetyper er dog mere velegnede end andre. I midten af 1800tallet fandt man således ud af, at roden fra lyngrodsbusken – den såkaldte bruyèrerod – var ideel at udskære piber af og roden er fortsat meget populær til formålet i dag.

Snustobak

Skønt både snus- og skråtobakken gjorde sit indtog i Europa sideløbende med pibetobakken, opnåede de ikke tilnærmelsesvis den popularitet og udbredelse, som blev pibetobakken til del. Snusen fik tilnavnet "trynemel" og "næsekrudd", fordi indsnusningen af det pulveriserede tobak uvægerligt irriterede slimhinderne og fremkaldte et nys. Snusen var oprindeligt en fattigmandsforeteelse, men i slutningen af 1600tallet foretog nydelsen af snus et socialt kvantespring, da den blev højeste mode ved det franske hof i Versailles, hvorfra skikken bredte sig og vandt anerkendelse i det øvrige Europa. Så omsværmet var snusen, at den ligefrem trængte tobakspiben i baggrunden og de toneangivende kredse opfattede den nu som langt den mest elegante form for tobaksnydelse.

Snustobaksdåserne til opbevaring af snus er et helt kapitel for sig. Dåserne findes i snart sagt alle afskygninger og materialer fra de mest simple små æsker udskåret i træ, bark eller horn til de velhavende samfundslags overdådigt dekorerede dåser i guld og sølv med kunsthåndværksfulde ciseleringer og kost-

Snustobaksdåse i sølv med drevet motiv af Juno og påfuglen, ca. 1750 samt dåse i bemalet emalje fra midten af 1700tallet.

bare ædelsten. Dåserne i porcelænen er bemalet med fine mønstre, landskaber eller små miniatureoptrin.

Uvist af hvilken grund var nydelsen af snus også særdeles udbredt blandt kvinder og den blev samtidig anset for at være fuldt ud social acceptabel. Set i historisk perspektiv er snus vel egentlig sammen med den langt senere cigaret – og til nød en slank cerut – den eneste form for tobak, som kvinderne har kunnet indtage uden at det feminine billede led overlast, hvorimod piberygende, cigarrygende eller skrående kvinder var og fortsat er et særsyn, som vækker opsigt og virker provokerende. Derfor markerede en del af 1970ernes rødstrømper også deres standpunkt ved at ryge pibe.

Skråetobak

Snusens storhedstid var forbi omkring år 1800, piben fik igen overtaget og samtidig vandt brugen af skrå frem. Også skråen var allerede kendt af indianerne, som æltede tobaksbladene med kalk og knuste strandskaller og bagefter tyggede den fremstillede masse. Skråen har altid været anset for en primitiv form for tobaksnydelse og dens popularitet blev kun kortvarig. De mindre bemidlede holdt dog fast i skikken med at tygge skråetobak og spytte den sorte skråsovs ud i tykke stråler. I Den Gamle By kan man således se spytbakker fyldt med sand stå på gulvet i flere af de historiske værksteder.

En god cigar gør tanken klar

Der skulle gå hen ved 300 år fra tobakken kom til Europa til man begyndte at fremstille cigarer af den. Og det på trods af, at cigaren – skønt i en meget primitiv udgave – var den første form for tobaksnydelse, Columbus og hans besætning stødte på i Amerika.

Spanien var som tidligere nævnt det første europæiske land, der havde taget cigaren til sig. I Tyskland etableredes en cigarfabrik i slutningen af 1700tallet, mens den første danske cigarruller opnåede kongeligt privilegium i 1813.

Langsomt men sikkert arbejdede cigaren sig frem til en fremherskende position i tobaksrygernes verden og i 1830erne var den for alvor blevet populær. I første omgang gjaldt det de importerede Havanna- og Brasilcigarer, men siden vandt også de hjemligt fremstillede produkter frem. I

Hoved af vesterhavsfisker med pibe i munden. Den opfindsomme indretning hang oprindeligt i en tobaksbutik. Ved et tryk på en knap på hagen lyser fiskerens øjne og piben gløder, så man kan tænde sin cigar ved den.

1930erne fik statsminister Thorvald Stauning, der tidligere havde arbejdet som cigarsorterer, en cigar opkaldt efter sig, ledsaget af et reklameslogan med ordene: "En god Cigar styrker Tanken".

Så populær blev cigaren, at den i vidt omfang fortrængte den lange tobakspibe. Til gengæld så den lille, elegante cigarholder nu dagens lys. Som oftest var der tale om et ravrør, som cigaren blev sat fast i, men cigarholderne kunne også være yderst kunstfærdigt udformet, som hele små piber udkåret i merskum, hvor cigaren blev anbragt i pibehovedet.

De første cigarer var smalle og havde samme form hele vejen igennem. Den kendte torpedoformede cigar vandt først frem i anden halvdel af 1800tallet. Vi skal helt op i 1900tallet før cigarrullerne også begyndte at fremstille de to slanke varianter af cigaren, cigarillos og cerutter.

Cigaretten

Det er først sent i tobakkens kulturhistorie, at cigaretten vinder almindelig udbredelse. Skønt de første røgvarer indrullet i papir produceres i Spanien i 1720erne, er det ikke før omkring 1800, at skikken med at ryge cigaretter breder sig ud over landets grænser. I 1808 introducerer spanske lejesoldater cigaretten i Danmark, uden at den dog gøre synderligt indtryk. Først med Krimkrigen 1853-56 får cigaretten sit endelige gennembrud og i Danmark begynder den så småt at komme på mode i 1880erne. Den excentriske forfatter, sprogets mester, Herman Bang, der selv yndede at lade sig afbillede med en cigaret flagrende i en træt håndbevægelse, fortæller i 1880:

*Cigaretten er ogsaa herhjemme paa Veie til at blive moderne. Al-
lerede nu høre Cigaretter ligesaavel som brune Hatte med for at
være chic. Det kommer af, at Cigaretten er noget af en Mythe,
en Mythe om fransk Letfærdighed, Boulevarder og Natrestau-
ranter. Cigaretten er kosmopolitisk, mindre hjemlig, mere flot,
frem for alt mere fransk. Naar en yngre Medborger ryger en af
Ecksteins Cigaretter, bilder han sig ind, at han er et Strykke af en
Pariser, mere af en Dandy og mere af en Velhaver.*

(Herman Bang: "Lidt om Tobak med Mere..." i Vekslende Themaer 1879-1884)

Da forfatteren Herman Bang i 1880erne røg cigaretter, var det endnu en ganske nymodens skik, som vakte opsigt i Danmark. Her er han fotograferet med en cigaret i højre hånd. Det Kongelige Biblioteks Billedarkiv.

Fantasi og kreativitet har været stor i fremstillingen af piber og pibetilbehør. Her to tobakskrukker fra slutningen af 1800tallet til opbevaring af pibetobak.

Den Gamle Bys Tobakstørrelade fra Fredericia fra ca. 1850. De friske tobaksblade hænges til tørre i laden inden de er klar til den videre proces i tobaksspinderiet.

Til at begynde med nøjedes man med at importere cigaretterne, men i 1878 grundlagde Julius Adler Danmarks første cigaretfabrik med en beskeden bemanning på fem personer. Vi skal helt frem til 1900tallets første årti, før cigaretten for alvor har fået markeret sin førende position i tobaksnydelsen.

Da 2. Verdenskrig satte en stopper for importen af råto-bak, bredte panikken sig i den danske befolkning og cigarettene kom i ualmindelig høj kurs. Mange steder begyndte man ligefrem at dyrke sine egne tobaksplanter for at dække det private behov. Det er ganske karakteristisk, at hver gang Danmark har været i krig, er hjemmeproduktionen af tobak blevet voldsomt stimuleret. Flere private skiftede roserne i kolonihaven ud med tobaksplanter under 2. Verdenskrig og ved besættelsens slutning var der registreret 18.000 tobaksvlere i Danmark.

Dyrkningen af tobak i Danmark

Langt størsteparten af det danske tobaksforbrug dækkes og har altid været dækket af oversøisk import. De første tiltag til dyrkning af tobak indenfor grænserne af det nuværende Danmark blev affødt af krigshandlinger og undertrykkelse.

I anden halvdel af 1600tallet opholdt en gruppe soldater fra Brandenburg sig således i Fredericia for at hjælpe den danske konge i krigen mod Sverige, og de begyndte at dyrke deres egen tobak. Da tropperne forlod Fredericia, blev dyrkningen videreført af en gruppe indvandrede franske huguenotter på flugt fra religiøs forfølgelse i deres hjemland. Ved en måltret indsats aktivt støttet af den danske konge, blev tobaksdyrkning Fredericias hovederhverv og kvaliteten af høsten var ganske glimrende. Også en række andre købstæder forsøgte sig med tobaksdyrkning heriblandt København og Århus, men kun i Fredericia gav handlen af den hjemmedyrkede tobak økonomisk overskud.

Der har været stor forskel på kvaliteten af den tobak, som gennem tiderne er blevet dyrket i Danmark. I mange tilfælde er det dog tobaksavlernes manglende indsigt i behandlingen og efterbehandlingen af produktet, det er skortet på. Under besættelsen blev hjemmeproduktionen udskældt som frygtelig ringe og i den lakoniske tekst til en af Storm P:s karikaturtegninger fra 1941 udtaler kunden i en tobaksbutik med ilter mine "Det var en slem cigar!", hvortil butiksindehaveren med nedadhængende mundvige svarer "Ja – vær glad ved at De kun har den ene – jeg har flere hundrede!" Ingen tvivl om at det har været en blandet fornøjelse at ryge en tobak fortyndet med diverse surrogater som f.eks. tang, rabarberblade, humle og æbleblomst.

Røg og rulletobak

Det er ikke kun garn, der spindes. Begrebet anvendtes også indenfor tobaksfremstillingen, når råtabakken skulle omsættes i en form, der kunne forhandles. Både pibetobak, snus og skrå blev spundet i lange strenge, der efterfølgende blev presset i ruller og præpareret med forskellige former for sovs. Rulletobakken solgtes enten i hele ruller eller per alen, som forbrugeren selv findelte inden brug. Til at begynde med importerede Danmark al den rulletobak, der var behov for, men i 1665 fik Markus Selche i København privilegium på at oprette et tobaksspinderi i Studiestræde og flere lokale tobaksspindere fulgte i hans spor.

Den karakteristiske spundne rulletobak blev tobaksspindernes vartegn, der som udhængsskilt i gadebilledet proklamerede, at her kunne man købe tobak.

De tre gyldne håndspundne tobaksruller var vartegnet for tobaksspinderierne. Den Gamle Bys tobaksspinderi.

Forbud og forfølgelse

“Indianernes hævn”, er en af de negative betegnelser, tobakken, med en vis patos og dramatisk nerve, har fået hæftet på sig. Gennem de sidste 20 år er fokus på tobaksnydelsens sundhedsskadelige virkninger i høj grad blevet skærpet.

Allerede i begyndelsen af 1900tallet var man opmærksom på tobakkens sundhedsskadelige virkninger og der var enkelte spredte kampagner mod røg. I 1942 blev cancerregisteret i Danmark oprettet under Kræftens Bekæmpelse og der kom kraftigt fokus på lungecancer. Det er dog først i 1980erne, at den negative holdning til røgvarer tilspidses mærkbart, ikke mindst med udgangspunkt i regeringens etablering af Tobaksskadenævnet i 1987.

I 2002 indføres en lov, som forbyder reklame for og sponsering af tobaksvarer. Den bliver senere samme år fulgt op af et lovmæssigt påbud om, at alle røgvarer skal være forsynet med en fyndig advarsel om, at “rygning kan dræbe” eller “rygning er yderst skadelig for dig og dine omgivelser”. Sidste skud på stammen af restriktioner, der skal gøre livet surt for rygerne, er den lov, som blev vedtaget i 2007 om røgfri miljøer og som har sendt tusinder af rygere på gaden. Det, der før var op til den enkelte, er blevet en samfundsopgave, som begrænser den personlige frihed.

Nydelsesmiddel

Rygningens negative fysiske effekt betones kraftigt. Det samme gør afhængigheden, men at rygning også har en mental dimension, som handler om nydelse, livskvalitet og

Hygge, munter stemning og masser af røg i Den Gamle Bys herreværelse i tobaksudstillingen “Farvel og tobak?” Her er rygning tilladt og velset.

måske sågar trøst, bemærkes ikke. En stærk påmindelsen om denne glemte dimension kommer til udtryk i en undseelig genstand, som findes i den samling, Den Gamle By nu har overtaget. Der er tale om en lille, skrøbelig, primitiv pibe med en fantastisk historie. Den er møjsommeligt formet af tygget rugbrød, som en straffefange har lagt til side af sin sparsomme rugbrødsration i en sibirisk fangelejer under 1. Verdenskrig. Midt i sulten, kulden, elendigheden og håbløsheden har han fundet sig en smule glæde i sin hjemmegjorte pibe. Det er en smuk historie om menneskelig selvopholdelsesdrift og higen efter normalitet midt i en sønderskudt verden.

Tobakssamlingens mangfoldighed afspejler den fornøjelse og den nydelse, som er forbundet med at ryge. Den belyser en kulturhistorie, som har været en inkarneret del af tilværelsen både i fest og glæde såvel som til daglig og til trøst i flere hundrede år. Det er en historie, som er ved at høre fortiden til, nu hvor det ikke længere er politisk korrekt at være ryger. Den heftige, følelseladede debat som hersker i øjeblikket, gør kun samlingen endnu mere aktuel som et middel til større indsigt, forståelse og tolerance.

Pibe af tygget rugbrød udført af en fange under 1. Verdenskrig i en fangelejer i Sibirien.

Litteratur

Niels Gustav Bardenfleth: Tobak tilberedt og tugret i 500 år. Danskerne og tobakken. Kbh. 1992

Niels Gustav Bardenfleth: Kridtpiber og kridtpiberygning. Kbh. 2002

Karen Ellen Spannow: Tobak. Menneskene og tobakken. Kbh. 1992

English Summary

In the summer of 2004, both the tobacconist W.Ø. Larsen and the small privately-owned museum in the basement of the shop located on Amager Square in Copenhagen closed. The collection was bought by Scandinavian Tobacco Company and handed over to Den Gamle By. The vast collection consists of thousands of objects narrating the cultural history of tobacco in Europe. It is a comprehensive tale stretching from Colombo's encounter with America in 1492 to the anti-smoking policies of today. The objects and artefacts first and foremost reflect the pleasure and enjoyment connected with the act of smoking.

Et 1900talshus fra Viborgs brokvarter

Af Kristian Buhl Thomsen

I 2006 hjemtog Den Gamle By en byejeendom med seks lejligheder fra gaden Skottenborg i Viborg. Da huset kun har gennemgået få moderniseringer siden 1970'erne, er det velegnet til at illustrere årstallet 1974, når det om nogle år genopføres i Den Moderne By. Historiestuderende Kristian Buhl Thomsen fortæller her om byhuset, der har været ramme om menneskers liv gennem hele 1900'allet.

Ved 1970'ernes begyndelse var Skottenborg 9a beboet af et ældre ægtepar, som ejede huset samt af en pensioneret cigarhandlerske, en børnefamilie og et ungt par. I de øvrige lejligheder levede skiftende, ofte enlige beboere.

Huset omfattede en stueetage, 1. sal og kvisten. I et 2½ etages byhus som dette beliggende i Viborgs vestlige midtby var man fælles om toiletterne på bagtrappen, vaskehuset i gården og terrassen, hvor man drak kaffe sammen. En tidligere beboer erindrer, at "Det var som i Huset på Christianshavn. Alle kendte alle, dørene var åbne, og beboerne kom og gik hos hinanden."

Fordi man boede tæt, opstod der uundgåeligt et nært og

Skottenborg i 1950 som en travl og tæt gade. Nr. 9a anes til højre efter den høje ejendom i forgrunden. Foto i Lokalhistorisk Arkiv for Viborg Kommune.

venskabeligt forhold beboerne imellem. Men 1970erne var en brydningstid, og mange flyttede på den tid væk fra de tætte midtbykvarterer. De ville ikke længere nøjes med det kolde vand i hanerne på Skottenborg og søgte måske lykken i et af tidens moderne parcelhuse.

I de følgende tre årtier blev lejemålene i nr. 9a gradvist nedlagt, men faciliteterne blev der dog ikke ændret ved. Derfor var det som at træde ind i en lukket tidslomme fra 1970erne, da jeg første gang i sommeren 2005 fik mulighed for at se huset, der da var dømt til nedrivning.

Det sidste store byhus

Skottenborg 9a blev opført af murer Peder Christian Jacobsen i 1882, dengang som et lavt enetages hus med udnyttet tagetage og fire små lejligheder. Jacobsen indrettede en lejlighed til sig selv, sin kone og syv børn, mens de øvrige lejligheder blev lejet ud fortrinsvis til arbejdere og håndværkere.

Langs med og syd for Skottenborg, der ligger som en indfaldsvej fra Viborgs vestlige opland, opstod der på den tid og lige efter år 1900 et helt nyt brokvarter, hvis beboere blandt andet var beskæftiget ved jernbanen, ved Kroghs Tobaksfabrik, der var kvarterets største arbejdsplads, ved tekstilindustrien, bl.a. Bentsens Klædefabrik og senere blondevirksomheden Asani, og ved de byggeforetagender, der fulgte med tidens byvækst på de tidligere markjorder.

En stor del af 1900tallet var gaden præget af en tæt bebyggelse med både boliger og butikker i de samme huse. Også nr. 9a er et eksempel på dette, idet huset i en lang periode rummede en cigarforretning. En hårdhændet byplanlægning i 1970erne og 1980erne har dog betydet, at mange af gadens gamle huse er forsvundet og erstattet af moderne funktionalistiske kontorbyggerier. Dermed endte nr. 9a med at være gadens sidste store tilbageværende byhus af den nævnte type.

Cigarforretningen

I 1924 var Skottenborg 9a blevet overtaget af en lokal restauratør, der også slog sig på boligspeculation. Han tilføjede huset en ekstra etage og skabte derved yderligere to lejligheder. Samtidigt blev der plads til den nævnte cigarforretning, idet en tidligere portgennemgang blev sløjfet, og portåbningen i stedet blev lavet til et butiksvindue.

Cigarforretningen i 1930erne. Bag butiksruden var der cigar-æsker, piber, askebægre og cigarklippere. I forretningen, der havde et blandet udvalg, kunne man også købe slik og søde sager samt sytøj og broderi, og man kunne få rensset og presset sit tøj i baglokalet. Foto i privateje.

Cigarforretningen, der var ganske lille, blev drevet frem til 1965 og ejedes i størstedelen af perioden af Karen Lorenzen. Hun flyttede ind i huset i 1935 og flyttede først ud som 92årig i 1990 og blev dermed den længstboende i huset overhovedet.

Forretningen drev hun først sammen med sin første mand, Peder Ruskjær, og efter hans død sammen med sin anden mand, Peter Lorenzen. Vareudbuddet bestod ikke blot af tobak. Karen Lorenzen var initiativrig, og fra forretningen solgtes der også slik og konfekturer. I en lang periode suppleredes salget yderligere af et pletrenseri i baglokalet.

Noget, som Karens Lorenzen dog især huskes for blandt tidligere beboere, er hendes salg af hjemmesyede dukker, dukketøj og dåbskjoler, der blev et samleobjekt langt ud over Viborgs grænser. Denne niche fortsatte hun med som pensionist godt op i 1970erne.

Lejlighederne

Folketællingerne viser, at Skottenborg 9a fra 1882 og frem til 1960erne hovedsageligt var befolket af familier med mange børn, men i 1970erne var der tyndet ud i antallet af børnefamilier, og tilbage var der mest ældre og enlige og i ny og næ et ungt par. Husets beboere indrettede sig på den tid med møbler, der både afspejlede tidens mode, men også, i hvert fald for de ældres vedkommende, afspejlede de foregående årtiers udvikling.

Moderne inventar var i 1970erne ved at finde vej til boligerne. Blandt andet var der fjernsyn i de to lejligheder i

Karen Lorenzen i sin stue bag symaskinen. Foto i privateje.

I Skottenborg 9a boede der i en stor del af 1900'tallet mange børnefamilier. Drengen på billedet, Per Højvang Jensen, boede i stuen t.h. sammen med sin mor 1962-80. Bemærk den tidstypiske standerlampe i baggrunden. Foto 1965. Privateje.

stuen. Der var ikke længere gaskomfurer i køkkenerne, og der var kommet køleskabe. Endnu var farvevalget på vægge og lignende ikke så skrigende, som det ellers lå i tiden, men det var dog i flere tilfælde slået igennem i gardiner og møblement.

Hos Karen Lorenzen i stueetagen t.v. var der ældre, tunge, lakerede møbler, blandt andet et stort dækketøjsskab og et spisebord mod gadesiden, hvis vinduer i øvrigt var forsynet med gadespejle. Hos børnefamilien i stueetagen t.h. var stuen indrettet med tidstypiske gulvlamper udstyret med tre lampeskærme, der pegede i tre forskellige retninger, og på bogreolen stod der populærvidenskabelige bøger fra Unions Forlag. Det unge par i den kun 17 kvadratmeter store kvistlejlighed indrettede sig med en sovebriks, en hjemmelavet lænestol og et skrivebord. Bag et orange forhæng kunne man hænge overtøjet. Efter kort tid søgte parret dog væk fra kvarteret til fordel for et parcelhus.

Nogle af lejlighederne indeholdt et værelse ud over stuen, men pladsen var under alle omstændigheder trang, og man måtte indrette sig så godt som muligt. En sovesofa i stuen var ikke ualmindelig navnlig for børnefamilierne.

Dømt til nedrivning

I 1976 blev huset købt af Christian Clemmensen, der skulle blive den sidste ejer. Han flyttede ind i stuen t.h. sammen med sin kone og i begyndelsen deres to børn. Clemmensen, der havde arbejdet som skomager, besluttede at starte sin egen støvleproduktion i et værksted i gården. Produktionen var koncentreret om støvler til politiet og Falck, og han fik opbygget en kundekreds i hele landet endda hos det tyske grænsepoliti. Da virksomheden var på sit højeste kom den til at beskæftige 2-3 mænd og én kvinde.

Gradvist nedlagde Clemmensen husets lejemål og inddrog mere af huset til sig selv og sin kone. I 2005 ønskede de at flytte til en ældrebolig og solgte derfor nr. 9a til Boligselskabet Viborg. Selskabets plan var at nedrive huset for i 2008 at opføre en ny boligkarré på grunden.

Som praktikant i Den Gamle By var jeg på den tid beskæftiget med en større historisk undersøgelse af hele Skottenborg-kvarteret, og i den forbindelse dukkede huset op. Den Gamle By fik interesse for huset på grund af dets unikke

Skottenborg 9a, da det i 2005 var blevet solgt til nedrivning. Huset rummede seks lejligheder, og bag det tildækkede vindue til venstre fandtes der en cigarforretning.

tidstypiske karakter, og da Boligselskabet ikke havde planer om at bygge med det samme, var der mulighed for at flytte huser.

Nedtagningen blev gennemført i efteråret 2006, og jeg stod i den forbindelse for udarbejdelsen af den kulturhistoriske dokumentation om huset. Skottenborg 9a vil i fremtiden leve videre i Den Moderne By som en karakteristisk repræsentant for en dansk provinsbys brokvarter.

I Skottenborg 9a var der lige til det sidste kun koldt vand i hanerne og træk og slip på bagtrappen.

Kilder

Kristian Buhl Thomsen: Skottenborg-undersøgelsen – en undersøgelse af et brokvarter, 2005. Upubliceret rapport.

Kristian Buhl Thomsen: Skottenborg 9a – Et 1900-talshus fra Viborgs brokvarter, 2006. Upubliceret rapport.

Kristian Buhl Thomsen: Skottenborgs sidste store byhus på museum i Århus i Fra Viborg-egnen 2007, s. 114-125.

Kristian Buhl Thomsen: Skottenborghuset – et byhus med seks lejligheder fra Viborgs brokvarter,
se http://www.dengambleby.dk/dmb_pdf/skot.pdf

English summary

In 2006, Den Gamle By acquired a typical 20th century town house with six apartments from Viborg in the centre of Jutland. The house has only changed little since the 1970s and in the future it will be rebuilt in Den Gamle By where it will represent the year 1974. Mainly craftsmen and workers lived in the house during most of the 20th century thus mirroring the population of the surrounding town district. In the house there was also a small tobacco shop until the 1960s.

Fest og festtøj gennem 100 år

Af Tove Engelhardt Mathiassen

Den Gamle Bys 100 års jubilæum skal fejres og det sker blandt andet med en stor udstilling af festtøj fra 1909 til 2009. Museumsinspektør, cand.phil. Tove Engelhardt Mathiassen fortæller her om fester gennem 100 år og ikke mindst om festtøjet i den tid, museet har eksisteret.

Den Gamle Bys store dragtsamling bugner af festtøj i alle afskygninger. Mange givere har gennem årene ønsket at bevare deres eget, deres families eller venners fineste tøj. Her er orgier i brokade og blondestof, polyester og pailletter og også det mere afdæmpede festtøj med elegante detaljer for feinschmeckere.

Fælles for alle dragter fra smokings til jaketter er, at de har været båret i festligt lag. At de er blevet valgt med omhu til at signalere, at hverdagen var glemt for en stund, og at der nu var grund til at feste. Fest er nemlig det modsatte af hverdag. Fester har den vigtige funktion at forankre os i sociale og religiøse, kulturelle og politiske sammenhænge. På de følgende sider vil jeg i korte træk se på, hvad folk har fejret i de sidste 100 år og vise eksempler på deres festtøj.

Det pæneste tøj

En bestemt type fester har mange år på bagen. Det er de fester, der drejer sig om livets højtider og om årets gang. Julen for eksempel har rødder helt tilbage til tiden før kristendommens indførelse; men bortset fra nissehuer, julemandens skæg og en lille overvægt af rødt tøj adskiller julens påklædning sig ikke nævneværdigt fra enhver rund fødselsdag eller jubilæumsfest. Man tager sit pæneste tøj på, og det refererer, hvad enten vi vil det eller ej, til moden på det pågældende tidspunkt.

Men samtidig skal man ikke glemme, at begrebet stadse-kjolen eller det pæne tøj i bestemt form rækker langt op i 1900tallet. Det drejer sig om selskabstøj, som er blevet an-

Cheriserød kjole brugt af bruden, Fritse Meyer, til festmiddag i Paris i oktober 1991. Foto Thomas Kaare Lindblad.

Stoffet til Margrethe Elling Knudsens kjole fra 1970erne er designet af Vibeke Klint. Kjolen blev brugt med højhælede sølv-sandaler. Foto Thomas Kaare Lindblad.

vendt til fester igennem mange år uanset de skiftende moder, og som derfor kan forekomme gammeldags for de mere mo-deorienterede festdeltagere.

Afhængig af alder og civilstand bliver tøjet til den forholdsvis nye slags fest, firmajulefrokosten, valgt på en anden måde end tøjet til juleaften i familiens skød. De to slags fester har vidt forskelligt indhold, selv om de på hver sin måde knytter sig til samme højtid. I det hele taget er det markant for festerne i forbindelse med årets højtider, at der ikke er specielt tøj, som man kan kalde sankthansaftens kjole, påskefrokosthabit eller pinsefesttøj. Tøjet er valgt til selskabet, årstiden og tilpasset, om festen foregår inden døre eller udenfor. Selskabstøj refererer til moden og har som hovedregel et materialevalg eller en udformning, der i nogen grad adskiller det fra hverdagstøjet.

Margrethe Elling Knudsen var i slutningen af 40erne, da hun omkring 1970 købte sin festkjole hos Ole Paustian i København. Kjolestoffet er vævet af bomuld i teknikken trendreps. Det er en teknik, der egner sig til striber, fordi stoffets længdegående tråde, trenden, skjuler de tværgående. Stoffet er designet af Vibeke Klint, der er en af Danmarks mest kendte vævere. Vibeke Klint har siden 1949 haft en imponerende produktion af høj håndværksmæssig og æstetisk kvalitet.

Margrethe Elling Knudsen brugte kjolen til flere selskaber op gennem 1970erne blandt andet til ægtefællens 25 års jubilæum som medicinsk kandidat i 1977. Modellen er i al sin enkelhed meget typisk for 1970ernes løstsiddende stil, hvor tøj fra andre verdensdele eller fra oldtiden dannede udgangspunktet for nye snitmønstre i enkel tilskæring. Alice Mogensen designede i 1971 modellerne til Vibeke Klints kjole- og dragtstoffer vævet for Paustian på Væveriet Flensborg og Sebbelov.

Karneval og maskebal

Hvis vi ser bort fra det pæne tøj i bestemt form eller fænomenet stadsekjole, som for eksempel kunne have været brugt til alle fester i 20-30 år, er hovedvægten af selskabstøjet moderne tøj. Der er én markant undtagelse, nemlig karneval, hvor referencen til moden er mere indirekte, fordi man ved karneval slår gækken løs. Men modetræk kan man alligevel ikke helt undgå til karnevalet.

Vareudbuddet på det pågældende tidspunkt betyder en hel del for udseendet. Ser man på fotos af folk i karnevalsdragt, kan man således se tydelige modetræk i frisurer og make-up, fodtøj og strømper hos sømænd og gangstere, havfruer og klovne.

Karnevalet var oprindeligt med udgangspunkt i den før-reformatoriske katolicisme knyttet til fasten. Festen optog antikke ritualer i sig og rækker dermed ligesom julen langt tilbage i tid.

Ved karnevalet spiller maskeringen, forklædningen og dermed påklædningen en afgørende rolle i hele festen. Det gælder både hos børn, som kimer dørklokker i fantasifulde udklædninger som mini-skorstensfejere eller hekse, og ved maskeballer i Danmarks vidtstrakte foreningsliv op gennem 1900-tallet. Hele byer kan påtage sig andre roller ved danske pinsekarnevaler fra 1980'erne og frem, hvor folk i overdådige humoristiske eller erotiske kostumer suser rundt og danser samba. Med andre ord: Klæder skaber folk og ved et karneval, et togparty eller andre temafester gælder det princip i udpræget grad.

Et oplagt emne for kostumer til maskebal er tidligere moder. 1920'ernes sofistikerede elegance og enkle tilskæring har i de efterfølgende årtier ofte dannet inspiration for flotte kjoler til maskeballer. Den Gamle Bys samling rummer mange eksempler på den ægte vare. For eksempel en selskabskjole fra midten af 1920'erne af sort silke og tyl med et kulørt broderi i såkaldt kunstsilke, som senere er gået under betegnelser som rayon og viskose. En elegant detalje er, at silkekanten i den bådformede halsudskæring er bundet i en knude på ryggen og forsynet med lange, sorte silkekvester. Kjolen har tilhørt Petra Julie Holm, den første museumsinspektør for Den Gamle Bys dragt- og tekstilsamling. Hun var født i 1889, så hun var i midten af slutningen af 30'erne, da hun brugte kjolen.

De politiske fester

Udover de religiøse årstidsfester med gamle aner er der fra 1909 til 2009 politiske fester, som i selskab med de religiøse fester er de rene årsunger. For eksempel blev Arbejdernes 1. maj indført 1880 og Kvindernes internationale Kampdag i 1910. Til disse politiske fester var man i over halvdelen af

Selskabskjole fra midten af 1920'erne. Kjolen har tilhørt den første museumsinspektør for Den Gamle Bys dragt- og tekstilsamling Petra Julie Holm. Foto Thomas Kaare Lindblad.

Kvindetoget 1915 med Dannebrog og Dansk Kvindesamfunds fane. Unge kvinder klædt i hvide festkjoler med kniplinger og flæser vandrer forrest. Efter Kvindeliv, Høst og Søn 1981.

perioden klædt i sit pæne tøj. 1970ernes opbrud med normerne om festlig påklædning viste sig naturligvis også ved de politiske fester. Mange mennesker tog afstand fra festtøj og mødte op til teaterpremierer og familiefester i hverdags-tøj. Til politiske demonstrationer blev dagligdags jeans, hønsestrikk og T-shirts med politiske budskaber almindeligt, eller man bar fantasifulde udklædninger til aktioner som for eksempel den politiske teatergruppe Solvognens happening, hvor julemandshæren eller grupper af indianere pludselig dukkede op.

Et andet eksempel på en udendørs festdag fra begyndelsen af de 100 år mellem 1909 og 2009 er Kvindetoget som i 1915 vandrede gennem Københavns gader til Amalienborg for at takke for kvindernes valgret. På det tidspunkt gik unge festklædte kvinder i hvide kjoler i forreste række med Dannebrog og Dansk Kvindesamfunds fane, mens de fortrinsvist sortklædte frontkæmpere fra Dansk Kvindesamfund fulgte bagefter.

Denne romantiske kjole i hvidt, tyndt bomuld udsmykket med bieselæg og maskinbroderet tyl blev båret som en ung kvindes forlovelseskjole på en talmæssig markant dato i 1911, nemlig den elvte i elvte, elleve. Foto Thomas Kaare Lindblad.

Overgangsriter og livets højtider

Udover årtidens fester med mere eller mindre stærke religiøse og politiske forbindelseslinier er der fester til livets højtider. Ved nogle højtidsfester fejrer eller markerer man, at hovedpersonerne går fra et livsafsnit til et andet. Det kalder man en overgangsrite. Det drejer sig primært om fødsel med dåb/navngivning og konfirmation, bryllup og begravelse; men en bestået eksamen eller ansættelsen i drømmejobbet kan også i den sociale sammenhæng blive fejret som en overgang til noget nyt, en overgangsrite. Konfirmationen er relativ ny. Den blev først indført i Danmark i sin nuværende kristent forankrede version i 1736. Hvis man ser bort fra dens kristne forankring og anskuer den i et mere globalt perspektiv, så kan man se den som en overgangsrite fra barndom

til voksenalderen. Konfirmationen som en markant overgang mellem barn og voksen gælder især i første halvdel af de 100 år fra 1909 til 2009.

Fra 1950ernes efterkrigsgeneration og frem kom ungdomslivet for teenagerne ind som et markant livsafsnit mellem barndom og voksenalder, og overgangen mellem barn og voksen blev mere gradvis. Hvis tøjet til overgangsriterne dåb, konfirmation og bryllup ses under et, så er hovedpersonerne som hovedregel anderledes klædt end festens gæster. Det gælder især dåbsbarnet samt de kvindelige hovedpersoner ved konfirmation og bryllup.

I begyndelsen af 1900tallet markerede ringforlovelsen, at der var alvor i de unge menneskers interesse for hinanden, og at de var på vej ind i hinandens familier. Et andet eksempel på festtøj fra Den Gamle Bys samlinger er en romantisk forlovelseskjole fra 1911. Faktisk blev fejringen lagt på en dato, der indeholdt tre ellevetaller, nemlig 11. november 1911.

Det var formodentlig en idé om talmagiens lykkebringende virkning, der lå bag det valg. Det fortaber sig desværre i glemselens mørke; men den unge kvinde var ganske sikkert yndig i sin pyntede, hvide bomuldskjole med tætte bieselæg og mellemværk af maskinbroderet tyl. I 2008 er der fokus på 8. august som favoritbryllupsdag, så talmagien lever i bedste velgående.

Kjole og hvidt er galla for mænd. Her fra Erik Rud Hansens bryllup i Mølholm Kirke i Vejle i 1965. Brudgommen og hans far var klædt i kjolesæt.

Det ville glæde os at se jer i festlig påklædning

Udover årstidernes fester og overgangsriterne fejrer vi de personlige mærkedage. Jubilæerne for bryllupsdagen, sølvbryllup og guldbryllup, har været fejret i hele den hundredårige periode fra 1909 til 2009, mens kobberbrylluppet som større fest kun har cirka 30 år på bagen. De velklædte herrer bærer, afhængig af tidspunkt på dagen og ikke mindst tidspunktet i de 100 år og herrernes social status, passende festtøj. Højeste galla er det meste af perioden kjole og hvidt med hvid sløjfe eller, hvis man har det, en civil eller militær gallauniform.

Jaket bruges i første halvdel af perioden til formiddagsbryllup og eventuelt til begravelse, mens smoking opfattes som mere afslappet selskabsbeklædning for herrer i første del af perioden og mere elegant i den sidste del. Mange mænd har slet ikke denne type jakkesæt, men et mørkt sæt tøj til al slags festligt brug. Hvis de har været unge i 1960erne eller

1970erne, ejer de sandsynligvis ikke et eneste formelt jakkesæt, men er blevet tvunget i deres hidtil eneste habit ved konfirmationen for længe siden.

Ved fester for de personlige mærkedage er der ikke stor forskel på hovedpersonernes og gæsternes tøjvalg. Jubilæumsbrudenes tøj adskiller sig ikke nødvendigvis fra gæsternes, men de kan som et element i deres dragt bære den farve, der markerer jubilæet med højere og højere karat, som årene skrider frem.

Den 28 årige Rigmor Salomonsen fik i 1935 syet sin festkjole i Maison Bloch, som lå i Guldsmædgade i Århus. Sylønnen var over 100 kr. uden stof. På den tid var syerskers timeløn i København 77 øre og i provinsen 74 øre. Rigmor Salomonsen bar kjolen første gang til en sølvbryllupsmiddag på den populære restaurant Wivex i Tivolis facadebygning og senere til en privat middag Anden Juledag på Hotel Royal i Århus.

Pia Lindblad var med til sine svigerforældres sølvbryllup 22. august 1978. Hun var gravid i femte måned og bar en ærmeløs kjole i empirefacon syet af lærredsvævet bomuld med et påtrykt blomstermønster med rosenknopper og udsprungne lyserøde roser. Af samme stof blev der syet en festkjole til Pia Lindblads to-årige datter Rikke. Begge kjoler blev syet af Pia Lindblads mor, Kirsten Sophy Lindblad, som var udlært dameskrædder og havde sin egen tilskæreskole i København.

De runde fødselsdages fejring og børnefødselsdagen hører med i det festklædte billede af de personlige mærkedage. For børnefødselsdagens vedkommende fortrinsvis i de sidste 50 år af de 100 år fra 1909 til 2009. Fra 1912 vises en yndig pigekjole fra den gang børnene skulle ses og ikke høres. Den har aldrig været brugt, da den stammer fra en nedlagt manufakturforretning og fabrik i Frederiksgade 6 i Århus. Forretningen blev allerede lukket i begyndelsen af 1930erne, og Den Gamle By overtog dele af varelageret i 1950erne. Det oprindelige prismærke sidder stadig på kjolen, så vi ved, at den har kostet 9 kr. i 1912. Den er syet af uldlærred og pynnet med bieselæg, blonder og et lægget taftbælte.

Rigmor Salomonsens kjole af uld og silke er fra Maison Bloch, som lå i Guldsmædgade i Århus. 1930ernes slanke ideal understreges af kjolens dekorative effekt med vatterede rouleauer. Foto Thomas Kaare Lindblad.

Pigekjole fra 1912. Den stammer fra en nedlagt manufakturforretning i Frederiksgade 6 i Århus og har aldrig været brugt. Foto Thomas Kaare Lindblad.

Mormor syede en kjole til to-årige Rikke af samme stof som til mor Pia Lindblad, der var gravid i femte måned da hun deltog i sine svigerforældres sølvbryllup 22. august 1978. Foto Thomas Kaare Lindblad..

Firmafester og festaber

Andre typer af fester er knyttet til firmaet eller skolen, byen eller gaden. Jubilæet og firmaskovturen er indbegrebet af firmarelaterede fester. Påklædningen er naturligvis forskellig til de to lejligheder på præcis samme måde, som mænd har forskelligt tøj på til herrefrokost og til grill-party.

Afdansningsballet og teaterpremieren kræver hver sin påklædning, som igen afhænger af, om din rolle foregår på tilskuerpladserne, på dansegulvet eller på scenen. Festen sidste skoledag i folkeskolen kan få næsten karnevalsagtige funktioner med udklædning og rollebytning mellem lærere og elever. Det samme aspekt gælder fra 1980'erne og frem for

polterabend, hvor de vordende brude og brudgomme kan blive kidnappet og udsat for diverse prøvelser i besynderlige udklædninger. Gymnasiefester, hvor de unge kommer i galla og danser selskabsdansen som les lanciers, sætter deres præg på mange gymnasier landet over.

Jane Kjær brugte en kjole af bomuld med trykte striber i grå, gylden og sort til skolebal i 1959. Et sort lakbælte og en brun ærteperlekæde hører med. Trykte stoffer og billige smykker af naturmaterialer var yderst populære omkring 1960. Skuespillerinde Lise Ringheim spillede i 1961 en ung kunstnerinde i filmen Harry og Kammertjeneren. I filmen le-

*Skolebalskjole fra 1959. Jane Kjær brugte den med sort lakbælte og brun ærteperlekæde.
Foto Thomas Kaare Lindblad.*

vede hun blandt andet af at fremstille kæder af kerner og frø. Såvel danske som udenlandske skuespillerinder var med til at formidle de nyeste moder til de unge.

Fest for festens skyld

Nogle fester bliver holdt for festens egen skyld uden anden anledning end at ses, spise god mad, drikke øl eller cocktails og have det sjovt i festligt lag. Fester kan knytte naboer sammen og holde venskaber ved lige.

Den franske modeskaber Coco Chanel har fået æren af opfindelsen af begrebet "den lille sorte" allerede i 1920'erne om de elegante, korte kjoler, som blev brugt til mindre middags-selskaber. Fra 1950'erne og op gennem 1960'erne blev "den lille sorte" meget anvendt ved festlige cocktailparties uden servering af andet end snacks og pindemadder til forskellige spændende drinks. I det hele taget er sort en yderst populær festfarve for både mænd og kvinder i hele perioden fra 1909 til 2009.

Festtøj gennem 100 år

Fest er det modsatte af hverdag. Ved de fleste fester gør vi noget ekstra ud af påklædningen, fordi den er med til at skabe den gode stemning. I udstillingen fest og festtøj gennem 100 år kan publikum se en lang række af de dragter, som har været med til at sætte kulør på tilværelsen.

Litteratur

Inge Alifrangis: Væveren Vibeke Klint. Rhodos 1997.

Ib Askholm: Danmarks Højtider og Festdage. Askholms Forlag 2006.

Inge Bjørn: Oldtidsdragt, nutidstøj. Rhodos 1974.

Bernhard Jensen: Som Århus morede sig. Universitetsforlaget i Aarhus 1966.

Else Marie Kofod: Politikens bog om skik og brug. Politikens Forlag 1999.

Birgitte Kjær: Kvindesag og kvindetøj. Den Gamle By, årbog 2000, s. 64-73.

Kerstin Lokrantz: Bekvemt tøj. Gyldendals Kubusbøger 1974.

Jacob Ludvigsen: Danskernes egen historie. Fester og gæster i det 20. århundrede. Substanz 2006.

Politikens Hvem, hvad, hvor. 1935.

lørn Piø: Bogen om julen. Sesam 1990.

lørn Piø: Det festlige år. Sesam 1997.

Elizabeth Wilson: Klædt i drømme. Gyldendals Bogklub 1987.

English summary

Den Gamle Bys large collection of textiles holds many types of festive clothing which have been used in different types of parties and celebrations through the 100 years from 1909 – 2009 in which Den Gamle By has existed. There are outfits from engagement parties and silver wedding anniversaries, school parties and launches, receptions and the International Women's Day. Most of the evening wear is fashionable but the collection also holds The Sunday Best.

Årsberetning Dansk Center for Byhistorie

Af Søren Bitsch Christensen

Leder af Dansk Center for Byhistorie, lektor, ph.d. Søren Bitsch Christensen, beretter om året på museets forskningscenter. Centret drives i samarbejde med Institut for Historie og Områdestudier, Aarhus Universitet.

Dansk Center for Byhistorie tager del i fejringen af hundredåret for Landsudstillingen i Århus 1909, når centret med midler fra Kulturnet Danmark under Kulturministeriet tager fat på at rekonstruere udstillingen i 3D.

Landsudstillingen 1909-2009

Dansk Center for Byhistorie modtog i august besked fra Kulturarvsstyrelsen om, at der er godt 450.000 kr. på vej til at genskabe Landsudstillingen 1909 på internettet. Pengene kommer fra puljen Kulturnet Danmark og uddeles på grundlag af et forprojekt, som centret gennemførte i begyndelsen af året.

Landsudstillingen spiller som bekendt en stor rolle i Den

Gamle Bys egen historie. Museet kan i 2009 fejre sit hundreårsjubilæum regnet fra genopførelsen af Borgmestergården på udstillingen i 1909. Udstillingen er langt fra kun interessant for Den Gamle Bys historie, for den var tillige både en rigtig Århusbegivenhed og en byhistorisk markering.

Vores primære ønske med projektet er at formidle den moderne industribys historie ved at tage udgangspunkt i Landsudstillingen. Projektets mål er således at skabe en digital rekonstruktion af Landsudstillingen med bygninger, terræn og til dels udstyr og mennesker og derefter udstyre denne med historiske tekster, billeder og film, som kan besøges i en 3D-animation – Den virtuelle landsudstilling. Modellen skal ligge på Dansk Center for Byhistories hjemmeside Den Digitale Byport. Projektet ligger i forlængelse af Den Virtuelle Købstad anno 1830 (som også ligger på Den Digitale Byport) og fungerer således som en fortsættelse af fortællingen om byernes udvikling på vores hjemmeside.

Man kan spørge, hvorfor vi så ikke ønsker at lave en fuld model af 'industribyen' i stedet for at gå omvejen og præsentere Landsudstillingen? Landsudstillingen var netop et projekt, der skulle fremvise udviklingens højdepunkter i 1909, og da udviklingen tidligst viste sig i byerne, var byerne også rigt repræsenteret på udstillingen. Landsudstillingen kan således både opfattes som en fremtidsvision og som en demonstration af den industrielle udvikling på sit foreløbige højdepunkt. Dette giver os mulighed for at formidle byhistorien omkring 1909 i sin mest fuldenkte form, uden at formidlingen forvirres af rester af den førindustrielle by, og vi kan tydeliggøre den fremtidsforventning, som industrialiseringen førte med sig. Endvidere vil det være en uoverkommelig opgave at modellere en hel industriby fra starten af det 20. århundrede op i 3D, fordi byerne var blevet så store.

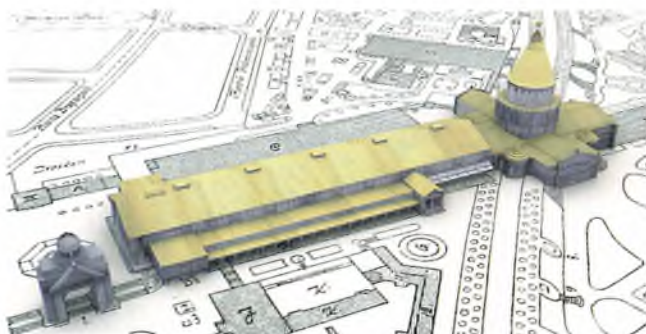
Landsudstillingen var fantastisk smuk med en særpræget og pragtfuld arkitektur, og den blev besøgt af 667.000 mennesker – et utroligt antal. Men hele udstillingen blev revet ned, da den sluttede efter et halvt år, og bagefter blev der bl.a. bygget boliger på terrænet. Så bortset fra enkelte bygninger her og der findes der ikke spor af udstillingen i dag. En rekonstruktion i 3D vil derfor kunne tilbyde en arkitekturhistorisk oplevelse ud over det sædvanlige. Endelig står landsudstillingen som et historisk monument over provins-

Den digitale landsudstilling bygges op på grundlag af de originale tegninger af arkitekt Anton Rosen. Husene, udstillingsarealet, inventar og mennesker får derefter tilføjet en billedoverflade, som hentes fra samtidens fotografier. Der lægges tekster, lyd og film ind til oplysning om udstillingen, som kan kaldes frem ved at klikke på hotspots inde i modellen. Model af Kollision ils og Dansk Center for Byhistorie.

byernes begyndende selvstændige udvikling væk fra hovedstadens altdominerende skygge. At Landsudstillingen 1909 kom til at ligge i Århus vidner således om stærke økonomisk, sociale og kulturelle kræfter i provinsbyerne, og det var et dristigt, selvstændigt initiativ, der havde været utænkeligt blot 20 år forinden.

Modelleringsarbejdet sker på den måde, at der opbygges en målfast model i 3D ud fra udstillingsarkitekten Anton Rosens tekniske tegninger. Modellen forsynes så med en billedoverflade. Vores vurdering er, at Landsudstillingen fotografisk set er tilstrækkeligt veldokumenteret, til at man vil

kunne rekonstruere den, så bygningernes facader altovervejende vil kunne beklædes med fotos.

Vores partnere på både forprojektet og det endelige projekt er arkitektfirmaet Kollision i/s i samarbejde med CAVI (Center for Avanceret Visualisering) ved Aarhus Universitet. Projektet vil desuden blive en del af den officielle markering af hundredårsjubilæet, som koordineres af VisitAarhus Events under navnet DIALOG09.

Pensionærer og logerende søges!

Mange skilte har gennem tiden været sat i vinduet med denne ordlyd, men nu er det centrets ph.d.-studerende Mette Tapdrup Mortensen, der annoncerer.

Hun er i gang med at undersøge, hvordan enligt stillede boede i større danske byer i første halvdel af 1900tallet. Det hører det moderne byliv til, at der kom andre boformer end den traditionelle mester-svend-lærling-husstand og senere kernefamilien. I den moderne by fik mange mennesker en periode af deres liv, hvor de arbejdede ude, mens de endnu ikke havde stiftet familie. Nogle boede hjemme, andre boede hos slægtninge, på et lejet værelse, på pensionat eller hotel, på kollegium, i deres egen lejlighed osv. Flere end nogensinde før giftede sig ikke eller levede som fraskilt og separe-

Tegning: Jørn Villumsen

Pensionærer søges

De gør det både "Kvinden", "Matador" og i ældre film som "En pige med pep" og "Tager og presseforzælm" - bor på pensionat.
Eftag var det et velkendt fænomen i danske byer. Her spiste eller boede helt almindelige mennesker, der

studerende eller arbejdede, og de blev eksisterende, som velkendt i den tid - nu ikke tog sig af. Den Gamle By i Århus og Dansk Center for Byhistorie er i gang med et projekt om at sætte de ting og deres boligformer i perspektiv 1850-1950, heriblandt pensio-

naterne og deres kulturelle historie - nu kommer Lærerne ind i billedet.
Vi har brug for hjælp fra folk, der har erindringer om pensionatet, gode oplevelser, fortælle, noveller, romaner, film, billeder - alt har interesse, bare det er i byen - sommerpensionærer

tilfælles ikke med, fortæller ph.d.-studerende Mette Tapdrup Mortensen.
Mere information kan findes på www.danishhistory.dk - og henvendelser kan ske til Mette Tapdrup Mortensen på telefon 89 42 99 42 fra i morgen, eller på e-mail: hjemme@hum.au.dk.

Mette Tapdrup Mortensens pensionatsprojekt vakte genklang i pressen. Søndag 18. maj var det dagens bagsidehistorie i Politiken - med tilhørende tegning.

*Tegning af Jørn Villumsen.
© Politiken 2008.*

ret. Det er disse boformer, Mette Tapdrup Mortensen skriver om, særligt pensionaterne.

Pensionat. I dag et forældet ord, der smager af klunke-møbler, tantefrisurer og mærkelige ugifte eksistenser. Men f.eks. i 1930ernes Danmark havde mange provinsbyer pensionater, der tilbød middag og/eller værelser til mennesker, som typisk var enligt stillede eller på moderne dansk, singler. Det vil sige en broget gruppe af unge (ugifte eller måske forlovede), midaldrende (der havde udskudt eller fravalgt ægteskab) og ældre (enker, enkemænd eller ugifte). Nogle steder var pensionærene arbejdere, andre steder var det de nye typer af funktionærer, og en sjælden gang imellem var de ægtepar. Fælles var, at det var mennesker, som ikke havde mulighed for eller ikke ville bo og lave mad selv. Og så har de også til fælles, at det er svært at skrive deres historie, fordi kilderne er væk eller aldrig har været der. I historikerens arbejde er det allersværeste at finde oplysninger om dagligdagen.

Mette Tapdrup Mortensen fik i foråret omtale i flere landsdækkende medier, hvor hun opfordrede folk til at skrive til hende om deres oplevelser på pensionater ved at udfylde en spørgeliste – og ellers bare skrive løs. Hun fik en overvældende respons, der vidner om, at projektet rammer ned i et emne, der i dag ligger ude i et hjørne af vores hverdag, men som tidligere var yderst vedkommende og udbredt. Besvarelserne overdrages senere til Den Gamle By, hvor de også kan anvendes i Den Moderne By til at dokumentere hverdagens leveformer i 1900tallet.

Forskerverdenen har også taget projektet til sig med interesse, og Mette Tapdrup Mortensen har i foråret 2008 opholdt sig ved Centre for Urban History i Leicester i England, hvor hun havde lejlighed til at fremlægge sine undersøgelser. Hun har præsenteret undersøgelsen ved European Social Science History Conference i Lissabon og for danske forskere på et seminar, som blev afholdt af Center for Bolig og Velværd.

Internationalt samarbejde

2008 har i det hele taget budt på en styrkelse af centrets internationale kontakter. Søren Bitsch Christensen fik i 2007 sæde i det anerkendte tidsskrift Urban History's internationale rådgivende redaktion, og han deltog i forlængelse af det

årlige redaktionsmøde også i Urban History Groups årsmøde i Nottingham, England, i marts. Disse møder i Urban History Group har gennem årene betydet meget for britisk byhistorie og dermed også for byhistorie i mange andre lande, for Storbritannien har stor indflydelse på dette felt. Gruppen er bemærkelsesværdigt løst organiseret. Man er medlem, hvis man møder op. Den har ingen fast struktur, og det overdrages til nogle enkelte ansvarlige at stå for de enkelte møder, men i praksis finder man selvfølgelig nogle betydningsfulde, gennemgående personer. Vi har ladet os inspirere af formen på disse årsmøder til at lave noget tilsvarende på centrets årsmøder, hvor vore egne medlemmer har mulighed for at give kortere eller længere præsentationer af deres igangværende arbejde.

Andre internationale forbindelser er opstået på grundlag af forskning og formidling. Søren Bitsch Christensen deltog i juni i den nordiske markering i Stockholm af åbningen af et stort internationalt webprojekt om Østersøområdets historie. Der er tale om en hjemmeside kaldet Baltic Connections, der bl.a. kan lede folk på sporet af arkivmateriale om Østersøområdets historie i alle de lande, der ligger ud til det store hav. Søren Bitsch Christensen præsenterede i den forbindelse de søfartshistoriske databaser, der ligger i Den Digitale Byport. De tilstedeværende tog særdeles godt imod databaserne, men når man tænker på, at materialet har en klar international relevans, er det ærgerligt, at det ikke foreligger i en engelsk udgave. Her er der noget at arbejde videre med.

Borgervæbningerne er et andet emne, der er under fortsat undersøgelse ved centret. I 2007 kunne vi lancere den store database om danske byers borgervæbninger 1550-1870, og i år har arbejdet især handlet om at sætte den danske historie ind i en international sammenhæng for at kunne se ligheder og forskelle. Der har vist sig at være en overvældende og meget inspirerende udenlandsk forskning i, hvordan statsmagten forholdt sig til at inddrage civile borgere i det, man kalder statens volds- og våbenmonopol. De fleste steder foregik borgernes bevæbning og oprettelsen af militære korps med statsmagtens velsignelse, andre steder var det udtryk for borgernes trang til selvstændighed. Søren Bitsch Christensen deltog i den store internationale byhistoriske conference, der i år fandt sted i Lyon i august og havde en afdeling om bor-

gere og soldater i tiden før industrialiseringen. I september tog han turen til Potsdam, hvor byens universitet havde sammenkaldt en imponerende forsamling af især tyske forskere, der arbejder med forholdet mellem statsmagt og folk og herunder ser på spørgsmålet om mobilisering af folket ved at indlemme dem i hæren eller f.eks. borgervæbninger.

Intet år uden tætte forbindelser til vore kolleger på Det Stads- og kommunhistoriska institut i Stockholm, som under ledelse af Lars Nilsson har været blandt Europas førende byhistoriske miljøer i mange år. Lars Nilsson har rejst finansiering til at sammensætte en blandet europæisk forsamling af forskere med interesse i den nyeste byhistorie. Det finder sted under overskriften *The Post-Industrial City: Urban challenges and responses since 1950*, og Søren Bitsch Christensen deltog i det første møde i denne forsamling på Stockholms Universitet i november.

Stadig center for danske byhistorikere

Centret har fra begyndelsen haft som formål at samle danske byhistorikere til fælles projekter og drøftelser af aktuel forskning. Dansk byhistorie har jo eksisteret i mange år, og også længe før centret blev oprettet i 2001. I 2007 rejste arkivar ved Københavns Stadsarkiv, Peter Henningsen, en debat i tidsskriftet *Historie* om dominerende retninger i forskningen før og nu. Hans indlæg medførte i foråret 2008 svar fra andre byhistorikere i samme tidsskrift, og selvom der var forskellige udlægninger af forskningens tilstand, var det glædeligt at konstatere, at der inden for kredsen af danske byhistorikere er vilje og lyst til at diskutere de mere principielle forhold. Alle deltagere i debatten var for øvrigt medlemmer af Dansk Komité for Byhistorie, som udgør centrets repræsentantskab.

Netop Dansk Komité for Byhistorie har centret et tæt samarbejde med, og de to parter kunne sammen med Landsarkivet for Sønderjylland og Museum Sønderjylland – Institut for Sønderjysk Lokalhistorie indkalde til et seminar på Landsarkivet 28. oktober om sønderjysk byhistorie, Byer og grænser – det slesvigske eksempel. Seminaret blev indledt med foredrag af først arkiv- og forskningschef Lars Henningsen fra Studiefdelingen og Arkivet og forskningsafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, og derefter

arkivar og Statens Arkivers forskningschef Hans Schultz Hansen.

De to gav en sammenfattende karakteristik af bytyper, bysystemer, økonomi, bybefolkning og særlige administrative forhold i Sønderjylland hhv. indtil ca. 1814 og efter ca. 1814. Herefter fulgte et foredrag om Grænseændringen i 1864 og de sønderjyske byerhverv af forsker, ph.d. Lars Hansen Nielsen, Landsarkivet for Sønderjylland, om Grænseændringen i 1920 og dens økonomiske og befolkningsmæssige konsekvenser af forsker, ph.d. Morten Andersen, Landsarkivet for Sønderjylland, om Heinrich Jessen og andre sønderjyske foretagere i dansk eksil efter 1864 af Henrik Fode, Århus Byhistoriske Fond, og om Byggestil og byplanlægning nord og syd for grænsen omkring 1900 af overinspektør Peter Dragsbo, Museum Sønderjylland – Sønderborg.

Udgivelser

Centret har i 2008 ikke stået for egne udgivelser, men bind 5 i Danske Bystudier blev skrevet færdigt i løbet af efteråret. Det er bogen Renæssancens befæstede byer, der efter planen skal udkomme i 2009.

I stedet har centret været medudgiver af to værker. De er indlemmet i skriftserien Skrifter om dansk byhistorie, der netop er oprettet til denne slags udgivelser.

I november 2007 afholdt Byplanhistorisk Udvalg ved Dansk Byplanlaboratorium, Dansk Komite for Byhistorie og Dansk Center for Byhistorie et fælles seminar på Roskilde Universitetscenter om Byerne og den byhistoriske kartografi. Foredragene herfra blev i efteråret udgivet som Skrifter om dansk byhistorie 5. Formålet med både seminaret og udgivelsen var først og fremmest at skabe mere opmærksomhed om den byhistoriske kartografi som arbejdsmetode og analyse-redskab samt at åbne for en tværfaglig dialog og erfaringsudveksling mellem byhistorikere og kortbrugere fra forskellige faggrupper. For det er jo ikke kun historikerne, der kigger på gamle bykort, det gør geograferne, arkæologerne, arkitekterne og byplanlæggerne også – men vi kigger ikke altid efter det samme og på samme måde. Alle er dog enige om, at kort bør indgå som redskab i forskningen, og det uanset om man er ved at lave planlægning, registrerer kulturværdier eller ser tilbage i historien for historiens skyld. Kort er også en måde

Forstaden har også en historie! Ja, selvfølgelig har den det, men nogen skal jo huske at skrive den ned. Peter Dragsbos bog om forstaden, villakvarterets og parcelhusets historie udkom i 2008 i samarbejde mellem centret og Museum Sønderjylland. Billedet viser en haveforening ved Kolding, der fulgte et almindeligt mønster og senere udviklede sig til parcelhuskvarter. Foto Kolding Stadsarkiv.

at vise resultater på, hvad Dansk Center for Byhistorie viste med udgivelsen Købstadens metamorfose. Byudvikling og byplanlægning i Århus 1800-1920 fra 2005.

Bogen har bidrag af geografen Jens Skrivers, arkitekten Gregers Algreen-Ussing, historikerne Ole Degn og Peter Korsgaard, arkæologen Gitte Hansen og kartografen Henrik Dupont. De giver præsentationer af konkret anvendelse af kortmateriale til registrering og visualisering, og bogen præsenterer også kildesamlinger, så emnet bliver nemmere tilgængeligt for kommende forskere og studerende. Centret støttede udgivelsen med en bevilling fra Aarhus Universitets Forskningsfond, ligesom Byplanhistorisk Udvalg ved Vibeke Dalgas og Sven Illeris var yderst aktive ved fundraising og redaktionsarbejde.

Forstaden har også en historie

Ja, selvfølgelig har den da det! Det er jo der, de fleste danskere er født og opvokset – og når de bliver lidt ældre og stifter hjem, er det også der, mange af dem flytter tilbage til. Så historie har forstaden, men nu findes den ikke længere kun

i den enkelte danskers egen erindring, men er faktisk skrevet ned.

Det er overinspektør Peter Dragsbo fra Museum Sønderjylland – Sønderborg, der har skrevet bogen. Dansk Center for Byhistorie har bidraget til finansieringen med et fondsbeløb fra Nykredits Fond og har stået for billedredaktionen. Bogen udgives som Skrifter om dansk byhistorie 6. Peter Dragsbo har arbejdet med emnet i mange år, og ingen bedre kunne have skrevet historien. Det er for centret en stor glæde, at vores bøger om middelalderbyen, købstaden, enevældens byer, industribyen Århus og den moderne by nu suppleres af en bog om forstæderne.

Peter Dragsbo har ønsket at give historien tilbage til byhistoriens grimme ælling, forstæderne, som kun de lokale historikere har skrevet om. Bogen går bag om nogle myter i byhistorien og viser nye sammenhænge mellem by og bolig, mellem samfundets klasser og byens rum. Bogen viser bl.a., at arbejderklassen har spillet en langt større aktiv og selvstændig rolle for vore byers udvikling, end det almindeligvis bliver anerkendt. Arbejderklassen skabte i fællesskab ikke alene det kollektive byggeri i form af de kommunale og almennyttige boligbyggerier, men også det danske parcelhuskvarter – samtidig med, at den gennem Socialdemokratiet var med til at forme den moderne byplanlægning fra 1930erne og frem. Parcelhuskvarteret er dog også resultatet af flere forskellige kræfter, der løb sammen. Mange steder opstod de bogstaveligt talt ved, at der blev bygget oven på de gamle haveforeninger, og arbejder- og middelklassen tog borgerskabets villatype til sig. Og resultatet bor millioner af danskerne i: det danske enfamilieshus med egen have.

Undervisning og vejledning

Ved Institut for Historie og Områdestudier har de studerende i år haft rig lejlighed til at blive undervist i byhistorie. Søren Bitsch Christensen har undervist et hold førsteårsstuderende i dansk byhistorie 1800-2000, og Mette Tapdrup Mortensen har haft et hold overbygningsstuderende i samme emne.

Holdet med førsteårsstuderende har bl.a. fordybet sig i en enkelt byejerdoms historie, den århusianske ejendom på adressen Graven 18-20 i Latinerkvarteret. Ejendommen blev

Der var i foråret 2008 en varm diskussion om fredning eller ej af ejendommen Graven 18-20 i Latinerkvarteret i Århus.

Ejendommen endte med at blive indstillet til fredning. Studerende ved Institut for Historie og Områdestudier gav et bidrag til debatten ved at dokumentere husets historie fra 1750 til i dag. Dokumentationen ligger på centrets hjemmeside. Foto i Lokalthistorisk Samling, Århus Kommunes Biblioteker.

i foråret indstillet til fredning efter en hed debat. Fredningen var begrundet i bevarede strukturer fra barokbyggeri på stedet og i ejendommens fortid som boderække, lejeboliger for byens fattige. Vi koncentrerede os om stedets historie efter midten af 1700tallet og fulgte især, hvordan den voksende befolkningstæthed i Århus betød, at matriklen blev tættere og tættere bebygget og beboet fra slutningen af 1800tallet. Ejendommens historie er et lærestykke i, hvordan byhuse forandres og indrettes efter tidens behov. Graven 18-20 har huset alt fra indkvarterede soldater, vognmandsforretning, stalde, landbrug til håndværksfag, bogbinderi, korkvarefabrikation, kulhandel, pensionat og en elektromekanisk fabrik. Fabrikken lukker omkring 1990 og overlader pladsen til forretningsservicevirksomheder. Arbejdet mandede ud i en rapport, der kan læses på centrets hjemmeside.

Der skrives hele tiden byhistoriske specialer ved universitetet. I år har emnerne været så forskellige som kolonihaver i Århus, kvarters- og byudvikling i Vejle 1850-1900, levevilkår i Sønderjylland under 1. Verdenskrig, elektrificeringen af samfundet efter 1945 og industrisamfund i Spanien. Vi lægger gerne de specialer, der handler om dansk byhistorie, ud i vores Byhistoriske Bibliografi, så de kan læses af et større publikum.

Den Digitale Byport

Der er ikke kommet nye databaser eller samlinger til på vores hjemmeside om de danske byers historie. Vi har samlet kræfterne om at udbygge og vedligeholde de mange linksamlinger og elektroniske udgivelser, så hjemmesiden til stadighed er et omfattende og opdateret arbejdsredskab for byhistoriske forskere og interesserede, samtidig med at den giver oplysninger til et bredt publikum.

Vi har dog stærke forhåbninger om, at vi i 2009 får rejst midler til at udvide Den Digitale Byport. Det er vores ønske at få en mere leksikal del med oplysninger om almene begreber og begivenheder fra byhistorien. Behovet for en sådan hjemmeside har vi til fulde fået bekræftet i år, da vi med nyt analyseværktøj kan komme helt i detaljer med den brugeradfærd, der findes på hjemmesiden. Det første halvår af 2008 er vores hjemmeside blevet besøgt mere end 84.000 gange svarende til 463 besøg om dagen. Hvis man sorterer gangene fra, er det samlede antal besøgende 69.500 besøgende. De besøgende opholder sig i gennemsnit halvandet minut på hjemmesiden, hvilket ikke lyder af meget, men det giver jo rigelig tid til at printe ud og kopiere det, man er interesseret i. Ved hvert besøg bliver der vist knap tre sider. To ud af tre ser dog kun en side, men en tredjedel ser således flere end en side, og ved næsten 1500 besøg blev der set på mere end tyve sider. Tyve procent af de besøgende vender desuden tilbage til hjemmesiden.

Vores besøgende består således af en stor gruppe, der går ind og finder en enkelt oplysning eller forlader hjemmesiden igen i en fart, velsagtens fordi de ikke fandt det, de ville, eller kom ind ved en fejltagelse. Sådan er spillets regler på internettet. Men der er også en stor gruppe på adskillige tusinde besøgende, der giver sig god tid og besøger mange sider.

Det har også været muligt at se, hvad folk ser på hjemmesiden, og uden at gå for meget i detaljer kan det siges, at den hjemmeside, hvor de besøgende opholder sig længst tid, er Byhistorisk Bibliografi, hvilket er meget tilfredsstillende. Andre populære sider er Monumenter i købstaden 1864-1920, Danmarks købstæder – med præsentation af de enkelte købstæder, Danmarks lokaladministration 1660-2007 og Den Virtuelle Købstad. Specialiserede kildesamlinger som Stiftsrelationerne i 1735 og søfartsdatabaserne er kendetegnet ved færre, men meget længere besøg.

Strategi

Centret eksisterer grundlæggende for de lønmidler, som Den Gamle By, Institut for Historie og Områdestudier og Det Humanistiske Fakultet ved Aarhus Universitet giver til betaling af lederstillingen. Den øvrige virksomhed er afhængig af eksterne bevillinger bortset fra et beløb til drift, som de tre nævnte også giver.

Denne økonomiske situation har naturligvis givet stof til strategiske overvejelser. Nogle af de kerneaktiviteter, der blev formuleret i den forbindelse, viste sig allerede på kort sigt at være levedygtige. Centret blev således kontaktet af Århus Kommune og Fonden Realdania, der bad os udarbejde en ansøgning til Kulturarvsstyrelsen om en historisk udredning af bevaringsværdierne på det nu nedlagte Godsbanegårdsareal i Århus. Ansøgningen er ikke behandlet i skrivende stund, men uansat udfalder kan sådanne myndighedsopgaver tænkes at blive vigtige for centret fremover.

Konsulentopgaver for historiske aktører kan blive et andet vigtigt arbejdsfelt. En aftale med Esbjerg Kommune om udarbejdelse og redaktion af en byhistorie for Ribe vil således blive en af centrets hovedaktiviteter de kommende år.

Byhistorien har også vundet indpas i strategiarbejdet på Institut for Historie og Områdestudier. Under overskriften By og land samles instituttets medarbejdere til uformelle drøftelser, men der har også i årets løb været større arrangementer med internationale og nationale forskere. I august samlede 12 forskere fra Norden til et seminar om skandinavisk agrarhistorie, som også indbefattede vekselvirkningen mellem land og by. I november var instituttet vært for et internationalt symposium om by og land.

Organisation

Formand for centret er museumsdirektør Thomas Bloch Ravn, Den Gamle By, mens næstformand er institutleder Jan Ifversen fra Institut for Historie og Områdestudier. Arkivar, seniorforsker Jørgen Mikkelsen fra Landsarkivet for Sjælland er medlem af bestyrelsen i sin egenskab af formand for Dansk Komité for Byhistorie. Professor Bjørn Poulsen er udpeget af Institut for Historie og Områdestudier, og lektor André Wang Hansen er udpeget af Den Gamle By.

English summary

The Danish Centre for Urban History is a research and educational unit run by Den Gamle By and the Institute of History and Area Studies at the University of Aarhus. In 2008, the centre has been co-publisher of two books; a book about the history of Danish suburbs, and a book about urban history cartography. In research, the centre takes part in a European project about "The Post-Industrial City: Urban challenges and responses since 1950" and has presented papers at urban history and social history conferences in Lisbon, Stockholm, Leicester, and Lyon. A PhD student is attached to the centre researching boarders and lodgers as an urban phenomenon in the modern city. The centre also runs a website of Danish urban history, which is highly ranked and well-visited; next year a digital reconstruction and 3D model of the National Expo 1909 will be added to the website.

Årsberetning Den Gamle By

Af Thomas Bloch Ravn

Efter en enestående publikumsrekord i 2007 forventes et mere moderat besøgstal for 2008, som til gengæld blev året, hvor spaden blev sat i jorden til første etape af Den Gamle Bys store udbygningsplan.

2008 bød også på en række væsentlige donationer, som vil være med til at sikre en fortsat dynamik i Den Gamle By i de kommende år, og med tre mio kr ekstra i drifttilskud i henhold til regeringens udspil til finanslov for 2009 er der skabt grundlag for en fortsat kvalificering af Den Gamle Bys udvikling.

Rekordbesøg og godt regnskab

Den Gamle Bys regnskab for 2007 udviser en rekordomsætning på knap 41 mio kr mod 36 mio kr i 2006 og et resultat på kr 30.339. I driftregnskabet er inkluderet investeringer i en række projekter og basale hjælpemidler. Til dette kommer flere større projekter, der har hver deres særlige regnskab. Resultatet anses for tilfredsstillende.

Besøgstallet nåede i 2007 op på 388.089, hvilket er bedste resultat nogensinde. Det er et yderst tilfredsstillende resultat

13. maj 2008 begyndte udgravningen til Den Gamle Bys store udvidelse.

i et presset og stadig mere konkurrencepræget museums- og attraktionsmarked. At det nu fire år i træk er lykkedes at fastholde et besøgstal på mere end 350.000 hænger formentlig sammen med et væsentligt øget aktivitetsniveau samt øget synlighed i form af annoncer. Det er Den Gamle Bys ambition at øge besøgstallet yderligere over de kommende år.

Følgende resumé af regnskabet er angivet i tusinder:

Indtægter

Offentlige tilskud	18.384
Entré	17.322
Butiksdrift	3.628
Den Gamle Bys Venner, årbog mv	273
Forpagtningsafgifter	375
Diverse	955
Indtægter i alt	40.937

Udgifter

Personale	26.016
Vedligeholdelse og drift af bygninger	5.864
Udstilling og arrangementer	1.461
Administration og markedsføring mm	1.988
Øvrige driftsomkostninger	420
Restaureringsprojekter mm	4.200
Renter	571
Afskrivninger	147
Dansk Center for Byhistorie	240
Udgifter i alt	40.907

<i>Overskud</i>	30
-----------------	-----------

De mange gæster og det høje aktivitetsniveau er også baggrunden for de betydelige omkostninger på især personaletiden.

Den Gamle By vil ikke kunne opfylde sine forpligtelser som museum, uden en meget betydelig egenindtjening, og museets økonomi er derfor overordentlig følsom over for udsving i besøgstallet. Ligeledes er realisering af udviklingsprojekter helt afhængig af betydelige eksterne sponsorater og donationer.

Den Gamle Bys omvandrede aktører, kaldet Truppen, er synlige i gadebilledet, hvor de kommer i tæt kontakt med publikum.

Arv og donationer

Den Gamle By modtager driftsstøtte fra såvel Kulturministeriet som Århus Kommune. Der ud over har museet selv en ikke ubetydelig egenindtjening. Men en fornuftig drift og udvikling beror i meget høj grad på sponsorstøtte fra firmaer og donationer fra fonde og private. Den Gamle By er alle stor tak skyldig.

Den Gamle Bys hovedsponsor er Morgenavisen Jyllands-Posten. Sydbank sponsorerer sommerens promenadekoncerter i Traktørstedet, Carlsberg sponsorerer festugen i Den Gamle By, Stark Århus sponsorerer Håndværksdage og Falck har i år sponsoreret Legedage.

Der ud over har museet en række hussponsorer, produktspansorer og arrangementsspansorer, som trofast bakker op og er med til at sikre Den Gamle Bys virke. Se listen over sponsorer bagerst i denne årbog.

Annie & Otto Johs. Detlefs' Fonde OJD har doneret 13,6 mio kr til etablering og indretning af et Kunstkammer. Der er tale om den næststørste enkelt-donation i Den Gamle Bys historie; se nærmere nedenfor.

Arbejdsmarkedets Feriefond har bevilget 3,6 mio kr til

en historisk udstillingsfacade, indendørs udstillingsfaciliteter samt tilgængelighed i udstillingsbygningen til Dansk Plakatumuseum, som hermed er endeligt finansieret.

Julius Christian Gårdbo og Ketty Laura Gårdbos Fond har doneret 2,2 mio kr til istandsættelse af Aalborggårdens første-sal.

Fra fhv museumsinspektør, dr. phil. Erna Lorenzen har museet arvet i alt 1,8 mio kr til støtte af museets arbejde med tekstile formål. Og fra Erik Jes Fallesen, Højbjerg, har Den Gamle By arvet 1,6 mio kr.

Kulturavsstyrelsen har bevilget 1,2 mio kr til et tre-årigt ph.d. stipendium med henblik på kortlægning og analyse af dramatiseret museumsformidling og levendegørelse. Styrelsen har der ud over bidraget med 437.500 kr til elektronisk registrering af museets samlinger samt 70.000 kr i støtte til hjemtagelse af Jazzbar Bent J fra Århus.

Bodil Christiane Kolding Sneums Fond har bevilget 710.882 kr til hjemtagelser, indkøb og undersøgelser i forbindelse med projektet Den Moderne By.

CAC Fonden har til etablering af Musæum 1927 doneret 500.000 kr og fonden har i lighed med tidligere år stillet et beløb på 25.000 kr til rådighed for Den Gamle By til hastedkøb af museumsgenstande.

Fra Region Midtjylland har Den Gamle By modtaget støtte på 250.000 kr til afholdelse af international konference i Association of European Open Air Museums til august 2009.

Den Gamle By varetager sekretariatet for museernes dragt-

Århus Kommunes Fritids- og kulturforvaltning har igen i år støttet sommeraktiviteter for børn i Den Gamle By.

Boghandlen og isenkrammeren er allerede etablerede i Den Gamle Bys 1927 kvarter.

og tekstilpulje. Driften heraf støttes af Kulturarvsstyrelsen med 30.000 kr. Fra Farumgaard-Fonden har dragtpuljen modtaget 50.000 kr i støtte til en orddatabase over historiske dragt- og tekstiludtryk. Projektet har endvidere modtaget støtte på 20.000 kr fra Dronning Margrethes og Prins Henriks Fond og 5.000 kr fra Kong Frederik og Dronning Ingrid's Fond.

Aage og Ulla Filtenborgs Fond af 8. november bidrager med 25.000 kr til forestillinger for Den Gamle Bys publikum på Helsingør Theater.

Post Danmark sponsorerer, at der holdes åbent i Den Gamle Bys posthus som en integreret del af det levende museum.

Århus Kommunale Skolevæsen støtter driften af Den Gamle Bys skoletjeneste, og Århus Kommunes Fritids- og kulturforvaltning har igen i år støttet sommeraktiviteter for børn i Den Gamle By.

Dansk Plakatmuseum har modtaget 25.000 kr fra Frimodt-Heineke Fonden, 10.000 kr fra Skandinavisk Tobakskompagnis Gavefond og 7.000 kr fra Nordea Danmark Fonden.

Tyvetækkelige genstande som f.eks. sølvtøj og ure bliver nu samlet og udstillet i et topsikret Kunstkammer.

Dansk Center for Byhistorie har fra Kulturnet Danmark modtaget 454.000 kr til at udarbejde en virtuel udgave af Landsudstillingen i Århus 1909. Århus Universitets Forskningsfond har bidraget med 50.000 kr til Centrets udgivelse af samleværket Danish Towns during Absolutism.

I alt 222 medlemmer af Den Gamle Bys Venner har i årets løb betænkt museet med gaver til et samlet beløb af 48.483 kr.

Den Gamle By er meget taknemmelig for denne markante opbakning fra mange sider, som er en afgørende forudsætning for museets fortsatte udvikling.

Stor donation til kunstkammer

En donation på 13,6 mio. kr. fra Annie & Otto Johs. Detlefs' Fonde OJD betyder, at Den Gamle By kan etablere et Kunstkammer til museets mest værdifulde samlinger af sølvtøj, ure og fajance.

Tanken om et tip-top sikret Kunstkammer opstod kort efter 2. september 2000, da Den Gamle By ved et natligt indbrud fik stjålet 11 fornemme og meget sjældne lommeure. Tyveriet skete fra Det danske urmuseum, der siden 1930erne har været en del af Den Gamle By. Fire år senere blev de fleste af urene heldigvis fundet og bragt tilbage til museet.

Udover samlingen af ure rummer Den Gamle By også en række andre værdifulde og tyvetækkelige samlinger. De fortjener en højere grad af sikring, end museets bindingsværksmure kan yde, og tanken om et underjordisk kunstkammer lå lige for.

Umiddelbart efter tyveriet pakkede Den Gamle Bys urspe-

Hen over sommeren er der etableret en meget kraftig, blivende spunsvæg, der går 20 meter i dybden. Her skal Kunstkammeret, Dansk Plakatumuseum og Erindringsformidlingen have til huse.

cialister store dele af ursamlingen ned, mens sølvkammeret og fajancesamlingen blev helt lukket for publikum. Udstillingen af sølv og fajance måtte vente på mere sikre rammer.

Mens Den Gamle By normalt udstiller ting så de danner helheder rundt i huse, butikker og værksteder, er det tanken med Kunstkammeret, at det er de enkelte genstande, artefakter, der skal være i fokus.

Ideen om et kunstkammer modnedes og tog form af et topsikret udstillingsrum under jorden. Da planerne om et erindringshus og udstillingsbygning for Dansk Plakatumuseum også kom på tale, blev det til en samlet plan, der indgår som første etape af Den Gamle Bys ambitiøse udbygningsplan, der som bekendt også indebærer etableringen af et moderne bykvarter.

Første etape af Den Gamle Bys store udbygningsplan igangsat

Først på året faldt den sidste del af finansieringen på plads til den etape, der omfatter Dansk Plakatumuseum, Kunstkammeret, Erindringshus og Pavillon 1909. Projekteringen blev afsluttet, og 20. maj gav en indbudt licitation et så fornuftigt resultat, at arbejdet kunne igangsættes.

Hen over sommeren er der etableret en meget kraftig, blivende spunsvæg, der går ned i 20 meters dybde, og omfattende jordarbejder er udført. I august-september hamredes 80 stål-pæle ned i dybder på mellem 15 og 27 meter for dermed at forankre den kommende bygning. Sidst i september blev betonarbejdet påbegyndt, og råhuset forventes lukket

i januar, hvorpå forskellige former for murerarbejde tager over.

Parallelt hermed er restaureringen af tømmeret til Paviljonen fra 1909 for alvor gået i gang. I et telt på byggepladsen har publikum kunnet følge arbejdet, hvor man blandt andet har kunnet se malernes arbejde med afrensning af den gamle maling, mens tømmerne har repareret de store koniske søjler, de buede vægpartier og tagkonstruktionen.

I forbindelse med igangsætningen af det omfattende entreprenørarbejde har det været nødvendigt at nedrive en funkiskiosk, der har stået på stedet siden 1930'erne. Forinden nedrivningen er kiosken imidlertid grundigt opmålt og dokumenteret, ligesom dele af inventaret er gemt, hvilket betyder, at kiosken på et tidspunkt kan rekonstrueres.

To-etages ejendom fra Wenbovej i Hjørring. Huset er registreret og hjemtaget og vil blive genopført i Den Moderne By.

Masterplan for Den Moderne By

Efter tre-kvart års intensivt arbejde færdiggjorde styregruppen for Den Moderne By i foråret masterplanen for den kommende Havnegade-etape i Den Moderne By, som er finansieret via en donation fra A. P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal.

Den Gamle By har udarbejdet planen i samarbejde med bygherrerådgivere fra Rambøll. Derved er museets viden om historisk byggeri kombineret med Rambølls viden om moderne konstruktioner. I arbejdet har medvirket historikere, arkitekter, bygningsarkæologer, økonomer og ingeniører.

Masterplanen fastlægger byggeriets overordnede udformning og dets indbyggede funktioner – specielt i de underjordiske lokaler, som både skal rumme store udstillingsområder og en del af Den Gamle Bys interne funktioner. Desuden er byggefeltets geotekniske forhold undersøgt, og endelig er der udarbejdet budget for hele etappen.

Efterfølgende har museet påbegyndt projekteringen af den underjordiske bygningsbasis for de historiske huse. Til dette arbejde har Den Gamle By enterret med ingeniørfirmaet Viggo Madsen, som i samarbejde med Den Moderne Bys sekretariat og Den Gamle Bys bygningsafdeling varetager projekteringsarbejdet, der forventes afsluttet i begyndelsen af 2009.

Da værtshuset Bent J lukkede i foråret, blev hver eneste genstand omhyggeligt gennemgået, nedtaget og registreret med henblik på genetablering i Den Moderne By.

Tre-etages hjørnehus med tårn fra hjørnet af Provstevej og Thoravej i København. Den Moderne By håber at få mulighed for at hjemtage og genopføre huset.

Helt almindelige huse fra Hjørring, Helsingør og København på vej

Der er brug for en del huse til Den Moderne By. Derfor har Den Gamle By rundsendt en efterlysning efter nedrivningsdømte huse til borgmestre, tekniske forvaltninger, ejendomselskaber, nedrivningsfirmaer og andre, der kunne tænkes at være behjælpelig med at finde netop den type huse, som står på ønskesedlen til Den Moderne By.

Efterlysningen har resulteret i adskillige henvendelser, og pt arbejdes der på hjemtagning af to huse samt en autentisk rekonstruktion af et tredje.

Det ene af de to huse, der hentes til Den Gamle By, er en to-etages bygning, som blev opført i 1902 på Wenbovej i Hjørring. Huset er i løbet af foråret og sommeren opmålt og dokumenteret og vil blive nedtaget i løbet af efteråret.

Det andet er et tre-etages hjørnehus med tårn, der blev opført i 1887 på hjørnet af Provstevej og Thoravej i Københavns Nordvestkvarter. I skrivende stund venter vi på, at alle formaliteter skal falde på plads, så huset kan flyttes til Den Gamle Bys magasiner.

Begge disse beboelsesejendomme er en del af det, sociolo-

*Facader i Den Moderne Bys
Havnegade med, fra venstre,
Helsingørhuset, Skottenborghu-
set fra Viborg og hjørnehuset fra
København.*

gen Henrik Dahl i titlen på sin nyligt udkomne bog kalder den usynlige verden. Helt almindelige huse uden falbelader af nogen art. De er ikke tegnet af kendte arkitekter, de er på ingen måder unikke og er sikkert på forhånd diskvalificeret til at blive fredet. Men de fortæller en historie om, hvordan titusinder af danskere har levet og boet gennem de seneste 100 år. Derfor er de vigtige for Den Gamle By, der jo netop lægger vægt på de almindelige danskernes historie.

Det tredje hus, som museet planlægger at rekonstruere, er en flot hjørneejendom i tre etager, med tårn og spir. Huset er opført i 1898 på hjørnet af Sankt Annagade og Kongensgade i Helsingør. Det vil næppe blive muligt for Den Gamle By at erhverve et hus af den kaliber, idet sådanne huse kun yderst sjældent er truet af nedrivning. Da Den Moderne By imidlertid vil være ukomplet uden en ejendom af den type, har museet valgt at lave en rekonstruktion. Det har så også den fordel, at indretningen kan tilpasses, så huset kan rumme en række værdifulde interiører, som det kunne være vanskeligt at finde plads til andetsteds, ligesom der lægges vægt på, at Den Gamle Bys håndværkere her vil kunne erhverve en enestående erfaring med murede huse fra omkring 1900. Se om denne problematik i artiklen Autenticitet og faglig troværdighed andetsteds i denne årbog.

Værtshus, tapeter, arbejderhjem mv

Under det igangværende arbejde med at formidle efterkrigstidens byhistorie har Den Gamle By gennem længere tid interesseret sig for såvel værtshusenes som musikkens historie.

Da Jazzbar Bent J fra Nørre Allé i Århus ikke har gennemgået væsentlige ændringer siden åbningen i 1973, har værtshuset længe været i museets søgelys, så da indehaveren valgte at lukke værtshuset pr 1. marts kunne Den Gamle By gå i gang med at registrere og nedpakke dette yderst velbevarede værtshus- og jazz-klenodie.

Endvidere er til Den Moderne By hjemtaget drejebænk, remtræk og andre maskindele fra den nedlagte Balle smedeg og maskinfabrik i det nordlige Århus Kommune, suppleret med udvalgte genstande fra en bysmedje fra Aalborg.

Fra rådgivende civilingeniør Karl Holm, Sankelmarksgade 13 i Aalborg har museet modtaget et kontorinteriør. Firmaet blev etableret i slutningen af 1940'erne med ingeniøren og hans kone som eneste ansatte.

Fra Søndergade 35 i Horsens er hjemtaget hele facaden fra Thems Boghandel. Butiksfacaden stammer fra 1919 og har stået stort set uændret indtil for ganske nylig.

Også et komplet arbejderhjem fra Solbjerg i det sydlige Århus indgår nu i den samling, der om få år vil være med til at give kød og blod til Den Gamle Bys moderne bykvarter fra 1974.

Endelig bør også nævnes en samling på ca 3.000 ruller tapet, som i en årrække har ligget på lager i Sadolin Farveland på Tordenskjoldsgade på Trøjborg i Århus.

*Når man deltager i forløbet
Barn for en dag i Den Gamle
Bys Skoletjeneste, hersker der
streng disciplin.*

Den Moderne By er på jagt efter dagligvarer fra 1927 og 1974 som f.eks. denne rulle Vitawrap og et glas med nougatmarmelade. Det er en type varer, som typisk bliver brugt op, og derfor er kun få af dem bevaret i dag. Også fjernsyn og radioer fra begyndelsen af 70'erne er gode at få fingre i.

Undersøgelser og netværk

I Den Gamle By plejer vi at sige, at det gerne må være morsomt at gå på museum, men at det er vigtigt, at der ligger undersøgelser og viden til grund for alt, hvad vi foretager os.

Det gælder i al almindelighed, og det gælder også arbejdet med at kvalificere projektet Den Moderne By.

Således har projektets medarbejdere i det forløbne år udarbejdet større eller mindre detailundersøgelser om Bybillede og gademiljø 1927, Hovedlinier i danske byers gavlreklamer i 1920'erne og 70'erne, Funkis i byen, Åhavne og broanlæg i danske byer samt Statistisk oversigt over detailhandel og øvrigt erhvervsliv i danske byer 1974.

En række af disse undersøgelser publiceres på Den Gamle Bys hjemmeside.

Med henblik på indretning af udvalgte afsnit i Den Moderne By er der indgået samarbejde med en række institutioner, foreninger og netværk, for eksempel Post og Tele Museum, Glarmesterlavet, Radiohistorisk Forening Ringsted, Spejdmuseet i Århus, Kolonihaveforbundet i Danmark samt det tyrkiske miljø i Århus.

Ph.d stipendium i museumsformidling

Ønsket om at kvalificere museets daglige arbejde ligger også bag ansættelse af historikeren Ingrid Vatne, der i de kommende tre år skal undersøge forskellige former for dramatiseret museumsformidling og levende museum.

Bag initiativet står, foruden Den Gamle By, også museologistudiet på Det humanistiske Fakultet ved Århus Universitet. Kulturarvsstyrelsen bidrager substantielt til økonomien.

I løbet af de sidste ti år er der en voksende tendens til at opfatte museerne som kulturelle oplevelsescentre med fokus på aktivering af flere sanser. Den Gamle By har en lang tradition for at arbejde publikumsorienteret og har haft succes med at inddrage nye formidlingsformer som for eksempel introduktion af den såkaldte living history i Danmark og erindringsformidling til demente.

Resultatet af de tre års forskning vil blive gjort tilgængelig for museumsverdenen og danne grundlag for den videre udvikling på området. Ingrid Vatne skal under projektførelsen give forelæsninger, holde foredrag og foretage studieophold i udlandet.

Møntmestergård og bindingsværksmur

Andetsteds i denne årbog kan man få et indblik i det arbejde, der er godt på vej til at gøre Møntmestergården til en bygning af helt enestående kaliber. Håndværkere, arkitekter og konservatorer arbejder på højtryk, så bygningen kan være klar til åbning i maj 2009 som en markering af Den Gamle Bys 100 års jubilæum.

En del af året har det været muligt for publikum her at følge arbejdsprocesser som gobelinmaling, tapetrykning à la 1768, marmorering og skabelonmaling.

I 2008 blev kavalkaden over dansk bindingsværks historie færdiggjort. I løbet af året er muren, der afgrænser Den Gamle By ud mod Eugen Warmingsvej, blevet rejst, tavlene er blevet muret ud, og der er fuget, kalket og malet.

Det har i den afsluttende fase været en særlig stor udfordring for arkitekter, murere og malere at finde frem til de overflader, som passer til de enkelte partier, og ikke mindst til de mange tidsperioder og regionale variationer, muren kan byde på – og samtidig bevare en grad af helhed i bygningsværket.

Ud over de mange forskellige elementer i såvel bindingsværk som udskæringer, kan man nu på nært hold studere stentyper, fugeteknikker, tjære, oliefarver, voks-kaseinfarver og kalkfarver som passer til den stilperiode og de håndværks-traditioner som herskede på det givne tidspunkt. Bindingsværksmuren, der er blevet til på baggrund af en donation fra Sportsgoods Fonden, planlægges i øvrigt nærmere præsenteret i anden sammenhæng.

Bygningsvedligeholdelse

Bendtsens Pakhus har udviklet sig til en vigtig bygning i Den Gamle By. På førstesalen vises udstillinger, og i stueetagen afholdes arrangementer af forskellig art.

Bygningens indre er i år færdiggjort med opførelsen af et kraftigt dragerværk i stueetagen, sådan som man ser det i den type pakhuse fra 1600- og 1700tallet.

I 2008 har endvidere Toldboden, Højstolpehuset og Lemvighuset gennemgået en udvendig vedligeholdelse, hvor der er repareret tag, bindingsværk, murværk, skorstenspiber, døre og vinduer. Afslutningsvis er husene blevet nykalket, og døre og vinduer er malet.

Sidste hånd lægges på bindingsværksmuren ved indgangen til Den Gamle By. Muren fortæller dansk bindingsværks historie i 500 år.

Dragerværket i Bendtsens Pakhus under færdiggørelse.

Toldboden har skiftet farve. Tidligere var den i gulkalket tavl med rødt bindingsværk. Den røde overkalkning passer imidlertid bedre til perioden 1864, som området omkring toldboden repræsenterer.

Toldboden har i år tillige fået repareret det bolværk, som løber under huset.

Det har sikker også fanget manges opmærksomhed, at Toldboden i år har skiftet farve – tidligere har huset stået med opstreget rødt bindingsværk med gulkalkede tavl. Da huset imidlertid ligger i det kvarter, hvor museet formidler årstallet 1864, var det naturligt at give Toldboden et udtryk, som passer ind i 1864-bybilledet. På den tid var købstædernes foretrukne huse af murværk og evt. med pudset overflade. For at lægge sig op af denne byggeskik, pudsede eller overkalkede man ofte bindingsværkhusene, og Toldboden står derfor nu i en rød overkalkning, som netop giver et mere muragtigt udtryk.

Dansk Plakatmuseum, Bjørn Wiinblad og Cirkus på Plakaten

“Vi er i gode hænder i Den Gamle By”, udtaler lederen af Dansk Plakatmuseum Peder Stougaard. “Den Gamle By formår at komme ud over kanten til befolkningen, både nær og fjern. Så for Dansk Plakatmuseum kunne vi ikke ønske os et bedre sted at være, og fremtiden vil da også vise, at det er en god kobling med de to museer, når det nye plakatmuseum ser dagens lys”.

I Den Gamle By har Dansk Plakatmuseum i 2008 stået for to udstillinger. Først og fremmest en omfattende præsentation af Bjørn Wiinblads arbejde med over 1000 genstande.

Der findes næppe den dansker, der ikke på en eller anden måde kender Bjørn Wiinblads verden, og udstillingen, der kunne ses fra 12. april til 7. september, viste keramik, glas, porcelæn, plakater, skulptur, bogomslag, tekstiler – serieproduktioner som unika, kendte som ukendte motiver. De udstillede plakater tilhører Dansk Plakatumuseum, mens hovedparten af genstandene er lånt fra Det Blå Hus i Lyngby, som var Bjørn Wiinblads hjem. Udstillingen blev åbnet af Guy Badse, som igennem 45 år var sekretær for kunstneren.

Den anden udstilling, Cirkus på Plakaten, viste en enestående serie af plakater fra cirkus, der gennem de sidste mange årtier har optrådt rundt omkring i Danmark. Udstillingen kunne ses fra 24. maj til 2. november.

Der ud over har Dansk Plakatumuseum arrangeret eller været medarrangør af udstillinger rundt om i Danmark.

Udstillinger i Den Gamle By

Den store juleudstilling i 2007 havde titlen Jul i Butikken og viste udsmykning og varer fra det sidste halve århundredes butiksudstillinger. Mekaniske nisser, kæmpestore julemænd i papmache, nisselandskaber og så en enkelt nissehue hos Pladepusheren fra 1974, hvor LPerne med bl.a. Roxy Music og Emerson, Lake and Palmer var vigtigere end juleudsmykningen.

I påsken åbnede Hendes Majestæt Dronningen Musæum 1927, der indgår som en permanent udstilling i kvarteret fra 1927. Se nærmere artikel om Musæum 1927 andetsteds i denne årbog.

16. august åbnede biskop Kjeld Holm udstillingen Farvel og Tobak?, som dels fortæller tobakkens historie fra dengang, man så tobak som medicin og frem til nutidens restriktioner, dels viser en bred vifte af de ofte snurrige genstande, der knytter sig til tobakskulturen. I Den Gamle By er vi ikke berøringsangste; vi viser historien som den var, også de sider, som fra tid til anden måtte være upopulære. Se i øvrigt artikel herom andetsteds i årbogen.

Der ud over har været vist udstillingerne Bjørn Wiinblad og Cirkus på Plakaten, som er omtalt ovenfor under Dansk Plakatumuseum.

Dansk Plakatumuseum har i 2008 arrangeret to udstillinger i Den Gamle By om henholdsvis Bjørn Wiinblad og Cirkus.

Begivenheder og underholdning

Også i 2008 afviklede Den Gamle By en række temadage. Forårets temadage blev indledt med kagedagene, som var et nyt initiativ. Initiativet blev godt modtaget af museets gæster, der kunne opleve fremstillingen af sneboller, sprutbakkelser og hjulkage over ildstederne i de historiske køkkener i 1800-tallet. Eller man kunne besøge husmoderen i Havbogade, som i 1910 har fået støbejernskomfur med indbygget ovn og derfor kan bage alle de traditionelle småkager, som vi kender i dag. På et sønderjysk kaffebord skal der være mindst syv forskellige slags kager. Den Gamle Bys bager havde kikket i de gamle opskrifter og bagt boller, sandkage, tærter, småkager og meget mere, som museets gæster kunne nyde ved det store sønderjyske kaffebord i Bendtsens Pakhus.

Efter kagedagene fulgte legedagene, der i 2008 også omfattede en brandbil som et resultat af et frugtbart samarbejde med Falck. Herefter fulgte soldaterdage og pinsemarked. I maj fik Den Gamle By besøg af syv japanske kunsthåndværkere, der viste deres kunnen inden for traditionelt japansk kunsthåndværk.

Efteråret bød traditionen tro på havedage, festugemarked, håndværksdage og bryggedage. Som noget nyt blev husflidsforeningernes årlige knipliedag i august afholdt i Den Gamle By. Flere end 20 deltagere demonstrerede teknikken og viste de smukke kniplinger frem for museets gæster.

På museets legedage er der gang i gaderne og aktivitet både blandt publikum og museets aktører.

2008 har budt på masser af musik og underholdning i Den Gamle By. Man har som sædvanlig kunnet opleve marchmusik i gaderne i forbindelse med soldaterdagene og julen, og som noget nyt spillede Duo Historico klassisk guitar musik fra 1800tallet i Købmandsgården ved sæsonstarten i Påsken.

Sommeren 2008 bød som sædvanlig på promenadekonserter i Traktørstedet Simonsens Have. Koncertrækken begyndte i Pinsen, hvor Arionkoret traditionen tro sang solen op pinse-søndag.

Samarbejdet med Arionkoret blev cementeret i 2008, hvor koret for anden gang lavede musikalsk salon på Helsingør Theater i Aarhus Festuge. Igen kunne man opleve munter underholdning med solistoptrædere, korarrangementer og fællessang på de skrå brædder efterfulgt af kaffe og lagkage i teatrets hyggelige gårdmiljø. Arion gentager sidst på året 2007s julesucces En Rigtig Julekoncert, hvor koret i samarbejde med publikum synger julen ind ved seks koncerter.

Også det mangeårige samarbejde med teaterselskabet Pulchra Sæmper Veritas blev konsolideret i 2008. For 10. gang optrådte PSV i Traktørstedet, og i den anledning blev to af de morsomste Holbergkomedier, der tidligere havde været på programmet, genopsat. Næmlig Kildereysen og Den Forvandlede Brudgom, hvor Holberg underholder med alle de genvordigheder, som det erotiske driftliv kan føre med sig. Det blev til i alt 10 festlige jubilæumsforestillinger i skolernes sommerferie. PSV runder sæsonen af med den underholdende Holbergkomedie Juule-Stue, hvor man kan opleve Holbergs humoristiske beskrivelse af 1700tallets moral og julelege ved 12 forestillinger på Helsingør Theater i december.

Helsingør Theater

Helsingør Theater har i 2008 lagt hus til så forskellige arrangementer som klassiske koncerter, opera, skuespil og foredrag. Vanen tro var teatret ramme om Aarhus Symfoniorkestrets kammerkoncerter i efteråret og Den Jyske Operas liedkoncerter i foråret. Her var mulighed for at opleve kammermusik og lieder i verdensklasse. Efteråret bød som sædvanlig på klassisk guitar, da Aarhus International Guitarfestival løb af stablen i efterårsferien.

Sommeren på Helsingør Theater stod i operaens tegn. Det mangeårige samarbejde med Aarhus Sommeropera mandede

Et par af museets unge gæster er gået på opdagelse og er ved at undersøge, hvad der gemmer sig bag den lukkede dør.

*Hendes Majestæt Dronningen
åbnede i påsken den perma-
nente udstilling *Musæum 1927*.*

igen ud i en række sommerforestillinger. I 2008 gjaldt det Gaetano Donizettis *Elskovsdrikken*. Igen i år blev der både lavet almindelige forestillinger og specielle skoleforestillinger, hvor skolebørn kunne opleve en rigtig opera.

I sensommeren var det så *KammerOperaen*, der med store armsving og simple midler indtog scenen på Helsingør Theater. Denne gang var det en anden af Donizettis humoristiske operaer, man kunne opleve. Næmlig *Don Pasquale* der præsenterer opskriften på, hvordan man får skovlen under sin onkel og fingrene i formuen og hende man elsker.

Ud over de kunstneriske arrangementer dannede det historiske teater ramme om en række erhvervsarrangementer. En række firmaer, der søger et anderledes og stemningsfuldt rum, havde valgt at afholde kongresser og møder i teatret.

Særlige gæster

I påsken deltog *Hendes Majestæt Dronningen* i åbningen af *Musæum 1927*. Det foregik 18. marts ved et arrangement i Helsingør Theater. Efter talerne læste skuespiller Merete Hegner tekster op af Ebbe Kløvedal Reich, Adam Oehlenschlä-

Japans ambassadør Masaki Okada og frue på besøg i Den Gamle By oktober 2007.

ger, Knud Sørensen og Storm P. Teksterne behandlede hver på deres måde temaet museum og historie.

23. marts besøgte Hans kongelige Højhed Prins Henrik Den Gamle By.

En række udenlandske ambassadører har i årets løb besøgt Den Gamle By. 12. oktober 2007 var Japans ambassadør Masaki Okada på besøg, 11. december var det Italiens Andrea Mochi Onory og 3. marts den amerikanske James P. Cain.

Der ud over har også borgmestere og officielle repræsentanter fra Århus' venskabsbyer Skt. Petersborg, Novisad og Harbin aflagt museet besøg.

Også en lang række udenlandske kulturfolk, forskere og museumsfolk har i årets løb besøgt Den Gamle By: 23.-25. november 2007 en gruppe fra The Hungarian Open Air Museum i Szentendre med museumsdirektør Miklós Cseri i spidsen, 8.-9. december en gruppe norske museumsfolk fra Maihaugen i Lillehammer, 6. februar Yael Nitzan fra Israel, 25.-28. april bestyrelsen for Association of European Open Air Museums og 23. juli kulturchef Karin Semberg fra Linköping i Sverige.

Den 22. august var en delegation fra Malopolski-regionen i Polen på besøg med henblik på at få inspiration til realisering af et stort frilandsmuseumsprojekt for genskabelsen af en Galicisk by; i spidsen for delegationen var vice-præsident Leszek Zegzda og museumsdirektør Robert Slusarek fra regionsmuseet i Nowy Sacz, hvor den Galiciske by skal opføres.

Og 26. august fik Den Gamle By besøg af 63 museumsfolk fra ICOMs organisation for science- and technologymuseer, CIMUSET, med præsident Bernard Blache i spidsen.

Forskning og publikationer

Christensen, Søren Bitsch: Byhistorie – en markedsplads for forskere (sammen med Jørgen Mikkelsen). Historie 2008, 1 s. 122-129.

Ingvordsen, Jens og Tove Engelhardt Mathiassen: Musæum 1927, Den Gamle Bys Årbog 2008 s. 30-37.

Ingvordsen, Jens: Julen i Den Gamle By: Rubicon 2007, 4 s. 7-26.

Ingvordsen, Jens: En serie artikler om jul på Den Gamle Bys hjemmeside.

Mathiassen, Tove Engelhardt: Fest og festtøj gennem 100 år. Den Gamle Bys årbog 2008 s. 58-68.

Mathiassen, Tove Engelhardt og Jens Ingvordsen: Musæum 1927, Den Gamle Bys årbog 2008 s. 30-37.

Mortensen, Mette Tapdrup: Anmeldelse af Mats Hayén: Stadens puls. Historie 2008, 1 s. 235-237.

Ravn, Thomas Bloch: Comments on Sten Rentzhog's Book. On the Future of Open Air Museums, Östersund, 2008 s. 17-21.

Ravn, Thomas Bloch: How Den Gamle By has adapted to the Demands of the Market Economy. Samme sted s. 71-75.

Ravn, Thomas Bloch: "Man maa ikke berøre de udstillede Gjenstande". Danske Museer nr. 4, juni 2008 s. 19-22.

Ravn, Thomas Bloch: Den Gamle By er et museum for både

Museets personale har i 2008 været på studietur til andelslandsbyen Nyvang ved Holbæk.

tossen og professoren. Boulevarden, Jubilæumsskrift for VUC Århus, 2008 s. 94-97.

Ravn, Thomas Bloch: Living History in Scandinavian Open Air Museums – especially Den Gamle By. Living History im Museum, Volkskundliche Kommission für Westfalen, Münster 2008 s. 79-89.

Ravn, Thomas Bloch: Autenticitet og faglig troværdighed, Den Gamle Bys årbog 2008 s. 7-19.

Schanz, Elsebeth Aasted: Manden og mennesket Hans-Jørgen. Tankens grænseland. Festskrift for Hans-Jørgen Schanz 60 år s. 331-340. Modtryk 2008.

Schanz, Elsebeth Aasted: Tobakken er kommet på museum, Den Gamle Bys Årbog 2008 s. 38-51.

Faglige hverv

Museumsdirektør Thomas Bloch Ravn

Præsident for Association for European Open Air Museums. Adjungeret lektor i historie ved Aarhus Universitet. Formand for bestyrelsen for Dansk Center for Byhistorie. Bestyrelsesmedlem i Aarhus Sommeropera. Medlem af Dansk Komité for Byhistorie, Århus Byhistoriske Fond, Universitets-Samvirket i Aarhus og Folkeuniversitetets Programudvalg. Medlem

I april holdt bestyrelsen for Association of European Open Air Museums møde i Den Gamle By. Fra venstre ses museumsdirektør Vitezslav Koukal, Valakiske Frilandsmuseum, Rosnov, Tjekkiet, museumsdirektør Jan Carstensen, Westfalisches Freilichtmuseum im Detmold, Tyskland, museumsdirektør Thomas Bloch Ravn, Den Gamle By, museumsleder Solveig Sjöberg Pietarinen, Hantverksmuseet Klosterbacken, Åbo, Finland, museumsinspektør Maret Tamjärv, Estonian Open Air Museum, Tallin, Estland, museumsdirektør Richard Harris, Weald and Downland Open Air Museum, West Sussex, England samt museumsdirektør Paul DeCeuster, Bokrijk, Belgien.

Den Gamle Bys Venner var på studietur til Nordengland i juni. Her fra besøget i banken på frilandsmuseet Beamish.

af bedømmelsesudvalg vedrørende udnævnelse af adjungeret professor ved Institut for Historie og Områdestudier.

Overinspektør Johnny Møller Jensen

Sekretær for De danske Museers havepulje (sammen med gartnerformand Gitte Røn).

Publikumschef og museumsinspektør Trine Locht Elkjær

Medlem af Ekspertpanelet for Danske Turist Attraktioner.

Medlem af arbejdsgruppe under Kulturarvsstyrelsen i forbindelse med udarbejdelse af publikumsundersøgelser på danske museer.

Projektchef og museumsinspektør Allan Leth Frandsen

Medlem af Dansk Komite for Byhistorie og af museernes Håndværks- og Industripulje.

Bygningschef Niels Meyer

Medlem af de danske museers møllepulje.

Museumsleder Peder Stougaard

Overdommer i plakatkonkurrencen for Riverboat Jazzfestival, Silkeborg og for Bloddonorerne i Danmark.

Museumsinspektør Elsebeth Aasted Schanz

Medlem af museernes håndværks- og industripulje samt af Det Lærde Selskab i Aarhus. Censor ved Institut for Æstetiske Fag, afdeling for Dramaturgi på Aarhus Universitet og ved Institut for Kunsthistorie og Teatervidenskab på Københavns Universitet.

Museumsinspektør Jens Ingvordsen

Medlem af bestyrelsen for Vif og Hans Dissings Fond.

Museumsinspektør Tove Engelhardt Mathiassen

Sekretær for De danske Museers dragt- og tekstilpulje. Medlem af de danske museers boligpulje, ICOM Costume og BIN-Norden.

Lektor Søren Bitsch Christensen

Formand for Dansk Historisk Fællesråd. Medredaktør af Historie (indtil 1. august). Valgt medlem af International Committee for the European Association for Urban History samt medlem af Dansk Komité for Byhistorie og Landbohistorisk Selskab. I øvrigt medlem af ph.d.- og adjungeret professoratsbedømmelsesudvalg ved Aarhus Universitet og Syddansk Universitet.

Ph. d.-studerende Mette Tapdrup Mortensen

Medlem af Dansk Komité for Byhistorie. Bestyrelsesmedlem i Selskabet til Forskning i Arbejderbevægelsens Historie. Redaktionsmedlem i tidsskriftet Fortid & Nutid.

Konferencer, studierejser og foredrag

Den Gamle Bys medarbejdere deltager året igennem i talrige møder i museernes puljer og arbejdsudvalg, i turistpoliti-

Man bliver nødt til at arbejde for føden og finde sig i at blive skældt ud, når man er Barn for en dag i Den Gamle Bys skoleforløb.

Museet samler målrettet på tøj til livets højtid. Her ses Dorte Maj på sin konfirmationsdag i 1988. Hun blev konfirmeret i Risskov Kirke af pastor Lisbeth Smedegaard Andersen. Statuen er af Kai Nielsen.

ske sammenhænge og omkring lokale udviklingsprojekter. Mange medarbejdere holder foredrag i Folkeuniversitetet og i foredragsforeninger, ligesom der gennemføres et stort antal omvisninger og introduktioner i Den Gamle By. Der ud over afvikles interne personalekurser, brand- og førstehjælpskurser. Ud over ovenstående skal følgende nævnes:

Museumsdirektør Thomas Bloch Ravn

Møde i Nordisk Netværk på Jamtli i Östersund, Sverige 9.-11. april. Bestyrelsesmøde i Association of European Open Air Museums i Den Gamle By 24.-27. april. Kulturministeriets seminar om Kulturens merværdi, Trapholt i Kolding 27. august. Deltagelse i markeringen af Ungarns Organisation af Frilandsmuseers 40 års jubilæum 8.-9. september på Göcsej Open Air Museum i Zalaegerszeg med indlægget Open Air Museums on the Verge of a New Era. Studietur til Japan 14.-26. september med besøg på museer i Tokyo, Takayama, Kanazawa og Kyoto.

Overinspektør Johnny Møller Jensen

Deltagelse i Kulturarvsstyrelsens museumsmøde på Nyborg Strand 29. og 30. april 2008, i Midtjyske Museers årsmøde på Gl. Estrup 23. maj samt i studietur med Den Gamle By Venner til Nordengland 14.-21. juni.

Publikumschef og museumsinspektør Trine Lochth Elkjær

Diverse møder i Visit Denmark, Visit Århus og TopAttraktioners regi. Talrige møder og vurderingsrejser i forbindelse med Danske Turist Attraktioner. Studierejse til tyske julemarkeder 4. – 7. december 2007 og studietur til Middelalderfestivalen i Horsens 30. august 2008.

Bygningschef og arkitekt Niels Meyer

Studietur til Fredensborg Slot 3. juni.

Museumsleder Peder Stougaard

Foredrag om Plakaterne, Dansk Plakatmuseum og mit liv, Bymuseet, Århus 3. oktober 2007, Engelsholm Højskole 15. oktober 2007 og 12. marts 2008 og Dansk Plakatmuseum og mit liv, Rotary, Århus 18. september 2008. Deltaget i Kultursamvirkets møde, Århus 26. september 2008.

Lektor Søren Bitsch Christensen

Deltagelse i seminaret Baltic connection. Uncovering the common past of the countries of the Baltic Sea (1450-1800), Stockholm 12.-13. juni med foredraget Databases and web presentations of Danish maritime history in the 18th cen-

ture. Deltaget i IXth International Conference on Urban History, Lyon 27.-30. august med indlæg om Danish civic militias of the 18th and early 19th century – public spectacle, disciplinary instrument or military institution? Deltaget i seminaret Umstrittene Sicherheit. Militärische Mobilisierung, gesellschaftliche Ordnung und politische Partizipation in der Neuzeit, Universität Potsdam 11.-13. september med indlægget For the Protection of the Town and the Glory of the King. Danish Civic Guards between the Introduction of Absolutism and the Napoleon Wars, 1660-1801. Medarrangør af Sønderjysk byhistorie, Landsarkivet for Sønderjylland, Aabenraa 28. oktober. Medlem af forskningsgruppen The Post-Industrial City: Urban challenges and responses since 1950, møde afholdt på Stockholms Universitet 12.-14. november.

Museumsinspektør Elsebeth Aasted Schanz

Foredrag for Sankt Markus Sogns Ældreklub 2. oktober 2008 om Røg og rulletobak. Tobakken er kommet på museum.

Museumsinspektør Jens Ingvorsen

Komiteen for Det danske Urmuseums årlige møde 2. juni 2008.

Museumsinspektør Tove Engelhardt Mathiasen

Deltagelse i oplysningsdag på Århus Rådhus 8. oktober 2007 under temaet At leve med demens med indlæg om erindringsformidling i Den Gamle By. Foredrag for Slægts-historisk Forening i Hjørring 20. november 2007 med Som man klædte sig 1750-1850. 3. april 2008 møde med Tyrkisk Dansk Forening og Aarhus Aleviler Forening med henblik på etablering af en tyrkisk lejlighed i Den Moderne By. 24. april 2008 studietur til Kunstindustrimuseet og Centre of Textile Research Københavns Universitet.

Ph.d.-studerende Mette Tapdrup Mortensen

Foredrag om Peder Madsens Gang – fattigbolig eller arnested for fordærvt?, Slægts-historisk Forening for Vestegnen, Glostrup 22. januar 2008. Deltager i European Social Science History Conference konference i Lissabon 26. februar-2. marts med indlægget A home in the city: boarding houses in Copenhagen 1880-c. 1960. Deltager i seminar på Centre for Urban History, Leicester, England 19. marts med indlægget Single people in Danish urban households 1880-1960. Deltager i

Urban History Groups årsmøde, Nottingham, England 27.-28. marts. Deltager i seminar på Center for Bolig og Velfærd (BOVEL), København 4. juni med indlægget Logerende og pensionærer – en kulturhistorisk undersøgelse af enligst stilledes boligformer i København og Århus ca. 1880-1960.

Den Gamle Bys bestyrelse

Den Gamle Bys bestyrelse består af bestyrelsesformand, administrationschef Jørgen Andersen og næstformand, murermester Kaj Buch-Andersen, som sammen med LO-formand Hans Halvorsen udgør museets forretningsudvalg.

Der ud over består bestyrelsen af dekan Bodil Due, Aarhus Universitet, regionsrådsformand Bent Hansen, formand for Kommunekontaktrådet i Region Midtjylland, borgmester Anders G. Christensen, Favrskov Kommune, administrerende direktør i Aktieselskabet Carl Christensen Thomas Jensen, formand for Erhverv Aarhus, direktør Peter Kjær, koordinator Jens Winther og direktør Erik Meistrup, begge udpeget af Århus Byråd, samt tømrerformand Ejvind Maltesen som repræsentant for museets medarbejdere.

Personale

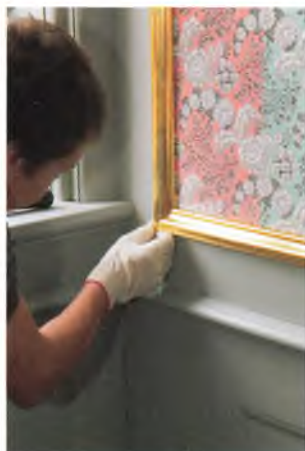
Museumsdirektør er mag. art. Thomas Bloch Ravn, og civiløkonom Jørgen Laurits Pedersen er vicedirektør.

Ud over direktionen består den daglige ledelse af overinspektør, cand. phil. Johnny Møller Jensen, af publikumschef, cand.mag. Trine Locht Elkjær, af bygningschef, arkitekt maa Niels Meyer og af projektchef, cand. phil. Allan Leth Frandsen.

Museumsdirektør Thomas Bloch Ravn har det overordnede ansvar for museale principper, udvikling og strategi samt for eksterne kontakter. Ud over ledelsen refererer følgende til museumsdirektøren: direktionssekretær Fritse Meyer, pressekoordinator Merete Pallesen, museumsleder Peder Stougaard, Dansk Plakatmuseum samt lektor, ph.d. Søren Bitsch Christensen, som er leder af Dansk Center for Byhistorie. Thomas Bloch Ravn er endvidere vejleder for ph.d. stipendiat Ingrid Vatne.

I Dansk Plakatmuseum er foruden museumsleder Peder Stougaard ansat museumsassistenterne cand. mag. Birgitte Olsen, Stig Bek og Pierre P. Briand de Crevecoeur.

Tømrerne fastgør de forgyldte lister omkring det håndtrykte tæppe i Møntmestergården.

I Dansk Center for Byhistorie er foruden Søren Bitsch Christensen ansat ph.d.-studerende Mette Tapdrup Mortensen. Jeppe Klok Due har været ansat som projektmedarbejder.

I Den Moderne Bys sekretariat er ansat projektkoordinator, cand. mag. Lisbeth Skjernov, bygningsarkæolog Erik Bjerre Fisker samt arkitekt maa Jonas Rump Nielsen. Der ud over cand. mag. Nina Seirup og cand. phil. Anne Cathrine Lorentzen.

Vicedirektør Jørgen Laurits Pedersen er ansvarlig for økonomi, personale samt museets almindelige drift. Regnskabschef er Malene Mønsted og Aase Back Kjeldsen er ansat som regnskabsoverassistent. Merete T. Lantz, Finn Haim, Karin Christiansen, Lene Frederiksen og Dorthe J. Andersen er ansat som bogholderiassistenter. Lisbeth Poulsen og Bogdan Jachowski som kontormedhjælpere. Derudover korrespondent Irmelin Kielsgaard samt kontorassistenterne Marianne Toft Hansen og Jane Brahe.

Vagtafdelingen består af vagtmester Jan Thingvad Olsen og vicevagtmester Michael Calaminus. Derudover er ansat driftsassistenterne Knud Friis Vindum, Dan Christensen og Rene Christensen. 19. juni modtog Jan Thingvad Olsen et legat fra Birte og Peter Jensens Fond. Legatet blev givet til en medarbejder i Den Gamle By, som har udvist et særligt engagement og ydet en særlig indsats.

Rengøringsformand er Anne Mette Worm Hansen, og assistenter er Jette Engelsbæk Olesen, Karsten Nielsen, Bente Pind, Annette Broni Sørensen, Anette Vraa Junge, Henriette Kløve Nielsen, Anja Ditte Pallesen og Kim Pape Andersen. Rengøringsgruppen suppleres i sommerperioden med et antal medhjælpere.

Overinspektør Johnny Møller Jensen har ansvaret for Den Gamle Bys samlinger, udstillinger og bevaringsafdeling. Med reference til overinspektøren er ansat museumsinspektørerne, ph.d. Elsebeth Aasted Schanz, cand.phil. Tove Engelhardt Mathiassen og cand.mag. Jens Ingvordsen. Museumsassistenter er Laurits Nørgaard Petersen, Finn Andersen, Karen Flaskgaard, Jane Brügger, Lorents Larsen, Lotte Nielsen, Lone Engelbrecht, Rikke Hartmann Andreassen, Mie Bøgild og Jens Kristian Lindhardt Boll, som også er aktør i Levende Museum.

Bevaringsafdelingen ledes af kulturhistorisk konserve-

ringstekniker Karen Woer. Afdelingen består der ud over af konservator, cand.scient.cons. Nynne Raunsgaard Sethia, grafisk konserveringstekniker Ole Hertzum, møbelkonservator Torsten Meinert Johnsen samt af konserveringsassistenterne Astrid Lea Lindhardt, Edel Helga Kragh, Birgitte Haundal Sørensen samt Kari Helene Berg. Hans-Henrik Tungelund er projektansat møbelkonservator, og Bodil Klarskov Larsen er praktikant fra London Metropolitan University.

Anne-Grete Roed er Den Gamle Bys bibliotekar og har samtidig ansvaret for Den Gamle Bys Venner.

Gartnerafdelingen består af formand Gitte Kidmose Røn og af medhjælperne Rasmus Holm Pedersen, Edith Sommer Henriksen, Frank Kristensen og Leif Løwenstein Olsen.

Publikumschef Trine Locht Elkjær er ansvarlig for Levende Museum, skoletjeneste, arrangementer, butik og billetsalg samt for information og markedsføring.

Den Gamle Bys Levende Museum ledes af lærer Henning

En sommerdag i Aagade.

I sommer ankom seks gæslinger, som efter en kort tilvæning nu bevæger sig hjemmevant rundt i gadebilledet.

Lindberg, mens lærer Marianne Bager er leder af skoletjenesten. Til de to afdelinger er knyttet udviklingsmedarbejder, dramaturg Christin Vesterager Clausen, museumsassistenterne Ingrid Dal og Birgitta Hoenig Fuglsang samt bødker mm Lars Ørbæk Laursen. Personalet i både Levende Museum og skoletjeneste suppleres med et større antal medhjælpere.

Afdelingerne for informationer, marketing og aktiviteter består af informationsmedarbejder Marianne Gjørtz Hougard, projektmedarbejder Espen Bregenov-Pedersen, kontorelev Anna-Kathrine Rebbe Ingvordsen samt informationsassistenterne Kamma Mogensen og Ertie Schack Krarup.

Leder af Den Gamle Bys systue er kostumier Hanne Melvej Lyngbye. Museumsassistenter er Inger Askov Johnsen, Connie Hoffmann, Lise Andersen Rendbæk og Anette Schneider.

I afdelingen for butikker og billetsalg er ansat indkøber Jytte Jørgensen, lagermedhjælperne Jytte Nielsen og Tina Jønsson, bagerne Henning Løbner og Anja Nordenhof Vitved, projektmedarbejder Mette Greve Hansen, butiksassistenterne Dorthe Gaarsvig Døssing og Leila Ostenfeldt samt publikumsassistenterne Lone Kjeldgaard Klein og Bjarne Brun Bjerg. Personalet i både butikker og billetsalg suppleres med et større antal medhjælpere.

Traktørstedet Simonsens Have ledes af bestyrer Bente Snedker. Rikke Pedersen og Anne Kathrine Gundestrup er

En styregruppe har på månedlige møder lagt linierne for Møntmestergårdens indvendige dekoration.

ansat som kokke, Bente Klarskov som ernæringsassistent, Rie Pedersen som smørrebrødsjomfru og Birgitte Dolleris Thomsen som rengøringsassistent. May Romilly Nielsen er kontor-medhjælper. Personalet i Traktørstedet suppleres ligeledes af et stort antal medhjælpere i højsæsonen.

Bygningschef Niels Meyer har ansvaret for museets tegnestue, bygningsafdelinger, teknik og udstillingsafdelingen samt en række projekter. På Den Gamle Bys tegnestue er ansat arkitekt maa Karen Marcmann, arkitekt Martin Bohøj, teknisk assistent Lise Kjær Gardiner, museumsassistent Solveig Kirstine Kristensen og bygningskonstruktør Martin Sommer. Her ud over bygningsarkæolog, cand. mag. Erik Bjerre Fisker og arkitekt Jonas Rump Nielsen. De to sidstnævnte indgår også i afdelingen for Den Moderne By.

Den Gamle Bys IT- og sikringsafdeling ledes af tekniker Ole Bojesen. I afdelingen er endvidere ansat tekniker Frands Christian Frandsen og elektriker Lars From Nielsen. IT-medarbejdere er Christoffer Rasmussen og Johnny Schibler Jensen.

Murerafdelingen ledes af formand Hans Bendix Weiss. Lars Fabricius, Carl-Henrik Bindslev Vammen, Torben Hen-

rik Jacobsen og Peter Tandrup er ansat som murersvende. Niels Kure Jensen og Laurids Søgaard Jørgensen er ansat som murerarbejdsmand, John Nielsen som brolægger.

Tømrerne ledes af formand Ejvind Maltesen. Lasse Ebbe Reffsøe Ebbesen, Lars Erik Jakobsen, Gert Lundgaard Rasmussen og Thomas Bordal er ansat som tømrrersvende. Christian Rønne Larsen er ansat som tømrrerlærling.

Malerafdelingen ledes af formand Torsten Lykke Nielsen. Ditte Marie Skjøth, Klaus Jensen, Anne Mette Sørensen, Amanda H. Frederiksen og Dorthe Kristensen Beaudhots er ansatte som malersvende. Hans Henrik Olsen er ansat som dekorationsmaler. Jonathan B. Jørgensen og Stina Svendgaard Jørgensen er ansat som malerlærlinge.

I udstillings- og vedligeholdelsesafdelingen er ansat udstillingsteknisk koordinator Kurt Edelhardt Eriksen, museumsmed Gunnar Rune Alvar Olsson og museumsassistent Edith Palermo.

English summary

After a record number of visitors in 2007, we expect a more moderate number in 2008, hopefully around 340.000.

Den Gamle By has opened a new permanent exhibition in the 1927 town-district. An old-fashioned museum as they typically looked in the 1920s with exhibitions displaying a little of everything. A museum within the museum so to speak.

The interior preservation and decoration of the Mintmaster's Mansion from Copenhagen has been accelerated, and the building is planned to open to visitors in May 2009, where Den Gamle By celebrates its centennial.

Financing the first part of Den Gamle By's expansion is now completed. This part consists of four buildings: A circular pavilion from the national expo in 1909, an exhibition building for The Danish Postermuseum, the House of Memories intended for people suffering from dementia, and an underground museum for a permanent exhibition of silverware, delftware, clocks and watches. The building contractor began the construction work around midsummer.

The master plan for the first part of 1974-district was completed and the more detailed planning of the basement was initiated. A house from Hjørring was documented and

dismantled for later re-building. Several interiors have been taken home. Among them a family owned engineer company, a worker's home and a pub where jazz was played several times a week. Also many minor research-projects have been carried out in order to qualify the collection of buildings and interiors.

During the year, there have been plenty of special events for the museum's visitors such as temporary exhibitions and theme-days, and the living history department has initiated small role-plays in the streets. A PhD student has been attached to the living history department. The PhD student will analyze the general development in living history in Danish and some European and American museums.

The Center for Urban History, which is run in collaboration with the University of Aarhus, has among a number of other activities, published a volume about Danish Towns during Absolutism in English.

-
 Spiseplads for medbragt mad
 Picnic area – indoor picnic area
 Hier können Sie mitgebrachtes
 Essen geniessen
-
 Restaurant
-
 Toiletter
 Toilets
 Toiletten
-
 Monttelefon
 Pay phone
 Münztelefon

- ❶ Accisebod, kopi af bygning fra Korsør, billetsalg
- ❷ Eilschous Boliger, hus fra Munkemøllestræde i Odense, 1760'erne, indrettet som en stiftelse for præsteenker og borgerlige jomfruer 1833
- ❸ Pakhus fra Hobro, 1814
- ❹ Drivhuse fra Bernstorff Slot og Geelsgård på Sjælland, ca 1850, Blomstergartneriet
- ❺ Bullade fra Koldingegnen, 1700-tallet
- ❻ Gartnerhus fra Randersegnen, 1800-tallet
- ❼ Lille Rosengården fra Randers. Længe med lejeboliger, 1741, indrettet med værksteder for lysestøber, sæbesynder, bødker, skomager samt bolig for skomageren, 1840 og for en fattig familie
- ❽ Hus fra Viborg, 1830, indrettet med værksted og bolig for cykelsmeden, ca 1930
- ❾ Renæssancegården. Forhus til købmandsgård fra Århus, 1593, anvendes til skoletjeneste og børneaktiviteter
- ❿ Huse fra Haderslev, 1700-tallet, indrettet med værksteder for maler, tømrer og snedker
- ⓫ Hus fra Århus, 1700-tallet, indrettet med tobaksspinderi og tobaksbutik
- ⓬ Tobakslade fra Fredericia, 1800-tallet
- ⓭ Reberbane fra Nyborgegnen, 1800-tallet
- ⓮ Retirader fra København, 1800-tallet
- ⓯ Hus fra Svendborg, 1761, indrettet med skrædderværksted og bolig, ca 1890; i kælderens mod Agade kobbersmed
- ⓰ Renæssancehus fra Aalborg, 1571, indrettet med apotek, ca 1750
- ⓱ Lysthus fra Aalborg, 1700-tallet, apotekerhave med lægeurter
- ⓲ Stampemølle fra Fåborgegnen, 1824
- ⓳ Sprøjtehus fra Århus, 1818
- ⓴ Hus fra Kalundborg, 1700-tallet, indrettet med hattemagerværksted
- ⓵ Pakhus fra Aalborg, 1600-tallet, indrettet med museumsbutik
- ⓶ Renæssancehus fra Århus, 1600-tallet, indrettet med værksteder for urmager og guldsmed; på 1. og 2. sal Det danske Urmuseum
- ⓷ Smedje fra Haderslev, 1800-tallet
- ⓸ Renæssancehus fra Aalborg, 1600-tallet, indrettet med bageri og brænderi
- ⓹ Fedestald fra Kertemindeegnen, 1700-tallet
- ⓺ Gavlhus fra Århus, 1600-tallet, indrettet med gravørværksted og bogbinderi
- ⓻ Lysthus fra Århus, 1700-tallet
- ⓼ Borgmestergården. Købmandsgård fra Århus, 1597, indrettet som købmandsgård, ca 1780; via indgangen fra Torvet en kavalkade over borgerlige stuer, 1600-1848; renæssancehave
- ⓽ Hus fra Aalborg, 1600-tallet, indrettet med farveri

- 30 Hjørnehus fra Århus, 1700-tallet, indrettet med værksteder for glarmester, fotograf og xylograf samt butik og bolig for farveren
- 31 Hus fra Århus, 1800-tallet, indrettet med bogtrykkeri
- 32 Del af beboelsesfløj fra købmandsgård i Aalborg, o.1650
- 33 Møntmestergården. Beboelseshus fra København, 1683, under indvendig restaurering
- 34 Udstillingsbygning i neoklassicistisk stil, opført 1999, anvendes til skiftende udstillinger
- 35 Udstillingsbygning i neoklassicistisk stil, opført 1999, anvendes til skiftende udstillinger; toiletter samt handicaptoilet med pusleplads
- 36 Aalborggården. Tre-stokværks-huset, 1585
- 37 Aalborggården. Stenhuset, 1634
- 38 Aalborggården. Empirehjørnet, 1807, med indgang til udstillinger af sølvtoj og fajance
- 39 Aalborggården. Renæssancehuset, 1500-tallet, indrettet med boglade og handskemagerværksted og butik, ca 1910
- 40 Bendtsens Pakhus. Renæssancehus fra Aalborg, 1600-tallet, anvendes til skiftende udstillinger og arrangementer
- 41 Pakhus fra Næstved, 1600-tallet, indrettet som legetøjsmuseum
- 42 Hus fra Sønderborg, 1700-tallet, indrettet som et hjem i 1910
- 43 Hus fra Sønderborg, 1700-tallet, Spisestedet Madkassen, toiletter med pusleplads
- 44 Aalborggården. Bryggeriet, 1500-tallet
- 45 Højstolpehus fra Aalborg, 1500-tallet
- 46 Hus fra Aabenraa, ca 1700, indrettet med skipperbolig og posthus
- 47 Renæssancehus fra Randers, 1600-tallet, indrettet med garveri
- 48 Vognlade fra Christiansfeld, 1800-tallet
- 49 Skibsværft med skur fra Troense, 1848, og fiskekvasen Fylla, bygget i Assens, 1888
- 50 Hus fra Lemvig, 1839, med Frk Wahlstrøms modeforretning og bolig, ca 1920, tilhørende have
- 51 Hus fra Århus, 1700-tallet, indrettet med uldspinderi og dampvæveri; i gården stenhuggeri
- 52 Toldbod fra Århus, 1700-tallet, indrettet med toldkontor, vejer bod samt søfartshistorisk udstilling
- 53 Købmandsgården 1864, fra Århus 1723, indrettet som en købmandsgård fra 1864 med butik, bolig, stalde og gårdsplads (åben påske – 30. december), tilhørende pryd- og nyttehave
- 54 Skole fra Kerteminde, 1741
- 55 Vandmølle fra Djursland, 1843
- 56 Traktørstedet, som består af bygninger fra Alling, Middelfart og Svendborg, kiosk fra Himmelbjerget samt musiktribune
- 57 Århus Møllegård med bygninger fra 1650-1782

- 58 Teglværkslade fra Vendsyssel, ca 1900
- 59 Helsingør Theater, 1817
- 60 Restaurant Prins Ferdinand, opført 1933
- 61 Kiosk fra Århus, 1900
- 62 Stubmølle fra Varde, 1792

Sponsorer

Hovedsponsor

Morgenavisen Jyllands-Posten
Grøndalsvej 3
8260 Viby J

Arrangementssponsorer

Carlsberg Danmark A/S
Vesterfælledvej 100
1799 København V

Festugemarkedet

Sydbank
Store Torv 12
8100 Århus C

Promenadekoncerter

STARK Århus
P.O. Pedersens Vej 5
8200 Århus N

Håndværksdage

Falck A/S
Falck-Huset
Polititorvet
1780 København V

Legedage

Post Danmark A/S
Privatområde Nord
Postboks 802
8100 Århus C

Posthusets drift

Produktsponsorer

Carlo Gavazzi A/S
Over Hadstenvej 38
8370 Hadsten

Dupline-komponenter til
intelligente bygnings-
installationer

Energi Danmark
NRGI a.m.b.a.
Dusager 22
8200 Århus N

Energistyresystem

Primagaz Danmark A/S
Sandvadsvej 11
4600 Køge

Gaslys

Rambøll Danmark A/S
Oluf Palmes Allé 22
8200 Århus N

Drift- og vedligeholdelses-
program indenfor
bygningsvedligeholdelse

Siemens A/S
Building Technologies
Bredskifte Allé 15
8210 Århus V

Installation, servicering
og vedligeholdelse af
sikringsystemer

Hussponsorer

BDO ScanRevision A/S
Statsautoriserede revisorer
Åboulevarden 11-13
8100 Århus C

Aalborggaarden,
Stenhuset

BDO ScanRevision A/S
Statsautoriserede revisorer
Åboulevarden 11-13
8100 Århus C

Sadelmagerens Hus

BioMar Holding A/S
Værkmestergade 25, 6.
8000 Århus C

Købmandsgården 1864

Boghandlerforeningen
Langebrogade 6, opg. 1J
1411 København K

Boghandleren

C.A.C. Fonden
Agerøvej 49
8381 Tilst

Helsingør Theater

C.A.C. Fonden
Agerøvej 49
8381 Tilst

Møntmestergården

Danisco A/S
Edwin Rahrs Vej 38
8220 Brabrand

Brændevinsbrønderiet
og Bageriet

Danske Bank Kannikegade 4 8100 Århus C	Kannikegadehuset
Danske Guldsmede og Urmagere Kongevejen 270 2830 Virum	Guld, sølv- og ursamlingerne
EL:CON Elinstallation A/S Finlandsgade 20 8200 Århus N	Svendborghuset/ Fichs Gaard
Energi Danmark NRGI a.m.b.a. Dusagervej 22 8200 Århus N	Uldspinderiet og Dampværeriet
G4S Jens Baggesens Vej 53 8200 Århus N	Århus Mølle, Maltmøllen
Grundfos Poul Due Jensens Vej 7 8850 Bjerringbro	Vandmøllen
Julemærkefonden Brolæggerstræde 14 1158 København K	Aabenraahuset
Lautrup Ejendomsadministration Randersvej 204 8200 Århus N	Viborghuset med cykelsmeden
Mammens Emballage A/S Axel Kiers Vej 13 8270 Højbjerg	Lille Rosengaarden
Morgenavisen Jyllands-Posten Grøndalsvej 3 8260 Viby J	Povl Pops Hus, Apoteket
McDonald's Familierestauranter Viby Ringvej 17 8260 Viby J	Hattemageren

Jens Meyer Jacob Adelborgs Allé 32 8240 Risskov	Randershus med Garveriet
Jens og Fritse Meyer Jacob Adelborgs Allé 32 8240 Risskov	Aabenraa huset
Nordea Sankt Clemens Torv 2-6 8100 Århus C	Empirehuset, Aalborggården
OK a.m.b.a. Åhave Park Vej 11 8260 Viby J	Sønderborghuset, Havbogade 29
Knud Pedersen A/S City Vest 8220 Brabrand	Renæssancehus fra Århus/ Frands Hansens Hus
Realkredit Danmark Åboulevarden 69 8100 Århus C	Århus Mølle
Royal Unibrew A/S Ceres Allé 1 8100 Århus C	Hvidtølsbryggeriet
Skandinavisk Tobakskompagni's Gavefond Tobaksvejen 4 2860 Søborg	Tobaksspindeliet, Tobaksladen
Spar Nord Århus Sønder Allé 11 8000 Århus C	Grotum-fløjen, Aalborggården
Steff Houlberg Tulip Food Company Gartnervænget 18 8680 Ry	Musiktribunen, Traktørstedet

Stibo A/S Axel Kiers Vej 11 8270 Højbjerg	Bogtrykkeriet
Unilever Danmark A/S Frisko Is Sdr. Ringvej 41-45 2605 Brøndby	Allinghuset, Traktørstedet
AS Vesterbro Træløst STARK Daugbjergvej 17 8100 Århus C	Århus Mølle, Kostald og hestestald
Viby Jern Danmark A/S Fabriksvej 14 8260 Viby J	Smedjen
Århus Brandkorpsforening Ny Munkegade 15 8000 Århus C	Sprøjtehuset
Århus Mørtel-Compagni STARK P.O. Pedersens Vej 5 8200 Århus N	Teglværksladen
Århus Oliefabriks fond for almene Formål M.P. Bruunsgade 27 8000 Århus C	Valkemøllen
Århusianske Haandværkerlaug Århus Haandværkerforening Nordhavns­gade 1 8000 Århus C	Haderslevhusene
Århusianske Haandværkerlaug Århus Haandværkerforening Nordhavns­gade 1 8000 Århus C	Lille Rosengården

Aarhus Stiftstidendes Fond
Hans Broges Gade 2
8100 Århus C

Borgmestergaarden

Århus og Omegns Biavlerforening Bistaderne
Knudevej 20, Edslev
8362 Hørning

Århus VVS Laug
Præstekrævevej 20
8541 Skødstrup

Sønderborghus med
Madkassen